

Att odla ett torg i varje hembygd

En modell och ett initiativ för att öka
landsbygdens livskraft genom gestaltad livsmiljö

ArkDes | Gaia arkitektur | Region Dalarna

“Sverige har idag en politik som tar ett helhetsgrepp kring de fysiska miljöer som omger oss, framför allt de gemensamma rummen och platserna, och understryker allas rätt att delta i samtalet om hur dessa utformas. Politiken fungerar som en ledstjärna i visionen om ett långsiktigt hållbart samhälle, den både inspirerar, synliggör och förpliktigar.”

*-Politik för gestaltad livsmiljö, Prop. 2017/18:110,
Publicerad 22 februari 2018*

Förord

Hur ser olika bygders förmåga till fortlevnad ut i dag och vad gör en ort livskraftig? Det är frågor som diskuterats länge, och är idag mer aktuella än någonsin. I spåret av såväl historiska skeenden som den samtida utvecklingen behöver förhållandet mellan stad och land belysas.

Sverige är ett utsträckt och glesbefolkat land. Cirka 2,9 procent av landets yta är bebyggd, stora delar kan följaktligen karaktäriseras som landsbygd. I dessa icke urbana områden (rural regions) bor enligt OECD (2018) nästan 48 procent av Sveriges befolkning. Med andra ord är nära hälften av Sveriges befolkning bosatta utanför staden. Här väcks tankar om hur dagens samhälle är organiserat. Kan bygd och stad med rätt strukturer inte ställas mot varandra, utan istället verka i balans och samverka för att alla ska dra nytta av den lokala utvecklingen. Landsbygd så väl som stad – och allt däremellan – spelar en viktig roll för landets helhet.

Kan människan organisera samhället och den byggda miljön så att vi blir aktiva förvaltare av våra platser. Det handlar också om lövgrodans, öringens och binas överlevnad. Att ta hand om våra närmaste platser är att ta hand om oss själva. Ett landskap som i sin helhet utgör vårt land. Vår syn och vårt förhållningssätt till naturen, varandra och livet kan anses förkroppsligade genom våra gestaltade livsmiljöer.

Runt om i vårt land har mötesplatser av olika slag alltid haft en central betydelse; från den lilla bykyrkan, till skolan och stadens marknadsp plats. Här sker möten och diskussioner som bidrar till en bygdegemenskap. De utgör ett kitt för den mänskliga infrastrukturen. I vår tid har många av dessa platser gått förlorade. Centraliseringsideal med skolnedläggningar, minskad samhällsservice och befolkningsflykt som följd har på olika sätt påverkat detta skeende. Hur har det blivit så här? Hur vänder vi trenden?

I och med propositionen *Politik för gestaltad livsmiljö* (2018) har Sverige idag en politik som tar ett helhetsgrepp kring de fysiska miljöer som omger oss, framför allt de gemensamma rummen och platserna, och som understryker allas rätt att delta i samtalet om hur dessa utformas. Politiken fungerar som en ledstjärna i visionen om ett långsiktigt hållbart samhälle. Den både inspirerar, synliggör och förpliktigar.

Det här är ett inspel för att adressera ett helhetsgrepp med start och slutpunkt i det värde som kan skapas genom fler gestaltade offentliga mötesplatser. Vi föreslår att varje plats som verkar som ett lokalsamhälle ska sträva efter ett offentligt torg.

Vår personliga reflektion;

Vi gav oss ut på en resa för att utforska hur en parkering skulle kunna omgestaltas till en samlande mötesplats. Tre år senare, med mycket närvaro på platsen, så förstår vi att projektet egentligen handlar om en eftersatt social infrastruktur i landet. Det behöver ses ur den nationella vikt det har. I vårt fall finns det en risk att torget vi startade med inte blir av. Längs vägen finns så många möjliga hinder att det är fantastiskt med alla de torg som trots allt har omhändertagits.

Det här är en genomlysning av nuläget landsbygdsvetenskap och de egna erfarenheterna satt i ett kontext, ett förslag på en handbok för hur vi, stegvis, och trots motverkande strukturer, kan lyckas om vi alla inom civilsamhället och mellan civilsamhälle och offentlighet samarbetar.

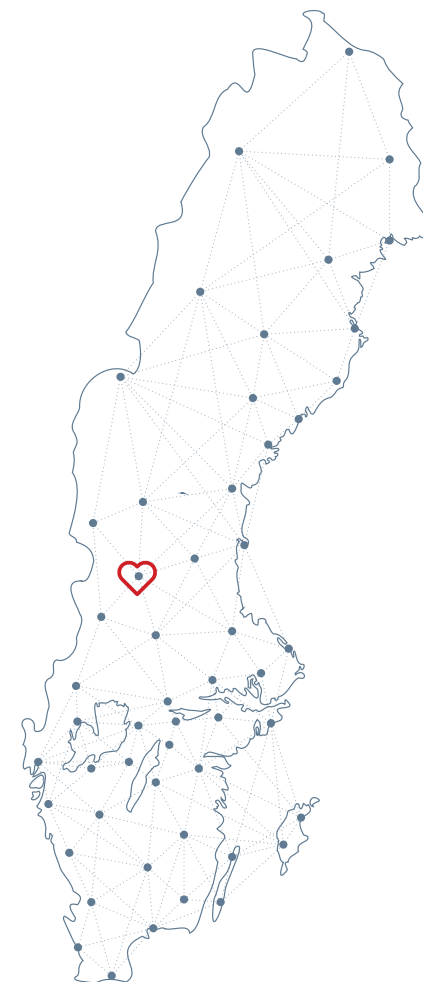
Det här är också ett förslag och en metod på hur vi via ett torgprojekt kan återinvestera i mänsklig infrastruktur. Syftet handlar om att bidra till demokrati, entreprenörskap, stärkt landskap och biologisk mångfald, matförsörjning, minskat utanförskap och bättre hälsa.

En pragmatisk lösning för att vända en trend och som tar sin utgångspunkt ur den nya politiken för gestaltad livsmiljö. Genom arkitektur kan vi bygga miljöerna med de nya organiserande strukturerna.

Vår förhoppning är att handboken ska ses som ett bidrag till att inspirera lokalsamhällen, dess aktörer, lokalbefolkningen och den lokala/regionala/nationella politiken till nya initiativ för hållbar torgbildning på landsbygden.

Från eldsjälur till eldsjälur; oavsett om de verkar i det lokala eller den stöttande offentligheten. Låt oss samtala om vilken värld vi önskar och låt oss gemensamt ta ansvar för att skapa den.

Tack Jon, Staffan, Daniel, Karin, Maria, Karin, Emelie, Anders, Lotta, Joel, Sara, Andreas, Monica, Johanna, Therese, Marit, Kristian, Johanna, Olov, Jompa och alla ni många andra som bidragit till Solleröns och andra hembygders livskraft genom det ni bidragit med i just detta projekt. Tack Mats, Gunnar och Julius.

“Mångfald är ett kriterium för liv både inom oss och utom oss.”

-Kerstin Ekman

Boverkets generaldirektör Anders Sjelvgren:

Hur förhåller vi oss till det som redan finns, och hur kan vi utveckla våra miljöer med mindre resurser? Det är ju inte så att alla små kommuner har ekonomiska förutsättningar att satsa på god och omsorgsfull gestaltning. De har kanske ett minskande befolkningsunderlag. Vi behöver möta dessa kommuners behov av stöd. De har också offentliga miljöer att förvalta. Vad betyder dessa miljöer för människorna som bor där? Om man inte har någonting att se upp till eller vara stolt över skapas inte förutsättningar för ett samhälle som håller ihop (ArkDes 2023).

Statens konstråds direktör, Patrick Amsellem:

Jag skulle vilja ha ett uppdrag att jobba med kommuner i glesbygd, för där kan vi göra störst skillnad. Vår norska motsvarighet, KoRo, har elva miljoner kronor per år för att driva denna typ av samverkansprojekt. Pengarna kan de använda för att arbeta direkt med kommuner, regioner och civilsamhället. Det skulle göra väldigt stor skillnad om vi fick möjlighet att arbeta så i Sverige också (ArkDes 2023).

Helena Bjarnegård - Riksarkitekt:

Vi har gått från att tala om vad arkitektur och design är — till hur arkitektur, form, design, konst och kulturmiljö kan bidra i det hållbara samhällsbygget (Westrin 2023).

Christer Larsson, F.d stadsarkitekt, Malmö stad:

Människor är så kloka och kan så mycket om den plats de bor på. Vi som arbetar med gestaltning har en roll att spela där. Vi kan kombinera rumsliga processer med sociala processer. Samtidigt är utbildningen viktig – redan i grundskolan behöver vi berätta om möjligheten och rätten att påverka! (ArkDes u.å.).

New European Bauhaus, EU:

Beautiful are the places, practices, and experiences that are: Enriching - inspired by art and culture, responding to needs beyond functionality. Sustainable - in harmony with nature, the environment, and our planet. Inclusive - encouraging a dialogue across cultures, disciplines, genders and ages (EU u.å.).

PROJEKTGRUPPEN SOM GJORT ARBETET MÖJLIGT

[Initiativtagare, processledare och författare](#)

Gaia arkitektur

[Lokal initiativtagare](#)

Återbruket klippen

Eldsjälar

[Stöttande offentlighet](#)

Mora kommun

Region Dalarna

ArkDes, Myndigheten för arkitektur och design

[Deltagande och rådgivande aktörer](#)

Sollerö Sockenförening

Mora kommun

Coop Sollerön

Sollerö skola

Svenska kyrkan

[Tack till](#)

Lokala leverantörer, föreningar, och 100-tals aktörer som deltagit på event, workshoppar och samtal

Camilla Zedendahl, KDI

Grafiskt material: Gaia arkitektur

Innehåll

Läsanvisning	6
Torget på landsbygden	8
Platsen - fallstudien	18
Att odla hembygdstorg	24
0 Analysera jorden	26
1 Så ett frö	28
2 Börja odla	50
3 Odla långsiktigt	68
Ett långsiktigt gestaltat torg	88
En utvecklingsbar modell	90
Hembygdstorget - sammanfattning	92
Ett spadtag för att vända en trend	94
Slutord	95
Referenslista	96

Läsanvisning

Handbokens syfte & målgrupp

Det utforskande projektet Odlas torg har här resulterat i två dokument.

1. Denna fördjupade rapport som innehåller förslag på en modell för landsbygdsutveckling kopplat till det fysiska rummet och gestaltad livsmiljö.
2. Den medföljande handboken "Att odla ett hembygdstorg" med syftet att tillhandahålla en praktisk och stegvis process för hur ett hembygdstorg kan återskapas.

Läs med fördel båda skrifterna.

Dessa båda dokument syftar tillsammans till att inspirera lokalsamhällen, tjänstepersoner, politiker, och yrkesverksamma till nya initiativ.

Båda dokumenten redogör för en process från idé till förslag av genomförande.

I denna rapport relaterar vi (Gaia arkitektur) till befintlig forskning längs respektive steg i processen. Ansatsen är att också beskriva de osynliga strukturella företeelser som påverkar oss i vardagen. Vi anser att nyckel till förändring är att synliggöra strukturerna; så att vi kan resonera kring dem, och sedan medvetet välja väg fram.

För att inte stanna vid ord, utan även beskriva hur processen kan omsättas i den byggda miljön, har vi inkluderat den fallstudie vi varit med och genomfört.

Dokumentet avslutas i ett konkret förslag och en modell för hur vi kan agera för att vända denna trend med hjälp av gestaltad livsmiljö genom just ett hembygdstorg.

I beskrivningarna utgår vi från ett vi. I den gruppen ingår alla de viktiga aktörer som delar det gemensamma målet och tar ansvar för de olika roller de har för att idéer ska bli verklighet.

Av erfarenhet och genom forskning vet vi att denna resa i dagsläget oftast inte är lätt. Men den är viktig och nödvändig. Och den är möjlig!

Med gemensam målbild, rätt roller och allas ansvarstagande finns det inga egentliga hinder. Om vi väljer att se möjligheten, navigerar vi mot det önskade målet!

Begrepp

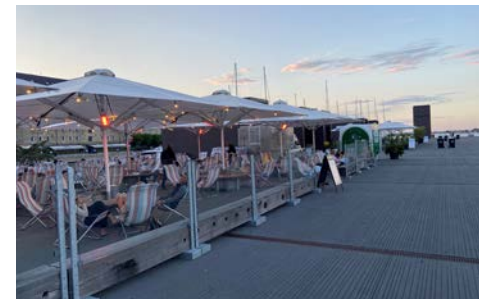
HEMBYGD: Den (landsbygds-) trakt som omger hemmet, i vilken människor känner sig ha starka band till. Kärleken till hembygdens landskap, människor och historia förenar individen med bygden, men också ortens människor med varandra inom hembygdsrörelsen. Hembygd är ett starkt känsloladdat begrepp, som inte sällan används som mobilisering av motstånd vid aktuella hot mot lokalsamhället (NE 2023a).

HEMBYGDSTORG: Större öppen plats i lokalsamhälle, som människor känner sig ha starka, livslånga band till - avsedd för mer tillfällig handel och för mötesverksamhet m.m. (NE 2023b).

LIVSKRAFT: Den kraft som skapar viljan att leva och verka (NE 2023c).

ELDSJÄL: En eldsjäl är en person som har en brinnande entusiasm för något. Det inte ovanligt att denne har ett ideellt engagemang för något som hen anser är såpass viktigt att det är värt att lägga ner sin tid och kraft på att förbättra eller arbeta med (NE 2023d).

SERVICE-BID: "Service-BID - Levande orter med smarta servicelösningar" är ett pilotprojekt inom ramarna för platsutveckling- och samverkansmodellen BID (Business Improvement District). Under 18 månader testades huruvida BID-modellen kunde vara en framgångsrik metod för utveckling av lokala servicelösningar på landsbygden. 3 orter, Grängesberg, Sollerön och Svärdsjö fungerade som testplatser för modellen som under 18 månaders tid, mellan perioden 1 mars 2020 till 30 september 2021. Resultatet av projektet blev att de tre deltagande orterna valde att arbeta indirekt och långsiktigt med insatser för att stärka den kommersiella servicen.

“Fler ska få leva och bo i inkluderande, väl gestaltade och långsiktigt hållbara miljöer.”

*Politik för gestaltad livsmiljö
(Prop. 2017/18:110).*

Bilder: Gaia Arkitektur.

Torget på landsbygden

Landsbygd och stad

I Sveriges landsbygder och städer finns en otrolig mångfald som på olika sätt skapar förutsättningar för rekreation, näringsliv, föreningsliv och boende. Det är på många vis mångfalden som gör vårt samhälle robust. Genom att utveckla och värna alla delar i samhället drar vi också fördel av denna mångfald av miljöer. I vårt land finns livskraftiga bygder med stark befolkningstillväxt såväl som bygder med betydligt sämre förutsättningar. Att generalisera olika skeenden och prata om en landsbygd som ett och samma fenomen framstår därför som komplext. Utmaningen ligger i att med samma blick kunna se det unika som varje lokal miljö erbjuder och samtiden se helheten. Då kan vi skapa attraktiva boendemiljöer och valmöjligheter för kommande generationer att bestämma vad som är livskvalitet för dem. Miljöer som också kan locka olika branscher till olika delar av Sverige vilket inte gör oss lika känsliga för konjunktursvängningar (Jordbruksverket 2013).

Relationen mellan landsbygd och stad har tydligt förändrats under de senaste 100 åren. I en europeisk kontext hör Sverige till ett av de sent urbaniserade länderna. Här skedde ingen massflyttning till storstadsområden utan industrin etablerades främst i "små utspridda lokalsamhällen" och det är egentligen under de senaste etthundra åren som det har skett en kraftig urbanisering i Sverige som resulterat i en stor utflyttning från landsbygd till stad. Vid sekelskiftet 1900 var till exempel fortfarande hälften av Sveriges befolkning sysselsatta i

agrara näringar (Hellspong & Löfgren 1994).

Den tydliga urbaniseringstrenden till trots är det i vissa bygder svårt att hitta lediga bostäder. Det är inte ovanligt att människor bor i staden men har kvar huset på landet. Kanske på grund av en känslomässig koppling, för jakt och skogsbruk eller bara för möjligheten att fly staden för en stund. Det kan verka obetydligt men det skapar inte sällan en ekonomisk obalans där kommuner går miste om viktiga skatteintäkter.

Lokal rådighet

Det finns en lång tradition av lokalt självstyre och självförvaltning i Sverige. De flesta bygder präglas av ett historiskt arv. Små orter kan inte undgå att dras med i de stora förändringarna i samhället, trots att gamla livsmönster och värderingar lever kvar (Lieberg 2000). Avvecklingen av det småskaliga jordbruket under andra halvan av 1900-talet förde med sig anmärkningsvärda konsekvenser för byars arbetsliv och ekonomiska organisation. Långt in på 1900-talet rådde fortfarande en slags ekonomisk homogenitet där årets arbetsrytm var sig relativt lik från gård till gård. Befolkningen i byarna levde i samma dygnsrytm, delade likartade upplevelser, hade möjligheter att bistå varandra, hade gemensamma samtalsämnen och, inte minst viktigt, gemensamma intressen. Alla var intresserade av jordbrukets framtid, att hålla efter landskapet och att underhålla möteslokaler och samlingsplatser. Under senare del av 1900-talet har denna bild drastiskt förändrats.

Dagens byar bebos av personer, verksamma inom en rad olika yrken, som inte sällan pendlar till arbetsplatsen. I byar med växande olikheter i livsform och arbetsförhållanden tenderar också den sociala gemenskapen att upplösas. Det blir svårare att samla och intressera byborna i olika ärenden, såvida inte hela byns existens hotas genom t.ex. indragning av affär eller bussförbindelser. Det sociala umgänget tenderar att inskränkas till mindre grupper i byn, arbetskamrater, släktingar, grannar. Denna "atomisering" av det sociala livet har på många sätt påverkat det mest specifika i bybefolkningens livsform; den kulturella homogeniteten. Denna kulturella homogenitet var avläsbar i en särskilt stor överensstämmelse mellan olika människors värderingar, kunskaper och erfarenheter och i ett likartat livsmönster. I takt med globaliseringens verkan har tidigare isolerade byar länkats närmare städer. De försämrade sociala relationerna i byn liksom den demografiska obalansens negativa följder har i allt större utsträckning kommit att kompenseras utanför byn (Hellspong & Löfgren 1994).

Den lokala rådigheten har förflyttats och flera kommunreformer har förskjutit och centraliserat makten. Nedläggningar av landsbygdens butiker och skolor bör ses som en del av en mer allmän tillbakagång som ofta omfattar både arbetsplatser, befolkning, föreningsliv och övrig kommersiell och offentlig service. För att vända trenden och skapa levande bygder i hela landet där civilsamhället känner en trygghet i att viktig service finns kvar på orten behöver politiken fatta modigare beslut än idag.

Mötesplatsers betydelse

Mötesplatser har på olika sätt präglat den mänskliga samvaron i såväl dåtid som nutid. Mötesplatsens utformning är anpassad till rådande behov och knyts till både tid och plats. I den svenska kontexten har till exempel kyrkor, sockenstugor, folkets hus, bystrukturer, arbetsplatser och torg på olika sätt fungerat som mötesplatser. Det har varit, och är fortfarande idag, platser där människor träffas, interagerar och utbyter idéer och erfarenheter som desutom bidrar till att bevara och främja lokala traditioner, kulturer och värderingar, och utgör en viktig del av den sociala identiteten. I mindre samhällen - där den lokala rådigheten (som ett led i bl a kommunsammanslagningar, privatiseringar och centraliseringsnormer) och samhällsservicen stadigt minskat, har antalet mötesplatser också reducerats. På dessa platser tycks betydelsen av en mötesplats därför som särskilt viktig. Det är i just denna dialog mellan historia och nutid, som en bild över en lokal kultur eller olika skeenden, som påverkat den enskilda orten eller samhället i stort framkommer. I den samtida samhällsdebatten används inte sällan uttryck kopplat till hur det var förr – oavsett om det var till godo eller ondo (Hellspong & Löfgren 1994). Dessa förenklade polariseringar mellan hur det var förr och nu baseras ofta på en grund historiesyn. Kulturmönster förändras ständigt och inte sällan längs en enkel utvecklingslinje (ibid). Det framstår därför som angeläget att belysa mötesplatsens betydelse oavsett tid.

Arkitektens roll

Arkitekturen kan i grunden sägas handla om att skapa rumslig orientering och ordning, vilket i sin tur ska bidra till att identitet och ideal skapas och blir i slutändan ett viktigt uttryck för samhällsbilden (Nationalencyklopedin 2022). Arkitekten ska se till att praktiska och funktionella aspekter samspelar med estetiska, harmoniska och symboliska aspekter. Givet den rådande utvecklingen framstår arkitekturen som en drivande kraft och potentiell lösning till flera av våra samtida samhällsutmaningar. God planering vid gestaltning kan verka i positiv riktning för såväl klimatförändringar som hälsa och demokrati. Den långsiktiga arkitekturen behöver samtidigt präglas av en helhetssyn som består av ett samspel mellan flera aspekter, exempelvis ekonomiska, tekniska, sociala och miljömässiga (Boverket 2017).

Kulturarvet är en skattkista full av genuin lokal historia som bidrar till en känsla av identitet och tillhörighet. Äldre byggnader, torg, gator, stigar och spår i landskapet bidrar till att berika arkitekturen när en plats ska utvecklas. Genom att bevara dess historia bidrar vi till att föra platsens identitet vidare. Alla offentliga rum har en fysisk form, men de innehåller också en samling

minnen, historier och berättelser. Vår relation till en plats drivs av förnuft och känslor, och samhörighet byggs upp över tid. Historiska spår representerar en resurs när områden ska utvecklas, förnyas eller restaureras (The Ministry of Local Government and Modernisation 2016). En plats med en genomtänkt gestaltning medför dessutom att människor trivs, vilket gör att platsen uppskattas och används i större utsträckning. Det som kännetecknar god gestaltning är ofta flexibilitet och lång varaktighet. Samtidigt kan en god gestaltning skapas med platsens befintliga förutsättningar och kvaliteter som utgångspunkt för det arkitektoniska uttrycket – som i det offentliga inte sällan manifesteras i torg och parker. Offentliga rum har en särskild betydelse (inte minst på landsbygden) som informella mötesplatser - och där en inkluderande gestaltning har potential att öka det lokala samhällsengagemanget.

Intresset för att lyfta frågor kopplat till landsbygdens utveckling har på senare tid tydliggjorts på nationell nivå genom *Politik för gestaltad livsmiljö*. I arbetet med att skapa "livskraftiga landsbygder" är utgångspunkten att stärka landsbygdspektivet och därigenom förstå utmaningarna med planeringen av landsbygderna och föreslå riktade insatser. Även branschen märker av en inreboende svängning. Allt fler Initiativ och idéer belyser en mer lokalt förankrad samhällsutveck-

ling som börjat gro på många platser runt om i Sverige och landsbygdernas förutsättningar ses numera som en katalysator för förändring i högre grad än tidigare (Hagelberg m.fl 2022). Här ses arkitekter ha en nyckelroll för utformningen av framtidens hållbara samhällen med människan i fokus (Sveriges arkitekter 2021). Arkitekter spelar en viktig roll i att synliggöra de resurser som finns på landsbygden, men som inte uppmärksammas när ekonomisk tillväxt är det ständiga målet, vilket det oftast är även inom samhällsplanering (Björling 2016). Samtidigt är arkitektens roll att väga olika intressen mot varandra, exempelvis brukande av marken, tillgodoseendet av kulturmiljö och ekologi (Sveriges arkitekter 2021). Arkitektens roll kan påstås bli allt viktigare, inte minst som visionär och vid tillskapandet av offentliga platser - så som torg, i landsbygder. Det stadsnormativa synsättet bör därför ifrågasättas och branschen behöver sätta värde i att initiera omställningen - och få till stånd långsiktighet i planering och strategier, även på landsbygden. Arkitekter kan bidra till att skapa en nödvändig jämvikt mellan landsbygd och stad där jämnare resursfördelning, hållbar markanvändning och människan får stå i fokus. Hembygdstorg kan vara en väg fram!

Dåtid - de naturliga mötesplatserna

Sveriges landsbygder har genomgått en rad förändringar genom historien. Samhällen har bildats där de naturliga förutsättningar har varit goda. Närheten till vatten, jord, skog, berg och mineraler har i sin tur skapat möjligheter för olika näringar. Bruksamhällen, skogsbygder och jordbruksamhällen har på olika sätt präglat landsbygder. I bykärnan fanns kyrkan, skolan och lanthandeln; de var naturliga mötesplatser. Det var där de mänskliga flödena fanns. Människor gick i kyrkan, barnen gick i byskolan och man fick sina livsmedel och produkter från den lokala handlar- en. Dessa samhällen var ofta självförsörjande på mat och andra varor. Innan industrialiseringen var en majoritet av Sveriges befolkning verksam inom fiskenäring, jord- och skogsbruk.

Saluförandet av matvaror, grönsaker, kött och mejeriprodukter på marknader och senare inom städerna är nästan lika gammalt som människan själv. Framväxten av köpstäder innebar också att torghandel och marknad i stadens centrum etablerades. Det rådde ett intimt samband mellan omfattningen av städernas eget åkerbruk och tillförseln från den omgivande landsbygden.

Torg i olika former har uppstått organsikt på de ytor där människor naturligt samlas efter att ha varit bofasta på samma ställe över tid. Själva torget uppstod mellan byggnader där människor bodde och verkade. Under medeltiden blev byarnas allmänningar en sådan samlingsplats, inte sällan som utvidgning av bygatan. Från medeltiden och fram mot den industriella epoken början utgjorde torgmarknaden en mångskiftande upplevelse. Ju större stad desto mer

omfattande marknad. När det var dags för marknad byggdes långa rader av salustånd upp på torget, vilka uthyrdes av staden till främmande handelsmän. När befolkningen ökade i städerna växte även butiksförsäljningen fram. Redan under 1700-talet bedrevs regelbunden torghandel varje vecka i de flesta svenska städer. De rytmiskt återkommande mötena mellan stad och land vid både marknader och torghandel utgjorde en viktig del av stadens liv och blev en avgörande faktor för dess fysiska utveckling. Kring marknadsgatan uppstod en första bebyggelse, här fanns stadens nav. Torget var från början endast en svag ansvällning av den ursprungliga landsvägen. Men platsen tog efterhand och genom medveten planering fastare form (Stjernberg 2004).

Industrisamhället behövde jordbruksamhällets produkter för att överleva. Statsmaktens växande krav på hälsosammare livsmedelsförsörjning gjorde att saluhallar började växa fram i städerna under 1800-talet. Saluhallen blev en viktig symbolbyggnad och marknaden började i större grad flytta in till dessa, ofta, arkitektoniska komplex. På landsbygden bedrevs dock marknaden på liknande sätt som tidigare (Stjernberg 2004).

Efter kommunreformen på 1860-talet bestod Sverige av nästan 2400 kommuner och lika många lokala by- & stadskärnor. I takt med Sveriges växande välstånd var den lokala rådigheten och de ekonomiska resurserna relativt goda. Skillnaden mellan stad och land var relativt liten och samspelet mellan dem nödvändigt.

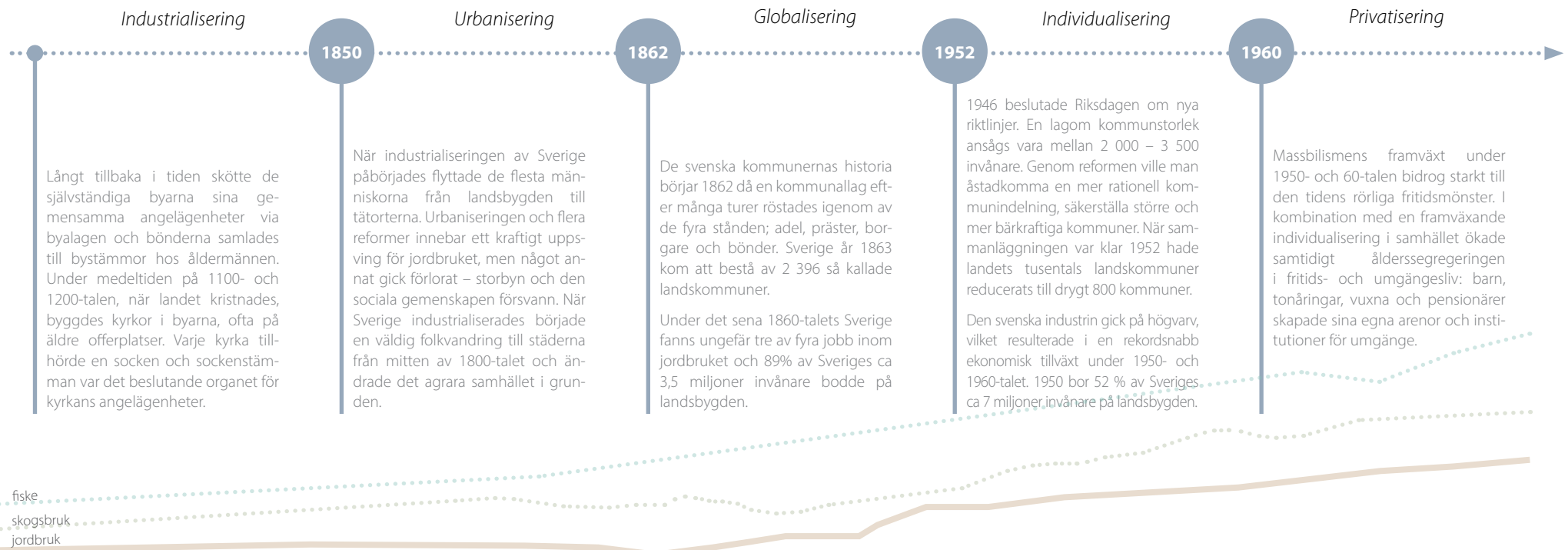
På följande sida presenteras ett urval av viktiga processer och skeenden som påverkat den rådande utvecklingen.

Arkitektens reflektioner

Eftersom livet levdes lokalt utvanns naturresurserna, och förädlades, ur landskapet. Tillvaron för många bestod av just naturliga relationer. Därmed uppstod kopplingen till jorden och platsen. Gemenskapen, tillika känslan av tillhörighet, kan närmast tänkas vara en bieffekt ur dagarnas förlopp.

Rådigheten fanns lokalt, i socken och senare i landskommunen. Det fanns en vilja att hålla efter landskapet och mötesplatser.

Det är möjligt att ordet mötesplats inte fanns som begrepp. Men platser för dagliga möten har organiskt vuxit fram på ytor där människor naturligt stöter på varandra. Att utbyta varor och dela med sig av skörden har i stort sätt varit en naturlig del av vårt samhälle, åtminstone sedan 1000 år tillbaka. Runt marknadsgatan har staden vuxit fram och i takt med att samlingsplatsen tog sig en fastare form växer torget fram.

Antal arbetstillfällen kopplade till de brukade naturresurserna. Källa: SCB.

Nutid - mötesplatser försvagas

Storskaliga processer (såsom globalisering, urbanisering och individualisering) har påverkat samhället på många olika sätt. Landsbygder har under långt tid präglats av utflyttningströmmar, försämrade service och färre arbetstillfällen. Till skillnad från tidigare, brukar färre människor en större del av jord- och skogsarealen. Som ett led i detta har även självförsörjningsgraden minskat i Sverige.

Kommunerna har blivit färre och den lokala rådigheten har minskat. Samtidigt har de nationella resurserna ökat. Politisk rådighet har i större utsträckning förflyttats från det lokala till EU-nivå. I takt med att landsbygder nedprioriterats har antal mötesplatser blivit färre. De få som finns kvar framstår därför som särskilt viktiga.

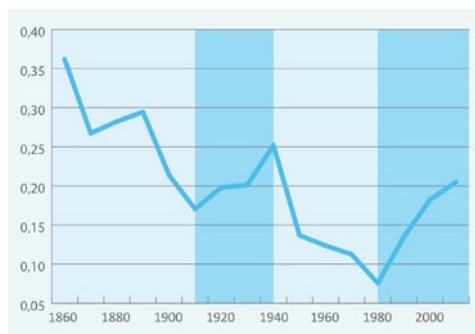
Stad och landsbygd sätts inte sällan i en kontext av konkurrens, där den stora ambitionen är att marknadsföra platsen, att göra den till ett varumärke som därigenom attraherar skattebetalande medborgare. Kommuner uppvisar ofta engagemang i frågan för att finna befolkningsunderlag, bevara serviceutbud och skaffa investeringskapital.

Det framstår samtidigt svårare för kommuner att hitta marknadsföringsexempel i landsbygdsområden än i stadsområden. Sedan 1980-talet har de regionala klyftorna i Sverige ökat (se graf). Särdragningen kopplat till såväl befolkningstäthet som BNP per capita (Höjer 2016). Detta riskerar att påverka möjligheterna att öka befolkningsunderlag och ekonomiskt kapital i landsbygdsområden och i förlängningen minska möjligheterna till utveckling på landsbygden (Jonasson 2010). Den rådande marknadsekonomiska styrningen har skapat möjligheter för vissa platser att vara konkurrenskraftiga i en internationell kontext, något som samtidigt lett till att klyftan mellan stad och land vidgats - utveck-

lingen har gått bakåt, service avvecklats, arbetstillfällena minskat och utbildningsmöjligheter försvunnit i snabbare takt i landsbygder (ibid).

Ett växande missnöje bland befolkningen i landsbygder (och före detta bruksorter) har placerat social och rumslig ojämlikhet högt upp på den politiska agendan (MacKinnon et al. 2021). Dessa "left behind places", har sedan lång tid blivit eftersatta, såväl ekonomiskt som politiskt och missnöjet har i allt högre utsträckning tagit sig uttryck i radikala åsikter med efterföljande samhälleliga konsekvenser.

Städerna blir större och mer konkurrenskraftiga i en global kontext, vilken spår på den rådande utvecklingen. MacKinnon m. fl. (2021) menar att utveckling och policy bör ske på platsen och människornas visioner, värden och potential, i enlighet med de intressen och mål som finns på platsen - istället för externt framtagna utvecklingsprogram. Tillhörighet behöver med andra ord ges uttryck inte bara ekonomiskt utan också i policy.

Graf: Regional ojämlikhet i Sverige åren 1860-2015 (Höjer 2016).

På följande sida presenteras ett urval av viktiga processer och skeenden som påverkat den rådande utvecklingen.

Arkitektens reflektioner

Idag lever få människor sitt dagliga liv och värv på platsen där de bor. I städerna liksom i landsbygder. Vi arbetar, handlar, äter, underhålls osv i många fall frikopplat från den plats där vi valt att bo.

Den gynnsamma bieffekten, gemenskap och tillhörighet, uppstår därmed inte naturligt, men kan rimligtvis finnas kvar som behov. Vi behöver aktivt uppfinna strukturer för att umgås och mötas och för att kunna skapa den känslan. Det kan handla om en inbokad kvällsträff, ett samtalsseminarium på tema eller digitala sociala plattformar.

Gemenskapen som skapas behöver alltså inte heller vara lokal.

Ett samhälle vars strukturer är svaga riskerar att tappa i livskraft. Viktiga mötesplatser blir inte heller motståndskraftiga när oönskade förändringar kommer utifrån. Det kan ta tid att upptäcka negativa trender, och att agera när det kräver att enskilda individer engagerar sig.

Sveriges BNP per capita 1970-2018
(Ekonomifakta 2021).

NATIONELLA RESURSER

LOKALA RESURSER

Bykärnan har tagits över och formats efter bilen.

Bildkälla: Lundberg (1938)
Allt färre deltar i kyrkliga aktiviteter.

Bildkälla: Wikimedia commons (2022)
Skolor på landsbygden läggs ner i allt högre takt.

Bildkälla: Torekällbergets museum (u.å.)
Tidigare mötesplatser har blivit parkeringar.

Bildkälla: Wikimedia commons (2020)
Lanthandlar har försvunnit och handeln centraliserats.

1974

Centralisering

1970-talets kommunreform innebär att Sverige slås samman till 290 nya kommuner, en minskning med över 2000 kommuner sedan 1864.

Under 1970- och 1980-talet minskade också den ekonomiska tillväxten något, delvis till följd av stigande skatter, stora budgetunderskott och hög inflation.

Befolkningen uppgår vid denna tid (1970) till 8 076 903 personer, varav 18,5 % bodde i glesbygd (SCB).

1995

Tilltagande särdragning

1995 går Sverige med i EU. Inträdet har inneburit ett ökat samarbete inom Europa men har samtidigt förflyttat och centraliserat makten.

Efter 70- och 80-talets makroekonomiska kriser växer bilismen i Sverige under 1990-talet. 1995 sker mer än 90 % av allt resande i Sverige på vägar (Ingmarsson, 2004, s. 13). Andréasson, et al (1997, s. 130) skriver att bilismen nu är fullt integrerad i samhället.

2000

Osund konkurrens

De externa köpcentrerna i Sverige växer fram under slutet av 1960-talet men sedan år 2000 har stora handelsplatser blivit större. I takt med växande handelsplatser har småskalig handel försvunnit från såväl landsbygd som från stadskärnor runt om i Sverige. Bortsett från e-handeln, som haft en explosionsartad tillväxt sedan år 2000, har klustrad fysisk handel i form av köpcentra och handelsområden varit en stark motor i svensk detaljhandel.

2013

Mellan 1990-2013 har 690 skolor lagts ned. Många bygder runt om i landet har kommit att präglas av minskad offentlig närvaro och församrad service.

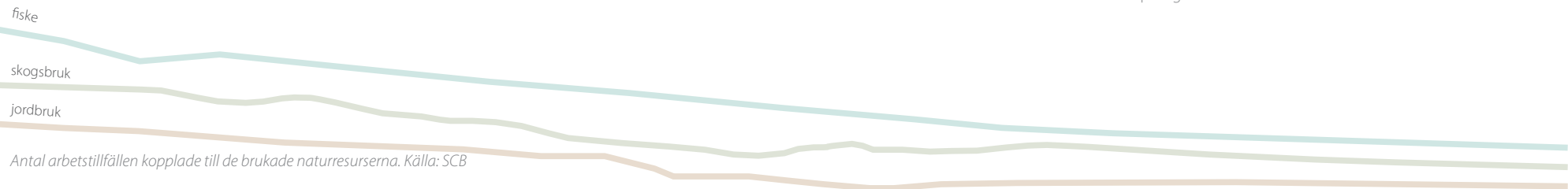
Idag hjälper SKR till med konsultation för kommuner som vill centralisera sin skolverksamhet.

2018

Ny politik: "I och med propositionen *Politik för gestaltad livsmiljö* (2018) har Sverige idag har en politik som tar ett helhetsgrepp kring de fysiska miljöer som omger oss, framför allt de gemensamma rummen och platserna, och understryker allas rätt att delta i samtalet om hur dessa utformas. Politiken fungerar som en ledstjärna i visionen om ett långsiktigt hållbart samhälle, den både inspirerar, synliggör och förpliktigar."

2019-2023

Odla Torg-projektet genomförs som en fältstudie hur torgbildning i hembygden kan bidra till lokal livskraft.

Antal arbetstillfällen kopplade till de brukade naturresurserna. Källa: SCB

Framtid - mötesplatser som vändpunkt

Genom fler gestaltade mötesplatser i hela Sverige har nya och förlorade band återknutits mellan invånarna och deras lokala plats. Hembygdstorget fungerar som ett kitt där den lokala kulturen, identiteten och tillhörigheten manifesteras. Det offentliga rummet, som bortom de andra mötesplatserna - skolan, livsmedelsbutiken, idrottsplatsen - och kyrkan, inkluderar alla och alltid är öppet.

Digitaliseringen är fortsatt stark. Rätt använd kan den bli ett verktyg som får oss att stärka lokalsamhället; vi jobbar där vi bor igen, vi organiserar oss och sprider kunskap, stärker band.

Människor som jobbar på distans och arbetspendlar har ökat stadigt och för människor på landsbygder innebär det att arbetsdagen till stor del tillbringas i bygdens "medborgarkontor" som ofta ligger i nära anslutning till torget; en plats bortom hemmet där man trots olika arbetsgivare arbetar med sitt - gemensamt.

Hembygdstorget är samlingspunkten. Här sker de vardagliga mötena, de säsongsmässiga evenemangen och här uppstår samarbeten mellan verksamheter. En smältdegel och katalysator som driver på den lokala utvecklingen. En plats som manifesterar, och samtidigt utvecklar, den lokala kulturen vidare.

På följande sida presenteras vad en möjlig omställning skulle innebära för bygder runt om i Sverige.

Arkitektens fem principer för lokal utveckling

Om vi vill vända utvecklingen så kanske vi helt enkelt kan börja med att mötas där vi bor. Så att vi först känner tillhörighet och gemenskap till samhället.

Och genom det ena kan det andra uppstå. Bieffekter som tillhörighet till platsen, viljan att bidra till den, de nya idéerna som utvecklas till verksamheter, resurser och behov som kopplas ihop, arbetstillfällen som uppstår ur naturresurserna utan spill.

I en verksam kedja kan kursen ändras genom olika förändringar. Att börja med det samlande torget kan vara en avgörande pusselbit.

Vi behöver framförallt förstå oss på kedjans styrande principer.

- 1 **Delarna utgör helheten**
Hela samhällets livskraft består av summan av alla sina lokalsamhällens livskraft och dess relationer. Samverkan, inte konkurrens, skapar kraft.
- 2 **Det börjar och slutar i den fysiska platsen**
Den lokala platsens bas är dess naturresurser och mänskliga resurser. Övriga skalor (kommun, region, nation) är organisatoriska system som vi uppfunnit för att t ex greppa större samband, utveckla gemensam kunskap och hushålla med resurser.
- 3 **Människan är en del av naturen**
De naturliga systemen utgör våra livsvillkor. Vi är aktiva förvaltare av vår plats.
- 4 **Vi har ett gemensamt mål**
Att öka livskraften på varje plats för att öka livskraften för helheten.
- 5 **Alla har ansvar**
Vi har bara olika roller. Vår utmaning är att hitta samverkansformer som verkar mot det gemensamma målet. Varje handling påverkar.

samverkande livskraft

Bykärnan organiserad runt bygdetoget.

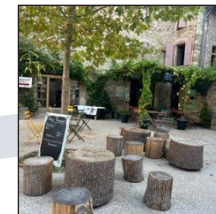
Kyrkans förändrade roll genererar nya mötesplatser.

Marknaden ges åter en plats på hembygdstorget.

Mer lokalodlad handel skapar nya förutsättningar för lanthandeln.

Skolans roll som mötesplats på bygden förstärks.

LOKALT SKAPAD LIVSKRAFT
= NATIONELLA RESSURSER

Ett samhälle i balans

Relationer behöver nyskapas och stärkas. En tillskapad mötesplats där mötesplatser saknas är livsnödvändigt.

Starka nätverk skapar en gynnsam miljö för föreningsliv och initiativ.

Förstärkta relationer förstärker entreprenörskap och innovation.

Förstärkta utbyten och lokal handel stödjer ny handel och ny lokal produktion.

Inflyttning ger underlag för skolan, lokalsamhällets starkaste bas och kitt.

fiske
skogsbruk
jordbruk

Potentiell utveckling av antal arbetstillfällen kopplade till de brukade naturresurserna (Författarnas prognos).

Från nationell infrastruktur...

Ur Ett samhälle som håller ihop, en uppföljning av Politik för gestaltad livsmiljö 2022 och medskick inför framtida arbete, ArkDes mars 2023:

Utformningen av den gestaltade och byggda miljön utgör ett centralt redskap i omställningen till långsiktigt hållbara städer och samhällen. Några utmaningar som behöver adresseras är klimatförändringar, begränsade ekonomiska resurser och ökad ojämlikhet i samhället. Aktuella händelser i omvärlden påverkar och skapar utmaningar och nya behov. Pandemi, väpnad konflikt, ökad migration, ekonomisk instabilitet och energikris utgör några. Det ställer såväl krav som skapar möjligheter för hur vi utformar och gestaltar samhället och de gemensamma livsmiljöerna. Gestaltning utgör i detta arbete ett kraftfullt verktyg för att nå visionen om ett samhälle som håller ihop, både nu och i framtiden.

SOCIAL INFRASTRUKTUR PÅ NATIONELL NIVÅ

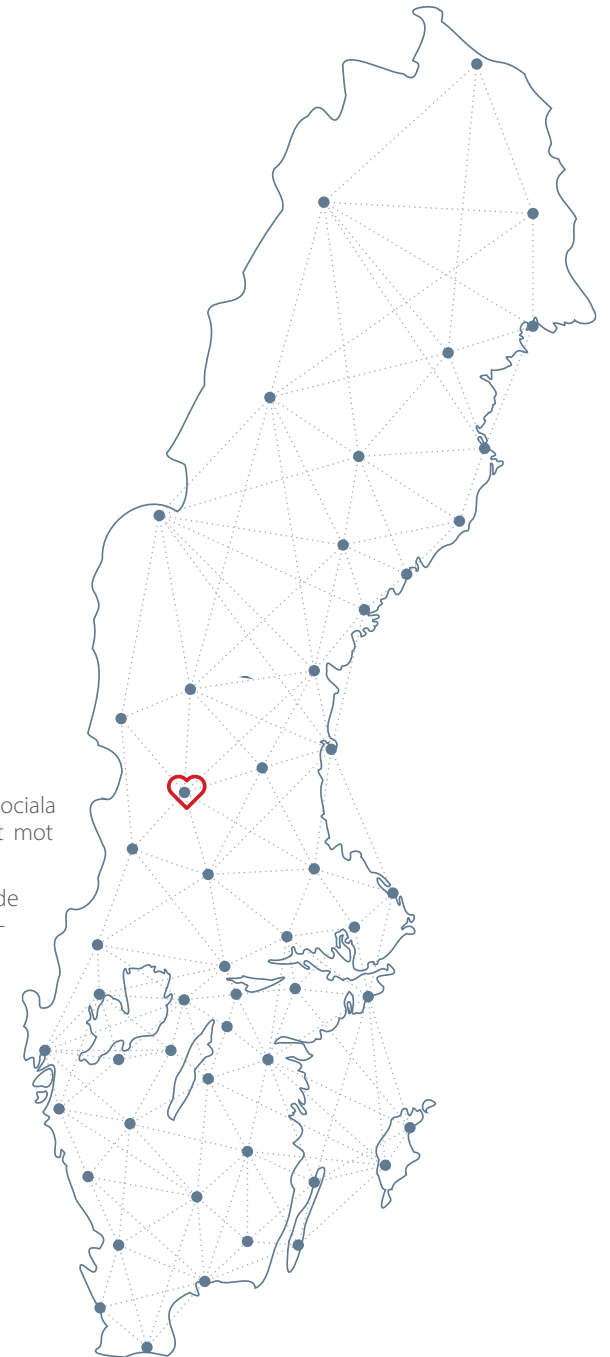
I tider av utmaningar är det särskilt viktigt med de starka sociala nätverken. Försvagade strukturer har låg motståndskraft mot snabba negativa förändringar.

I vår tid sammanfaller stora utmaningar med försvagade strukturer och vi ser en trend som pekar i denna givna riktning.

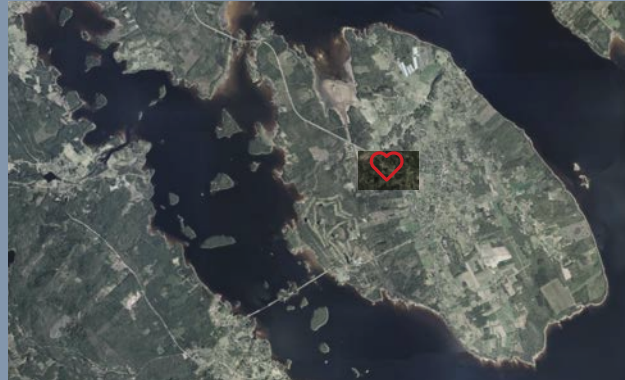
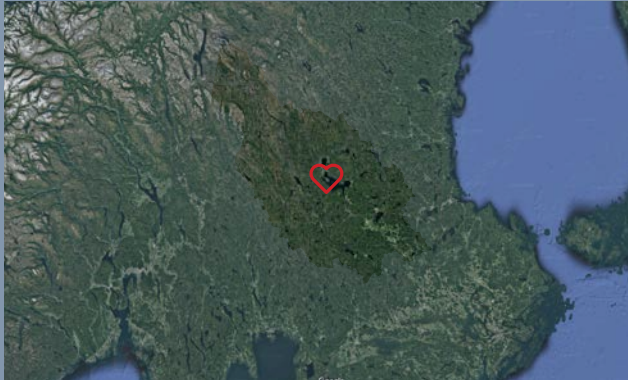
Den sociala infrastrukturen i landet behöver ses ur detta perspektiv; som en grundläggande angelägenhet för ett livskraftigt land.

Vi ser våra städer och våra landsbygder i ett sammanhållet system där vi samverkar. Städer är byar som vuxit sig starka över tid. I ett konkurrerande system tilltar särdragningen där störst vinner.

Vi behöver också leva där naturessurserna långsiktigt ska förvaltas. För tillgång till mat, byggmaterial, energi, och kunskap behöver den sociala infrastrukturen finnas på plats; förvaltningen blir långsiktig när vi känner och värnar platsen.

...till lokal utveckling genom hembygdstorg

NÄTVERK AV SAMVERKANDE NÄTVERK

Det regionala samspelet mellan byar, serviceorter och stadsdelar har varit viktigt historiskt men har till viss del luckrats upp i vår tid. Vi ser ett behov av att intelligenta samhällen samverkar (även utanför kommun- och regiongränserna) för att utbyta erfarenheter, hitta synergier och undvika konkurrens för en långsiktig utveckling som gynnar alla. Ett nätverk av lokala nätverk.

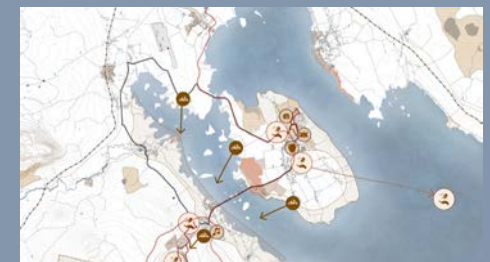
VIKTEN AV LOKALA NÄTVERK

På lokal nivå är det viktigt att förstå vilka orter som har särskilt god potential för samverkan, något som kan bero på avstånd, förbindelser, naturliga förutsättningar, kulturellt arv och mänskliga resurser. Dessa kan bilda ett starkt nätverk som skapar organisationer som säkerställer att det som gynnar den ena platsen också gynnar den andra.

EN SAMLANDE MÖTESPLATS - EN LEVANDE BYGD

Hembygdstorget kan bli det stärkande navet som binder ihop bygden och dess invånare. En plats med syfte att inkludera; där alla ska känna ansvar, rådighet och tillhörighet. Här kan samtal föras, idéer uppstå, erfarenheter och resurser delas, föreningsliv stärkas, lokala varor säljas och evenemang hållas.

En bygd behöver ett hjärta för att pumpa runt livskraften till sina övriga delar.

För att förstå platsen, och sammanhanget, utgår vi från att söka den samverkande systemgränsen. Genom att karllägga de naturliga systemen; vattnet, skogen, jorden och kulturen kan vi arbeta med hur utveckling kan skapa synergier (Gis analyser över Nordvästra Siljansringen gjorda av Gaia arkitektur).

Platsen - fallstudien

För att förstå de komplexa organiserade och icke-organiserade strukturerna behöver vi vara i den dagliga processen. Vi behöver lyssna på det lokala arbetet, delta i samtalen och följa vad som sker över tid. Platsen för den valda fallstudien är Sollerön, i hjärtat av Siljan, Dalarna.

Sollerön bildades för cirka 360 miljoner år sedan då en himlakropp störtade mot jorden och bildade den stora krater som numera benämns "Siljansringen". På ön har människor levt och verkat i mer än 6000 år. Under de första årtusendet e.Kr. var Sollerön en strategisk plats under den tid då vattenlederna var den främsta kommunikationsmöjligheten. De mest iögonfallande spåren från denna period är de stora järnåldersgravfälten på öns högparti. Dalarnas största gravfält är från vikingatidens slutskede.

Befolkningen på ön har genom historien karaktäriserats av en stark självständighetsanda. Redan på 1700-talet reste Jugen Jon Andersson flera gånger till Stockholm för att övertyga kungen om att Sollerön skulle bli en egen socken. Något han lyckades med 1775 när Sollerön avyttrades från Mora socken. Vid 1862 års kommunalförordningar blev Sollerön en egen landskommun. I drygt 100 år var Sollerön en egen kommun men i och med 1970-talets kommunreform uppgick Sollerön i den då nybildade Mora kommun.

Idag bor cirka 1200 invånare på Sollerön. Öns specifika kvalitéer genomsyras av ett särpräglat mikroklimat, ett tydligt lokalengagemang och en utpräglad bygemenskap. Det finns ett rikt föreningsliv, ca 60 föreningar, och långsamt förvaltade natur- och kulturmiljöer som kompletteras av lokala näringar sprungna ur landskapet. Sollerön har också ett eget levande språk, Soldmål.

Samtidigt måste Sollerön, liksom många platser i landsbygderna, se till att när servicen står emot centraliserande krafter, och att byns fortsatta livskraft bevakas.

I ett tidigare lokalt genomfört projekt (Service BID) gjordes en behovsanalys av vad som efterlystes i bygden. Det som tydligast framkom var bristen på samlade mötesplatser, som ett led i att fortsatt kunna främja öns livskraft.

Koopen, Sollerön (Sollerö hembygdsförening 1981).

SOLLERÖN OCH HEMBYGDSTORGET

Solleröns centrala bykärna kan beskrivas som ett typexempel på hur bilens framstående roll inom planering gett avtryck. Över tid har gårdsstrukturer luckrats upp och gemensamma rum försvagats till förmån för bilens framkomlighet. Platsen framför affären; bredvid skolan och i närhet till kyrkan har idag byns tydligaste flöden. Över tid har den platsen blivit en parkeringsplats.

Här har handel pågått över lång tid. Koopen – byns livsmedelsaffär – har anor från 1910-talet, dessförinnan fanns här lokala handlare.

Skulle ett större värde kunna skapas om platsen omgestaltades till ett samlade torg i mitten av bykärnan?

*“Sä fing däm fi boti Njuttbudi å
boti Kopen,
åv kripper kund ä da utäni bi stur
open.*

*Däm fing lär si itt båtå bäckan å
sjå tjörtjo,
lär si äld i ätto så mon slapp
mörtjo.*

*Först gändjen däm såg äjså så suld
va skjäl,
nug tyckt däm an sågäjt va bå falin
å fåjl.”*

*Elis om bykärnan skrivet på Soldmål,
skrivet runt 1930, uppfångat av
Leonard Berg*

“I Karl Lärkas fotspår” följer fotografen Luc Pagés upp Solleröns livsmiljöer och människor hundra år efter att den lokala etnografen och fotografen dokumenterat bygden. Karl Lärka ville dokumentera miljöerna och livet som han såg riskerade att försvinna med industrialismens intåg. Fotoutställningen sattes upp som en konstinställtion under Odla torg-projektet 2021.

En berättelse om att gå från parkering...

Reflektioner från Tommy Ek, vid tillfället förvaltningschef/ Stadsarkitekt, Stadsbyggnadsförvaltningen Mora Orsa:

“Min roll i projektet har varit att vara stöttande och att spela in viktiga förutsättningar ur ett “kommunperspektiv” i tidigt skede så att onödiga hinder undanröjs. Det finns även ett symbolvärde i att “kommunen” är engagerad i och ser värden, samt visar detta, i ett projekt av detta slag. Det som överraskade var att det genom relativt enkla/ tillfälliga medel/ åtgärder gick att få till en förändring av hur platsen används. Från att vara en ickeplats, en parkeringsyta, så gick den till att vara ett nytt vardagsrum för Solleröborna. Platsen blev befolkad och fick nytt liv. Nästa steg borde vara att titta på vilka förändringar av platsen som krävs för att platsens “nya identitet” manifesteras och synliggörs, att man fattar platsens användbarhet samt att användbarheten ökar. Det kan ju handla om relativt enkla åtgärder men min uppfattning är ändå att en permanent omgestaltning krävs för att öka platsens användbarhet och funktionalitet.”

...till hembygdstorg

Medskick från framtiden:

"Varje vår när isen lossar ur jorden träffas vi på torget och möblerar för våren. Då förplanterar vi det som sen ska växa på torget. Musiken är alltid på i paviljongen. Vissa verkar hellre vilja dansa än att sopa och bära. Vi turas om!

Från april - maj är det härligt att kunna slå sig ned på långbänken. Ibland är det tomt på torget. Men det är lustigt, jag har noterat att om en sätter sig så kommer ju snabbt en som känner den andra. Och sen en till, så helt plötsligt kan torget fyllas!

Faktiskt har ungdomarna fått en plats att vara också. Det kanske är bland det bästa. De är ju de som ska ta över. De hänger där i paviljongen efter att alla andra har gått hem. Det kan inte finnas mycket att göra där, mest ett tak och musik, och lite privat. Tänk att det var så lite de behövde. De är mest intresserade av varandra.

På hösten sedan är det ju den stora Skördemarknaden, den känner ni säkert till. Det har blivit stort här runt Siljan. Jag tror det är för att det är så fina produkter, och att det känns bra att vi handlar av varandra. Många har ju startat upp små gårdsbutiker också, även om det ibland kanske bara är en vara, ullvantar vet jag och så en gube som gör ketchup på lingen. Han heter Hans så han har döpt flaskan till det. Men det var Långdansen jag tänkte berätta om! Tänk att nästan hela Sollerön å fler å äter middag tillsammans längs ett jättelångt bord. Nästan tusen personer kan det va.

När vi är tillsammans så många då tänker jag "det här vill jag då aldrig lämna".

Utifrån platsens förutsättningar...

← Förskola

Den stora gröna ytan bakom skolan är sällan använd. Om den samutnyttjas med allmänheten på kvällarna kan ytan leva upp och aktiveras till glädje både för barnen under skoltid och barn och vuxna under övrig tid.

Återbruket Klippen
Återbruket Klippen - ortens livskraftiga sociala företag som återbrukar och använder vinsten för att stödja lokala initiativ huserar i en av Koopens lador. Den asfalterade ytan framför blir en mötesplats när Återbruket håller öppet.

Återvinningsstation
Inlastningsytorna är stora och inte tydligt definierade. Dessa ytor utgör en betydande del av livsmiljön längs byvägen västerut.

Sollerö Skola
SKOLGÅRDEN

Platsen är idag en parkering för affärens besökare och för flöden till och från skolan. Kombinationen mellan människor, barn och backande bilar är inte optimal. Förändring behövs oavsett. En grundförutsättning för förändring är att ersätta parkeringsplatserna med nya platser som både erbjuder tillgänglighet och trafiksäkerhet, bort från skolan. Förutom att torget kan skapa vistelseyta säkras också gående och cykliser.

PARKERING

← **Hembygdsgården / vikingafält**

LOGISTIK COOP

PARKERING

Platsen bakom Koopen används delvis som parkering för boende och anställda på Coop, men är inte optimalt utnyttjad.

Koopen

Idrottshallen

Det tilltänkta torget delas mellan Koopens fastighet och skolans (kommunens). Ett genomförande förutsätter nära samverkan och gemensam vilja.

PRÄSTGÅRDEN

Mora / omvärlden →

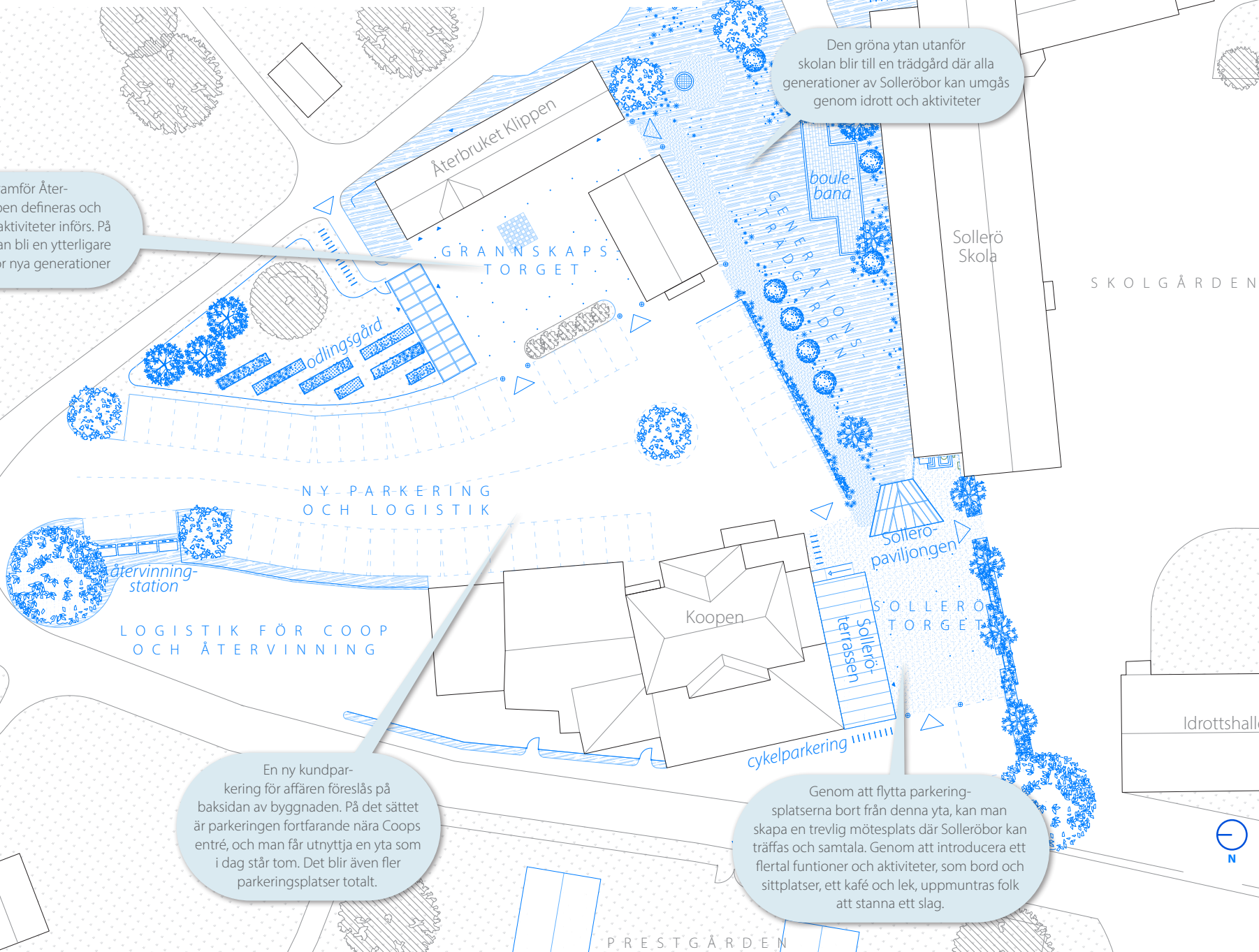
...till en gestaltad livsmiljö. Från idé till ord till handling.

Ytan framför Återbruket Klippen defineras och förstärks och aktiviteter införs. På så sätt kan ytan bli en ytterligare mötesplats för nya generationer

Den gröna ytan utanför skolan blir till en trädgård där alla generationer av Solleröbor kan umgås genom idrott och aktiviteter

En ny kundparkering för affären föreslås på baksidan av byggnaden. På det sättet är parkeringen fortfarande nära Coops entré, och man får utnyttja en yta som i dag står tom. Det blir även fler parkeringsplatser totalt.

Genom att flytta parkeringsplatserna bort från denna yta, kan man skapa en trevlig mötesplats där Solleröbor kan träffas och samtala. Genom att introducera ett flertal funktioner och aktiviteter, som bord och sittplatser, ett kafé och lek, uppmuntras folk att stanna ett slag.

Att odla hembygdstorg

23 steg för att skapa en mötesplats

0. Analysera jorden

Förutsättningar för att kunna odla

Ingångsstes: en gemensam mötesplats behövs

1. Så ett frö
Att starta ett initiativ för en mötesplats

1.1 Att vilja skapa ett hembygdstorg

1.2 Att organisera en lokal grupp

1.3 Att ta kontakt med stöttande aktörer

1.4 Att planera vägen fram

1. SAMMANFATTA
2. UTVÄRDERA
3. PLANERA

Fira!

1.9 Att finansiera projektet

1.8 Att skapa torgets vision

1.7 Att tänka sig in i framtiden

1.6 Att fånga känslan för bygden

1.5 Att hitta torgets rätta plats

Test av tes: utför tillfälliga torg

2. Börja odla
Att testa mötesplatsens potential

2.1 Att skrida till verket

2.2 Att förstå vilka lagar som gäller

2.3 Att skapa tillfälliga strukturer

2.4 Att hitta rätt gestaltning

långsiktigt utförande

Från tes till vision: att gestalta för

3.2 Att skapa upplevelsen av ett rum mellan husen

3.1 Att fördjupa sig i platsen

3. Odla långsiktigt
Att ta lärdomarna vidare till ett långsiktigt genomförande

Fira!

- 1. SAMMANFATTA
- 2. UTVÄRDERA
- 3. PLANERA

2.7 Att inspireras av en nödvändig roadmap

2.6 Att utvärdera och ta med sig lärdomarna

2.5 Att bygga gemenskap

3.8 Att skörda och fira

3.7 Att inspirera, överraska och skapa berättelser

3.6 Att få ihop många delar och idéer till en helhet

3.5 Att låta funktionerna få en unik och vacker form

3.4 Att planera för en mångfald av aktiviteter

3.3 Att skapa funktioner

förslagets genomförande

Gemensamt beslut om det förankrade

Fira!

- 1. SAMMANFATTA
- 2. UTVÄRDERA
- 3. PLANERA

Förutsättningar för att kunna odla

Ett utvecklingsprojekt tar ofta sin början i en känsla av att förändring är nödvändig för att inte förlora i livskraft, eller för att man märker att nya företeelser vittnat om att allt inte står rätt till. Människors förändrade beteenden kan ses

som en indikator på en plats välmående. När ett fenomen upplevs av flera kan utmaningen vara en strukturell brist som handlar om större trender som pågått under lång tid. Det är också möjligt att lösningen förefaller uppenbar, men

strukturer har gjort att både rådighet och resurser saknas. Denna enkla analys är ett verktyg för att gemensamt utvärdera den intuitiva känslan av att återupprätta en avsaknad av vad en samlande mötesplats skulle kunna bidra till.

SAMHÄLLETS BEHOVSTRAPPA

Samhällets behovstrappa beskriver i olika steg det som behöver finnas på plats för att ett samhälle ska "bli allt ett samhälle kan vara". Att utgå från behovstrappan kan förenkla analysen av den enskilda platsen. Vad finns på plats och vad behöver stärkas?

Källa: Hela Sverige ska leva (2023)

MÅL:

DELAKTIGHET

LOKAL IDENTITET OCH KULTUR

VILKA BRISTER UPPLEVS/ VILKA STYRKOR FINNS?

Hur går samtalet på byn?

HUR KAN ETT TORG BIDRA POSITIVT?

Hur går samtalet på byn?

VAD BEHÖVER FINNAS PÅ TORGET OCH VILKA MERVÄRDEN KAN DET SKAPA?

VAD BEHÖVER VI STÖD ELLER HJÄLP MED?

Exempel:

- Finansiering.
- Samarbete och samverkan.
- Offentligt stöd.
- Arkitektur, form och design.

Så här gjorde vi på Sollerön

På Sollerön hade ett Service BID-projekt utförts som resulterade i en omfattande behovsanalys. Analysen kom fram till att den stora bristen var enande samlingsplatser och mötesplatser. Den nedan förenklade analysen är en enkel variant av en metod för att kartlägga behov, lösning och värde.

HÄLSA OCH VÄLBEFINNANDE

UPPLEVELSE AV UTVECKLING

KREATIVITET OCH INSPIRATION

Arkitektens reflektion

I vår strävan att nå längre har vi formulerat ytterligare ett mål kopplat till FNs 17 globala hållbarhetsmål; mål 18 – "Raising Human Awareness".

Vi tror att detta mål behövs för att lyckas med alla andra mål.

Med det vill vi uppmärksamma kraften i den förändring som utgår från varje människas egen medvetenhet. Vi är en aktör inom tillskapandet av livsmiljöer där människor ska kunna växa. Vi svarar mot det artonde målet.

Odla torg är för oss ett av dessa projekt där vi gemensamt höjer medvetenheten om till exempel betydelsen av mötesplatser.

18 RAISING HUMAN AWARENESS

VILKA RESURSER FINNS LOKALT?

- Produkter, naturresurser
- Talanger, professionella, ungdomar, entusiaster

HUR KAN DE BIDRA SÅ EFFEKTIVT SOM MÖJLIGT?

(resurssnålt, icke-skadligt)

FÖR GENOMFÖRANDET?

FÖR FÖRVALTANDET

"Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön."

-Målbilden för Politik för gestaltad livsmiljö

1. Så ett frö

“Det här är ju en fantastisk plats. Vi har det mesta; naturen, skidåkningen, kultur och föreningar. Men det är inte samma plats som jag växte upp på. Vi hade så många platser vi träffades på på 80-talet; nu står vi på en parkering eller i en kassakö och pratar. Oftast hemma hos någon. Vi vill kunna inkludera alla. Bygga nätverk och låta den inneboende kraften flöda. Fast kraften och viljan finns är det inte självklart att vi får skapa ett torg av någon anledning. Men vi ser bara möjligheten.”

Jon, lokal kraft på Sollerön

Ett lokalt sprunget initiativ är en grogrund för långsiktig landsbygdsutveckling. Genom samverkan och öppenhet sår frön till nya sätt att tänka, leva och mötas.

Vi tror på människans vilja att förbättra sin omgivning – att vara medskapare i den lokala utvecklingen. Att så ett frö, forma idéer och skapa modeller och visioner för en livskraftig hembygd i samspel med den befintliga platsen skapar attraktiva livsmiljöer.

1.1 Att vilja skapa ett hembygdstorg

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Hur odlas ett initiativ?

De flesta bygder präglas av en omvärld i ständig förändring. Utöver globaliseringens många effekter har landsbygder och mindre samhällen i Sverige under flera decennier karaktäriserats av utflyttningsströmmar med en äldre kvarvarande befolkning som följd. Under de senaste åren (inte minst i samband med Coronapandemin 2020–2022) har dock ett visst skifte skett. Bland annat spås att befolkningsutvecklingen kommer förändras med följd att fler (landsbygds-) kommuner kan behöva planera för befolkningstillväxt i stället för en minskning under de kommande åren (Sweco 2021). I takt med ett större befolkningsunderlag ges bygder ökade befogenheter och fler lokala aktörer, med olika intressen, bidrar tillsammans till att forma en starkare samhällsgemenskap (Gaddefors & Jonsson 2022). Lokala initiativ, ofta åskådliggjort i det lokala utvecklingsarbetet, kan också sägas vara ett svar på Sveriges långvariga brist på en utvecklingsinriktad landsbygds politik (Forsberg 2003; Westholm 2003). Följaktligen verkar det i livskraftiga bygder finnas såväl en koppling till det lokala som en långsiktig anpassningsförmåga till förändringar i omvärlden (Ekman 2008; Cras 2017).

I jämförelse med staden framstår landsbygden som resurssvag, men lokal förändring växer emellertid ofta ur det som finns och vad som går

att göra utifrån givna förutsättningar (Gaddefors & Jonsson 2022). Men i det lokala initiativet efterfrågas ofta någon form av kommunal stöttning. En förutsättning för dagens utvecklingsarbete på landsbygden är att det finns en gemensam fråga att samlas kring. Antingen något man upplever som en brist eller en möjlighet (Waldenström 2006). I tillägg har lokala initiativ en förenande funktion när de skapar kopplingar mellan människor och deras kunskap (Gaddefors & Jonsson 2022). Det är i dessa personliga möten som individuella resurser (som kunskap, idéer, engagemang, ledarskapsförmågor, kapital osv) ges utrymme att skapa ett större gemensamt värde. Lokala initiativtagare med utpräglat engagemang bidrar till en platsbunden process där människor samverkar. När människor samverkar löses konkreta problem och dessutom byggs gemenskap hos de som är med. Det förtroende som skapas blir sedan till material för nästa initiativ. På så vis blir nya idéer bundna till tid och plats och det är när dessa små lokalt grundade initiativ krokas i varandra som de ofta blir långsiktigt hållbara.

Genom att uppmärksamma framväxten, snarare än det faktiska resultatet, av olika initiativ kan vi identifiera centrala faktorer för utveckling av en bygd. Tidigare forskning framhåller härvid att en

mängd "mjuka" värden ofta prioriteras framför strikta ekonomiska perspektiv i tidiga skeden av det lokala utvecklingsarbetet (Gaddefors & Jonsson 2022). Ett axplock av betydelsefulla "mjuka" värden inbegriper att upprätthålla en lokal identitet, att värna om en historisk koppling, att förvalta tradition eller värna om kulturella värden. Dessa värden brukar ofta förstås inom ramen för det som beskrivs som social ekonomi - den typ av verksamhet som bedrivs inom föreningar och organisationer, där medlemsnytta eller samhällsnytta är det primära och den ekonomiska vinsten kommer i andra hand (Westlund 2006; Putnam 2000). Många gånger är också det sociala kapitalet - det vill säga sociala kontaktnät, normer och värderingar - en grundläggande förutsättning för lokalt utvecklingsarbete. För att det ska hända positiva saker i bygden får det sociala kapitalet emellertid varken vara för starkt eller för svagt (Westlund 2006). Följaktligen spelar både personer och den enskilda platsens historia en central roll i att förstå hur och när olika engagemang uppstår (Herlitz 1998).

Ett samhälle, som värdesätter grundläggande rättigheter (så som tillgång till service, demokrati och jämlikhet), bygger på samverkan på flera nivåer (Nysta 2021).

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

För att förstå vad som hänt i Odlatorg projektet behöver man förstå också det civilsamhälle som verkat under tiden. Sollerön har ett synnerligen aktivt sådant med ett stort antal föreningar som driver också mycket av det som på andra platser ses som kommersiell och offentlig service. Sockenföreningen har ambitionen att få bygden att blomstra och att verka som ett nav i bygden. Det levande lokalsamhället är en attraktiv plats att bo på, inte minst för barnfamiljer. Därför återvänder många efter studier eller andra äventyr. Också återvändare eller inflyttare till Mora identifierar Sollerön som en plats med stark identitet och goda livsbetingelser. Ur denna energi uppstod Återbruket Klippen 2018; en förening som tar emot och säljer åter möbler, husgeråd och så vidare och återinvesterar i lokala projekt. Krafterna verkade i nya former och blandade gammalt och nytt på ett sätt som delvis skiljde sig från hur man tidigare organiserat och engagerat civilsamhället. Plikten ersattes av annat driv och vi svarade först och främst mot den idé vi bar: att genom Återbruket som plats men också som generator av finansiellt kapital skapa mänskliga möten och inspirera och fånga

Platsen framför Koopen under ett av Odlatorgs evenemang.

Klippentorget

upp andras initiativ. En form av regenerativ kraft för det nya. Vi öppnade ett kulturellt fönster där luften flödar alltjämt.

Den lokala projektgruppen i Odlatorg finns i organisationen kring Återbruket Klippen. Våra erfarenheter från att ha startat ett Återbruk på en plats som användes för förpackningsåtervinning till att bli blommande Klippentorg fick oss att tro att förändring var möjlig också på andra platser.

“Tack vare det platsutvecklingsprojekt, BID Sollerön, som löpte 2019-2021 identifierades entrén till Koopen som vårt “ground zero”. Här skedde redan de mänskliga mötena. Den fysiska miljön var och är alltjämt bedrövlig.”

Återbruket klippens initiativtagare

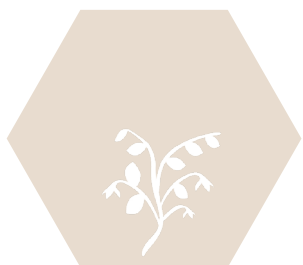
Arkitektens reflektioner

Samhället influeras av yttre processer som på olika sätt påverkar lokalsamhällets förutsättningar. Att den svenska landsbygden befinner sig i ett skeende av avfolkning blir en konsekvens av synliga och osynliga strukturer. Samma trend går att urskönja i större delar av världen; urbaniseringen är mer eller mindre ett faktum. Det är i dessa förutsättningar som det lokala engagemanget växer fram. Inte sällan som ett svar på olika hot om avveckling på bygden. För att en förändringsinsats ska bli varaktig hjälper det om initiativet kommer från människor som är förankrade i platsen och därmed gemensamt har formulerat behovet. Med det sagt är det avgörande att de lokala initiativen får gehör från den lokala politiken och den kommunala verksamheten. En samlad bild över dagsläget vittnar om att kommunerna ofta har svårt att hantera lokala utvecklingsinitiativ när de själva inte kontrollerar dem (Westlund 2006).

Häri framstår dock ett bättre nyttjande av den sociala ekonomin (de sociala värden som skapas) - i vilket civilsamhällets olika aktörer, kommunerna och det lokala näringslivet inom sig skapar olika sociala kapital - som viktigt för det lokala utvecklingsarbetet. Tillsammans formar de tre sektorerna ett lokalt socialt kapital, med nätverk och värderingar som kan skilja sig åt mellan platser, kommuner och regioner. Där den sociala ekonomin fungerar som allra bäst skapar den tillsammans med näringslivet och offentlig sektor det sociala kapital som främjar lokala initiativ och entreprenörskap.

Genom att säkerställa en organisation som tillhandahåller en bas för det lokala sociala kapitalet kan det lokala engagemanget på olika sätt värdesättas och ges stöd. Även om det offentliga inte alltid kan bidra med finansiering finns det ett värde i att uppmärksamma det lokala engagemanget. Utvecklingsarbetet är allas ansvar.

1.2 Att organisera en lokal grupp

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Varför behövs ett lokalt engagemang?

En viktig förutsättning för det lokala utvecklingsarbetet är de många insatser som eldsjälarna runt om i vårt land utträttat. Utvecklingsarbetet (inte minst på landsbygden) bygger ofta på människors ideella engagemang och ansträngningar, inte sällan organiserat i form av diverse lokala grupper & föreningar som på olika sätt verkar för "bygdens bästa" (Herlitz 1998; Forsberg 2003).

Begreppet lokalt utvecklingsarbete har främst kommit att sammankopplas med bygderörelsens framväxt i slutet av 1980-talet, som en del av den nationella landsbygds-kampanjen "Hela Sverige ska leva". Kampanjen lanserades för att uttryckligen betona dåtidens oro för landsbygdens överlevnad - en oro som vuxit sig starkare under lång tid. Vid kommunreformerna på 1970-talet höjdes röster om att bygderörelsen var i behov av att hitta alternativ till landsbygdens brist på rådighet och den moderna bygderörelsen kan sammantaget sägas ha bildats ur ett lokalt behov, med ursprung i det demokratiska vakuum som uppstod efter kommunsammanslagningarna och de följderna som centralisering, urbanisering och ökad konkurrens förde med sig (Herlitz 2002). Idag tyder mycket på att det fanns fog för den tidens oro, då makt och identitet alltmer fjärmats från varandra - bort från landsbygden (Benich-Björkman 1999). Samtidens bygderörelse fungerar inte sällan som motpart till den centraliserade demokratin och knyter an till den lokala kulturella traditionen och hela bygderörelsen - med all kunskap och engagemang hos alla människor som deltar i arbetet (i olika konstellationer) - vilar på flera hundra år av kultur och traditioner som bara finns där, på just den platsen (Herlitz 2002).

I takt med att den offentliga sektorn bantas och statliga myndigheters lokala och regionala närvaro minskar blir glesbygderna särskilt utsatta (Waldenström 2008). Det har medfört att invånarna i många bygder ofta upplever att de inte längre har makt över bygden, varför lokala eldsjälarna nästan alltid är en förutsättning för att organisera en lokal samhällsutveckling på landsbygden. Det är inte ovanligt att lokala föreningar, som i sin natur egentligen har ett avgränsat intresseområde, idag driver mer allmänna utvecklingsfrågor. Då ansvaret i stor utsträckning förflyttats till civilsamhället kräver det lokala engagemanget ofta en bredare och mer tidskrävande ansats (Waldenström 2008). Samtidigt balanserar det samtida lokala mobiliserings- och utvecklingsarbetet många gånger på en skör tråd av ideellt engagemang och de utmaningar som följer av detta (Forsberg 2003). Återkommande utmaningar är ofta kopplat till brist på diverse resurser så som tillgång till tid, kunskap, stöd och finansiering. Tidigare forskning har dessutom påvisat att lokala utvecklingsgrupper och eldsjälarna ofta upplever att de stöter på problem i den politiska miljön. Lokala bygdeggrupper upplever att de känner sig främmande "i de kommunala myndigheternas relativt hierarkiska och sektoriserade strukturer" och att de så gott som alltid slår från underläge, med en känsla att inte riktigt passa in i mötet med kommunala tjänstepersoner (Olsson & Forsberg 1997).

Det är samtidigt svårt att svara på vem den enskilde eldsjälarna är eftersom arbetet så gott som alltid är kontextbundet, vilket gör att det lokala utvecklingsarbetet i princip alltid beskrivs på olika sätt. Eldsjälarbetet är dessutom i

ständig förändring vilket gör att det antagligen inte heller finns någon "typisk" eldsjäl. Trots detta uppkommer ofta en gemensam bild där eldsjälarna beskrivs med ord som handlingskraftiga, påhittiga, drivande, orädda och med en förmåga att få med sig andra i förverkligandet av idéer och visioner. Inte sällan beskrivs eldsjälarna som visionärer och möjliggörare som omsätter tanke till handling och samtidigt fungerar som spindeln i nätet (Forsberg 2003). Eldsjälarna bedriver således både inåtriktat som utåtriktat arbete. Utmärkande tycks därtill vara att man tilldelas epitetet eldsjäl från andra runtomkring (Frånberg 1994).

Det generella utvecklingsarbetet har ofta beskrivits i termer av platsideologi och människors strävan efter demokrati och medinflytande över närsamhället, men det lokala utvecklingsarbetet kan också sägas handla om att på ideell basis skapa en positiv livsmiljö och bygga förutsättningar för kvarboende. Ytterst kan bygdeutvecklingsarbetet ses som ett led i landsbygdens överlevnadskamp, med syfte att upprätthålla framtidstro, gemenskap, utbildning, service, föreningsliv, företagande, arbetstillfällen och så vidare, i bygderna. Det relationsskapande arbete som eldsjälarna ägnar sig åt för att synliggöra landsbygdens problematik samt för att skapa legitimitet för sin sak har här tolkats som en viktig del i denna överlevnadskamp (Forsberg 2003).

I det större perspektivet framkommer därigenom centrala frågor så som vad det kostar att inte ha ett "helt" samhälle i balans? och vilka skyldigheter lokalsamhället kan förväntas ha för bygdens utveckling?

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

På Sollerön finns ett starkt civilsamhälle och många är engagerade i någon form av förening. Vi brottas ofta med frågan om hur vi kan göra mer när så många redan har "sitt". Vi såg därför till att paketera deltagandet till att vara avgränsat och begripligt i sitt lilla format. Cykelklubben kom och gjorde cykelbana på cykeldagen. Äppelodlarsförening planterade äppelträd. Vi "adopterade ut" blomlådor som en vecka senare hämtades upp med iordninggjorda blomsterarrangemang. Några motorburna ungdomar kom ner från traktorflaket och fick slipa sittbänkar. På Skördefesten var deltagarantalet stort tack vare de många små delarna. Att hitta folk som vill bära

koordinerande ansvar är ofta svårt och förknippat med en viss svartepetterkänsla. Det gäller att trolla bort denna. Något har hänt vad gäller drivkrafterna för engagemang. En spaning är att ungdomarna är mindre pliktstyrda och går mer på lust. Vi försöker göra det lustfyllt.

Att få blicken utifrån kan vara viktigt; Camilla Zedendahl, Vd Kungliga Djurgårdens intressenter, bjöds in att hålla i två workshops under processen på temat "Vad kan jag bidra med till det gemensamma?". Hon delade även erfarenheter från storskalig aktörssamverkan på Kungliga Djurgården, Stockholm.

Odla torgs tillfälliga finalevent, Skördefesten 2021, fick uppskattningsvis 800 besökare. Även 2022 blev det en uppföljning av konceptet med ännu fler event från höstmarknad till trumkurs, till konstutställningar, ponnyridning och mer än man skulle kunna drömma om i sin vildaste fantasi. Detta året stöttade arkitekterna med mycket lätt hand de nya genomförarna som tagit över stafettpippen. Med bravur!

Arkitektens reflektioner

Utvecklingsarbetet på landsbygden idag är nästan uteslutande sprunget ur ett lokalt engagemang. Det kan tyckas som en självklarhet då det är lokalbefolkningen som känner sin plats bäst och som vet vilka förändringar som bör prioriteras. Samtidigt borde all lokal utveckling vara av ömsesidigt intresse och ansvar - både kommuner, regioner och nation utgörs av helheten av alla landets lokala platser. En plats kan inte värderas olikt en annan.

Uthålliga utvecklingsarbeten på landsbygden förutsätter nästan alltid goda samarbeten på flera nivåer samtidigt som ett innovationsfrämjande bör ha både lokalt ägarskap och lokal förankring. Det är emellertid viktigt att delaktiga aktörer förstår landsbygdens perspektiv och att processer som fungerar i en stadsmiljö inte alltid fungerar i en landsbygdsmiljö.

I alla utvecklingsprojekt på landsbygden är personliga kontakter avgörande. En förutsättning är därför att välja en lokalt engagerad processledare som kan ha överblick över projektet. Här kämpar dessutom eldsjälarna/processledarna inte bara för den egna bygden, utan de företräder också andra landsbygder i gemensam sak - att synliggöra landsbygdens överlevnadsproblematik. Samtidigt behöver eldsjärens arbete delas med flera för att utvecklingsarbetet inte ska bli för sårbart.

En komplexitet som uppenbarar sig är att eldsjälarna behövs och de måste få utrymme och stöd, men de kan inte heller stå ensamma. Då kan hela verksamheten stå och falla med en person.

Det bör också resoneras kring hur denna livsviktiga kompetens idag förutsätts utföra arbete, ofta utan ersättning, samtidigt som uppdragen de utför tycks falla både inom de kommunala liksom nationella ramarna, och framförallt bidrar med efterfrågade värden.

1.3 Att ta kontakt med stöttande aktörer

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Varför behövs landsbygden?

I den svenska samhällsdebatten utmålas den tätt bebyggda staden ofta som ett ideal. I sin bok *En annan landsbygd* frågar sig författaren Angelica Åkerman (2020) om det istället är landsbygderna som bär på lösningen för vår tids utmaningar kring bostadsförsörjning, resursanvändning och hållbarhet? I Sverige har politiken många verktyg för att styra hur landsbygden ska utvecklas (ofta beskriven inom ramarna för överlappande regionalpolitik, glesbygdspolitik och landsbygdspolitik) (Syssner 2018). Det är därmed nödvändigt att förstå hur det politiska systemet och olika initiativ har påverkat såväl synen på landsbygderna som landsbygdernas ställning i den samtida samhällsordningen, och hur vi därigenom kan förstå framtida skeenden.

Den svenska landsbygdspolitiken bygger på ett samspel mellan politikområden, samhällsaktörer och samhällssystem, på flera nivåer. Traditionellt har i första hand jordbrukspolitiken, skogspolitiken, miljöpolitiken och regionalpolitiken adresserat riktningen för svenska landsbygder (Johansson & Kaspersson 2014). Det har handlat såväl om sektorerade som överlappande åtgärder och mål inom ramen för de olika politikområdena. Kärnan i den sektorerade politiken har primärt syftat till att stödja jordbruksproduktionen och kompensera ekonomiskt svaga glesbygdsområden (dvs fördelningspolitik) (Larsson m. fl. 2012). 1900-talets politiska engagemang i landsbygden kan framför allt härledas till erfarenheterna av bristfällig livsmedelsförsörjning under de två världskrigen samt behovet av arbetskraft till industrin, i vilken effektiviseringen av jordbruket prioriterades. Under de senaste 20 åren har det emellertid skett en omorganisering av politiken i

såväl Sverige som inom EU. Ett skifte från kompensering till ekonomisk utveckling med målet att sysselsättning och inkomster ska kunna genereras lokalt - av egen kraft (Björling & Fredriksson 2018; Johansson & Kaspersson 2014). 2017 presenterade den dåvarande regeringen, den för ändamålet tillsatta Landsbygdskommitténs yttrande om en gemensam nationell landsbygdspolitik, "En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder - för ett Sverige som håller ihop". Syftet var att lägga grunden för ett sammanhållet Sverige, "där alla, oberoende av var man bor, ges grundläggande förutsättningar att leva ett gott liv" (SoU 2017:1). I den numer rådande nationella landsbygdspolitiken pekas civilsamhället (den typ av ideell organisering där människor delar ett gemensamt mål eller intresse) ut som en hörnsten för hur landsbygden utvecklas. Den samtida landsbygdspolitiken uppvisar emellertid en säregen komplexitet i vilken en tydlig hierarki kopplat till samhällets organisering kan skönjas. Trots att civilsamhället pekas ut som en central aktör framhålls marknaden som den drivande kraften, framför såväl de ideella som det offentligt organiserade. I andra hand har landsbygdspolitiken utformats för att aktivera medborgarna med målet att ta ansvar för "sin" bygd (Cras 2017).

Det offentliga har trots allt vissa skyldigheter. Flera myndigheter ansvarar för att genomföra den övergripande landsbygdspolitiken utifrån sina uppdrag och sektormål. Sveriges regioner har getts huvudansvaret för den regionala utvecklingen på regional nivå och ska därigenom utfärda och fastställa en strategi för länets utveckling (SFS 2010:630). Det är emellertid Länsstyrelserna som har i uppdrag att främja länens utveckling och se till landsby-

gdspolitikens mål genom insatser som riktar sig direkt till aktörer och initiativ i landsbygder. Sveriges kommuner har inget specifikt utpekad ansvar för utveckling av landsbygden, men många kommuner arbetar likväl med olika typer av landsbygdsutveckling, ofta kopplat till insatser för näringslivsutveckling (Tillväxtverket 2023a). Många av de, för kommunerna lagstadgade uppgifterna, är dock grundförutsättningar för att utveckla och upprätthålla ett attraktivt liv, även på landsbygden. Det handlar ofta om åtaganden kopplat till bostadsförsörjning, plan och byggfrågor, miljö- och hälsoskydd samt annan samhällsviktig service. På en övergripande nivå ska EU också bidra till den nationella landsbygdspolitikens genomförande. Dels genom nätverksskapande åtgärder med kunskapsdelning, dels genom olika finansiella metoder och verktyg (*läs mer under avsnittet Finansiering*) (Naldi m.fl. 2015; Westholm & Waldenström 2008).

Trots att det finns konkreta policys för en samlad landsbygdspolitik med fördelning av ansvarsområden på olika nivåer finns en riktad kritik mot hur/om politiken implementeras på gräsrotsnivå. Debatten har, inte minst på landsbygden, under de senaste 30 åren präglats av en förtroendekris för politiskt handlande och en generell kritik är att landsbygdspolitiken, men även politiken i stort, har utvecklats till mer "top-down" än "bottom-up" (Thörn 1998; Naldi m.fl. 2015). Effekterna av denna utveckling är stora och framför allt saknas många gånger en god och fruktbar dialog mellan centrumets politiska och administrativa företrädare å ena sidan, och lokalsamhällets medborgare och civilsamhällets organisationer å andra sidan (Arén & Herlitz 2017).

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

Bid-projektet hade som uttalat mål att stärka dialogen mellan Sollerön och Mora kommun. Delta-gående tjänstepersoner har besökt Sollerön för att lotsas på platsen vid ett flertal tillfällen. Dialogforumet pågår men har ännu inte hittat sina former. Initiativet syngliggör också de utmaningar den kommunala organisationen har att möta det lokala engagemanget. De befintliga kommunala

processerna kuggar inte riktigt in i den lokala kraften. Frågor som demokrati och vem som ska styra utveckling blir aktuella. Utvecklingsarbetet leder vidare men flyttas beroende på den verklighet som dyker upp i varje tillfälle. En starkare röst behöver höras från lokalsamhället.

Cykelexkursion på Sollerön.

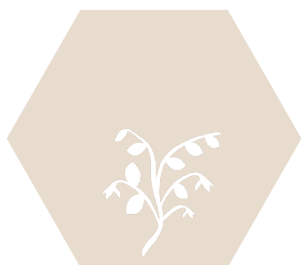
Arkitektens reflektioner

I sammanhanget framträder ett behov av en ny samhällsstruktur, med lokalt förankrade planer för lokalsamhällets förvaltning och utveckling, som i större utsträckning möjliggör ett lokalt inflytande. Det växande strukturella demokratiunderskottet göder i sin tur ett lokal-politiskt underskott, just där drivkraften för landsbygdsutveckling behöver vara som störst, och allt färre vill engagera sig politiskt.

Genom strategier för lokalt självbestämmande och regional samverkan kan civilsamhället på ett tydligare sätt ges utrymme att påverka landsbygdspolitiken. Samtidigt behöver dessa strategier kompletteras med en tydligare kommunal och regional landsbygdspolitik med målet att skapa "hela" samankopplade och levande regioner som stärker nationen. Av den anledningen behöver fördelningen av ansvar och befogenheter inom den övergripande landsbygdsutvecklingen tydliggöras - såväl nationellt som regionalt, kommunalt och lokalt.

Levande lokalsamhällen är per definition en förutsättning för att hela Sverige ska leva. För att landsbygdspolitiken ska få genomslag bör insatser således utformas utifrån lokala och regionala förutsättningar och behov. Behovet av en utpräglad dialog, som leder till konstruktiva strategier och förändringar där lokalsamhällets invånare ges ett reellt inflytande, är tydligt. Detta förutsätter eldsjälar på flera nivåer. Dels på gräsrotsnivå men även inom olika politiska instanser.

1.4 Att planera vägen fram

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Vem har rätt att bestämma över landsbygden?

Utvecklingsprojekt är ofta i behov av tydlig styrning som är väl förankrad i lokalsamhället. Hur den övergripande styrningen ser ut skiljer sig emellertid ofta åt mellan stad och land. I staden är makten och planeringen i allmänhet mer synlig och närvarande än i det perifera omlandet. Arén & Herlitz (2017) konstaterar att det under de senaste decennierna har skett en förskjutning inom den politiska sfären, från en lokalt rotad nerifrån-up-princip till en mer centruminriktad och toppstyrd politik. Sverige har i snabb takt genomgått omfattande strukturförändringar som lett till att dagens mer toppstyrda politik i stor utsträckning dikteras beslut och regler för lokalsamhället, samtidigt som lokalsamhällets synpunkter inte når "upp" till makten. I samma anda har såväl den kommunala som den regionalpolitiska makten också förskjutits till att bli allt mer marknadsstyrd vari privata aktörer och andra samhällsaktörer ges större inflytande (Hagelberg m.fl. 2022; Åkerman 2020). Hagelberg m.fl. (2022) liknar styrningen av den samtida kommunen/staden vid ett vinstdrivande företag.

Storkommuner, partipolitik och centraliserad demokratiskt beslutsfattande tillkommer relativt sent. Från medeltiden fram till 1952 var socknarna samhällets minsta byggstenar, även om de rent formellt övergick till kommuner vid den tiden. Nästan identiska socken- och kommungränser hade då funnits i 700-800 år. Det finns med andra ord historiska anor bakom den starka lokala identitet och

kulturella förankring som finns djupt rotad på många platser. Detta kulturarv, menar Herlitz (2002), kan fungera som en katalysator för de krafter som utmanar dagens politik. Efter 1922 var alla kommuner med mer än 1 500 invånare tvungna att välja ett kommunfullmäktige. 624 kommuner hade fram till den första storkommunreformen 1952 haft någon form av direkt demokrati (Herlitz 2002). Omkring 2200 samhällen förlorade självstyret och många förtroendevalda fick gå vid den senaste kommunsammanslagningen 1974. Den reform som ligger till grund för dagens 290 kommuner. På den kommunala nivån fanns tidigare mer av samarbete och konsensus. Detta förändrades emellertid i och med det partipolitiska inträdet på det kommunala planet i takt med kommunsammanslagningarna (1952 & 1974) (Herlitz 2002). Utvecklingen har lett till ett demokratiskt underskott, där lands- och glesbygder fått det allt svårare att vara delaktiga i, och ha inflytande över, det politiska beslutfattandet. Enligt Arén & Herlitz (2017) behöver därför civilsamhället i större utsträckning än tidigare ta tag i frågor som kommunen tidigare ansvarat för. Därav ses förtroende och tillit som avgörande faktorer för att kunna engagera lokalsamhället - och för en långsiktigt hållbar samhällsutveckling efterfrågas många gånger en lättbegriplig lokal demokrati med lokalt förankrade utvecklingsplaner och lokal finansiering (Arén & Herlitz 2017).

Idag verkar en återkommande utmaning inom ut-

vecklingsarbetet i många landsbygder vara de stora hinder i kontakten med myndigheter, politiker och tjänstepersoner, som många grupper och lokala aktörer upplever (se t ex Herlitz 1998, Forsberg 2001). Upplevelsen av ett alltför kompakt byråkratiskt motstånd är många gånger roten till att lokala grupper upphör med sin verksamhet (Forsberg 2001). Tidigare forskning har också visat på skillnader från kommun till kommun när det kommer till stöd och engagemang. Det tycks således finnas regionala skillnader, med koppling till beslutsstrukturer (kommuner, länsstyrelse och andra intresseorganisationer), som har betydelse för hur lokala grupper upplever förutsättningarna för lokalt utvecklingsarbete. Det tycks också vara så att enskilda politiker och/eller tjänstepersoner har stor betydelse för om/hur grupper upplever motstånd respektive stöd från beslutande strukturer. Eldsjälarna har här en särskilt utsatt position eftersom de ofta hanterar många av kontakterna. I allmänhet kännetecknas framgångsrika projekt av en positiv mix av långsiktighet med bärkraftiga idéer, god gruppdynamik, demokratiska ledare, utomstående rådgivare och uppmärksamhet från omvärlden via ekonomiska medel och viss mediauppmärksamhet (Bull 2000, s 9-10).

Ett långsiktigt arbete med stärkta landsbygdspektiv behöver därför stå på en stabil grund och grundläggande frågor handlar därför ofta om förankring och styrning inom mer rättvisa förhållanden. På flera nivåer.

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

En viktig aktör är den lokala matbutiken Koopen. Mycket av den lokala servicen finns här och det innebär också att affären är den viktigaste mötesplatsen i det vardagliga. Koopen gav ett starkt mandat och stor frihet att experimentera med utformningen av platsen inom Odlatorg-projektet. Återbruket klippen är sedan tidigare hyresgäst och hade också innan projektet utvecklat en del av de gemensamma ytorna.

En stor och visuellt tilltalande tredimensionell

affisch sattes upp på Koopens fasad som startpunkt för Odlatorg-projektet. Många blev nog överraskade och förundrade över de visionära tankarna för torget, som ett nav och en katalysator för möjlig utveckling av hela bykärnan. Det rörde om i grytan så att säga. Många frågor väcktes. Förändringar har de senaste decennierna inneburit försämringar så en viss skepsism kunde också anas.

Platsen framför prästgården testades som mötesplats under finaleventet Skördemarknaden och kyrkan bjöd på korg och saft.

Arkitektens reflektioner

Den centraliserade maktbalansen tycks ha skapat en känsla av konkurrens mellan bygder och en "vi mot dom"-känsla gentemot kommunen. Då de beslutande strukturernas inställning till utvecklingsprojekt, på såväl landsbygden som i staden, i stor utsträckning blivit personbundna (kopplat till enskilda tjänstepersoner) har ett demokratiskt underskott skapats. En känsla av att bli motarbetad.

Här framstår ett behov av utvecklade samarbetsmetoder mellan lokalsamhälle, det offentliga och professionella. Dessutom framstår det som att lokalsamhället/civilsamhället behöver hjälp i kommunikationen med kommunen/politiken. Här kan arkitekter eller andra professionella fungera som bollplank och processledare. Samtidigt behöver kommunen och politiken förstå sin roll och ta sitt ansvar.

Kommuner behöver ges rätt förutsättningar för att kunna stödja lokala utvecklingsprojekt. Idag är såväl lokalsamhället som det kommunala utvecklingsarbetet på landsbygden i stor grad personberoende vilket skapar en osund balans mellan kommuner och därmed ojämna demokratiska förutsättningar. Politiken behöver ta ett omtag och genom riktade initiativ skapa bättre förutsättningar för fler bygder att utvecklas på lika villkor.

1.5 Att hitta torgets rätta plats

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Hur manifesteras platsen i den nära omgivningen?

Det är i natur- och kulturlandskapet som vi alla lever. Hur landskapet används, utvecklas och tas tillvara är betydelsefullt för hur människor trivs i det lokala landskapet, i sin hembygd (Sveriges Hembygdsförbund 2020). Det är också den enskilda platsens unika förutsättningar som är premissen för hur bygden och den lokala livsmiljön kan gestaltas. Det nära landskapet är utgångspunkten för olika (med)skapande processer (Riksantikvarieämbetet 2015) varför en förutsättning för livskraftiga och resilienta landsbygder nästan alltid bygger på att utvecklingsarbetet är förankrat hos såväl lokalbefolkningen som i den faktiska platsen (Gaddefors & Jonsson 2022).

Platsen och i synnerhet det omgivande landskapet är resultatet av samspel mellan människa och miljö över tusentals år. Vi hittar spåren från svunna tider överallt omkring oss. I odlingslandskapet, i skogen, mitt i byn, i staden. Landskapet är såväl en gemensam tillgång som ett gemensamt ansvar som också erbjuder en tidsskildring som vi kan följa och som bidrar till att skapa mening och sammanhang (Riksantikvarieämbetet 2007). I landskapet finns därtill en mångfald av olika värden, tillgångar och möjligheter. Här möts och samspelar olika kulturella, ekologiska, estetiska, sociala och ekonomiska perspektiv och vi är ofta tvungna att förhandla om hur landskapets resurser ska nyttjas, användas och fördelas (Lagercrantz 2020). Att handskas med landskapets

olika värden och mångfald på ett hållbart sätt kräver därför ett tätt samarbete mellan myndigheter, organisationer och civilsamhälle och i takt med att samhället förändras skiftar landskapet också utseende. I samma anda kan förändringar samtidigt sägas vara en del av naturens givna förutsättningar, som skiljer sig åt för olika delar av landet.

Den absolut viktigaste förutsättningen för att skapa ett levande och hållbart lokalsamhälle är emellertid engagerade och arbetsvilliga människor. De känner platsen bäst och kan utveckla bygden i symbios med landskapet och de naturliga förutsättningarna (Hela Sverige ska leva 2023). Med andra ord spelar de lokala utvecklingsgrupperna och den enskilda projektledaren därför ofta en direkt avgörande roll för att få till ett lyckat projekt, från idé till genomförande. Det medför samtidigt att arbetet med landsbygdsperspektiv i hög grad är personberoende, vilket gör det sårbart och riskerar att uppfattas som ett särintresse. Som ett led i ett utpräglat personberoende och det rådande demokratiska underskottet uppstår det därför i många fall en osund konkurrens mellan platser och byar där "störst [oftast] går först" (Hagelberg m.fl. 2022). Utvecklingen har lett till en tydlig polarisering av landskapet vari relationen mellan stad och landsbygd ofta beskrivs i termer såsom "vinnare" och "förlorare", "centrum" och "periferi" eller "rätt"

och "fel" (Tillväxtverket 2021). Forskning pekar på betydelsen av övergripande initiativ och accentuerar vikten av mångfald där platser olik förutsättningar och särskilda betydelse i landskapet betonas (Syssner 2018). Lokala natur- och klimatförhållanden har i tidigare projekt lyfts fram som särskilt viktiga faktorer för att uppnå goda gestaltade offentliga miljöer (Orrje & Lindholm 2014). Med utgångspunkt i gängse principer bör utveckling och omdaning av landskapet därför ske med medvetenhet om vilka konsekvenser olika förändringar kan få och utifrån perspektiv om ett hållbart nyttjande (Nilsson 2020). Den enskilda platsen definieras också av kulturella resurser. "Cultural planning" är en planeringsmetod som sätter människan i fokus och syftar till att hitta fram till 'platsens DNA' eller 'ortens själ'. Något som ter sig allt viktigare för att kommuner och orter ska kunna marknadsföra sig och skapa en attraktiv boendemiljö (Lundberg & Hjorth 2011).

Kärnan för att åstadkomma en långsiktig gestaltning i kombination med en väl förankrad arkitektur återfinns ofta i det naturliga och det som karakteriserar en viss plats. Wingren (2009) menar till exempel att det som vi människor betraktar som naturligt också ofta är det som vi betraktar som vackert. Det vackra naturliga kan på det sättet, i all sin enkelhet, anses vara platsbetingat.

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

På Sollerön identifierades tidigt ett antal platser inom bykärnan. I bykärnan finns många flöden och ofta en hög aktivitet. Den gamla bymiljön har beskrivits som bevarad i officiella dokument, men vi som bor här delar inte längre den bilden. Att därför med varsam hand hitta den plats som förädlar bycentrat till att generera såväl rumsliga kvalitéer, gemensamma funktioner som mötesplatser och tillgång på närproducerade varor kan skapa ett starkare lokalsamhälle.

Vi såg hyfsat snart att den naturliga platsen för ett

torg ter sig naturligt utanför Koopen, den lokala matvarubutiken som funnits på platsen under lång tid och har därför varit en plats där många människor, över lång tid, varit i rörelse. Detta var också den plats som tidigare identifierats inom ramarna för BID:en. På denna plats pågår livet, men den historiska klungbyn har luckrats upp och mötet sker nu på en parkering.

I det här skedet insåg vi att vi hade en plats som var i behov av förädling, nu behövde vi fundera på hur detta kunde tas vidare.

Platsen framför Återbruket Klippen utgör en nyskapad mötesplats under lördagar.

Arkitektens reflektioner

Genomarbetade idéer som är väl förankrade hos lokalbefolkningen och i den fysiska platsen är på många sätt grunden till långsiktig utveckling. En plats bär på mer än det byggda. En plats väcker olika känslor, minnen och intryck som bygger på historia, gestaltning och möten mellan människor. Det gäller därför att vara varsam och inknäppad när en plats väljs för ett utvecklingsprojekt.

Kunskap om platsens historiska betingelser och betydelsebärande kvaliteter är grundläggande när en offentlig miljö ska gestaltas. Ofta saknar de som har ansvar för utveckling och gestaltning av offentliga miljöer en egen relation till den aktuella platsen, liksom till de människor som bor och verkar där. Genom platsanalyser, fysisk närvaro och möten och samarbeten med boende och andra skapas bättre förutsättningar för att uppnå långsiktigt hållbara lösningar där de åtgärder som genomförs samspelar med platsens tidigare utformning, användning och betydelse.

“Landskapet är såväl en gemensam tillgång som ett gemensamt ansvar. Det erbjuder en tids- skildring som vi kan följa och som bidrar till att skapa mening och sammanhang”

1.6 Att fånga känslan för bygden

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Hur kan landsbygden utvecklas bortom staden?

Samtida planeringsideal, så väl som den rådande samhällsutvecklingen, har staden – och framför allt den hållbara staden i blickfånget (Hagelberg m.fl. 2022). Hållbarhetsmål, attraktiva boendemiljöer och samhällsbyggnadsutveckling har blivit synonymt med urbana miljöer. I staden finns dessutom en mångfald av olika mötesplatser med rum för kultur, konsumtion och kommers, ständigt på jakt efter ökad tillväxt. Samtidigt måste livet i icke-staden, som sägs utgöra 98% av planetens yta, anpassa sig i minst samma hastighet som den globala urbaniseringen (Ehrlemark 2020). Trots en växande kritik mot geografisk orättvisa genomsyras den rådande planeringsskontexten av en marknadsdriven stadsutveckling där det urbana ses som norm för all typ av platsutveckling - med landsbygder och regioner som dess ständiga motpol, ett omland till staden (Forsberg & Stenbacka 2013; Björling & Fredriksson, 2018). Hagbert m. fl. (2018) menar därför att bilden av det hållbara samhället, idag och i en framtida omställning, behöver nyanseras och nytolkas i vad som kan anses vara hållbart.

I slutet av 1800-talet såg det annorlunda ut. Innan industrialiseringens intåg i Sverige bodde mer än 90 procent av befolkningen i det som kan kallas för landsbygd. I takt med den tilltagande industrialiseringen, med automatisering och en accelererande globalisering som följd, ökade urbaniseringsgraden i Sverige från 15 till 80 procent

på mindre än 100 år (Hellspong & Löfgren 1994). Utöver att färre människor idag bor i glesbygder har landsbygdens roll som försörjare av livsmedel också minskat, vilket i sin tur har bidragit till att städernas behov av den omgivande landsbygden minskat (ArkDes 2021). Därav porträtteras lands- och glesbygder av vissa som en last för samhället (Kvint 2016). Den sammantagna bilden är dock komplex och det finns många skäl att se befolkningsförändringar i fler nyanser än bara land och stad.

Urbaniseringen som pågått under lång tid har lett till det som brukar kallas för den urbana normen. Samhället präglas på många sätt av att det finns en urban norm, vilket är ett synsätt där städer och dess boende ses som det normala, samtidigt som landsbygder och de som bor där ses som avvikande. Effekterna är flera. På individnivå kan den urbana normen till exempel påverka självbild och självkänsla hos människor i landsbygder. På samhällsnivå påverkar den urbana normen hur resurser styrs mot tätbefolkade miljöer och där regelverk utformas med städernas förutsättningar som mall. Samhällsförändringens avtryck på landsbygden sedan 1950-talet återspeglas förutom i den påtagliga minskningen av befolkning, lantbruk och andra lokala arbetsplatser också på service, offentliga mötesplatser och lokalpolitiska arenor. Samtida planeringsdiskurser har också kommit att spegla stadens många utmaningar

i landsbygden. Inte sällan diskuteras användandet av bilen, med perspektivet att fler borde resa kollektivt - förutsättningar som är långt bättre i staden. Nilsson (2019) poängterar värdet av en varsam samhällsplanering där landsbygds perspektivet värdesätts.

Dagens allt mer urbaniserade landsbygd bygger på ett förhållningssätt där landsbygderna inte har någon naturlig funktion i sig själva, utan formas och konsumeras utifrån urbana behov. Denna relation kan ses mot bakgrund av den alltmer urbaniserade värld vi lever i. En vanlig uppfattning är att landsbygdernas utveckling helt är inlemmad i och beroende av pågående urbaniseringsprocesser (Nilsson 2020). En sådan likriktning av planering och byggande, inte sällan driven av krav på ekonomisk avkastning, påverkar inte bara hur och var våra resurser för planering och byggande riktas utan också människors självbild och förhållningssätt kopplade till plats och kultur. Denna ensidiga bild innebär att många svenskar upplever att de inte inkluderas i framtidens visioner rörande hållbarhet och utveckling, trots att det råder både innovation och utveckling på landsbygderna som är helt avgörande för om vi som nation ska kunna ställa om till ett mer hållbart samhälle (Wollin Elhouar, 2014). Häri efterlyses nya definitioner och begrepp som beskriver landsbygdernas mångfald och unika geografiska, ekonomiska och sociala förutsättningar.

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

Många samtal i projektet kom att handla om den tidigare mötesplatsen. Korvkiosken som revs på 60-talet. Om hur man tog cykeln "uppå båkkan" i förvisning om att det alltid fanns någon att prata med. Längtan och behovet av en ny mötesplats blev uppenbar för många. Koopen firade 100 år nyligen och den närliggande skolan har många gått på. Utifrån detta kan man undra hur platsen kunnat bli till nuvarande skick. Projektet bidrog till att visa på de nuvarande bristerna och att väcka tron på att en ny plats är möjlig.

Hembygdsföreningen och Sockenförening (m.fl.) är båda starka förvaltare av bygdens kulturella och historiska arv. Det finns gott om lokala symboler och många är väl förtrogna med bygdens arv. Att prata om framtid är ett svårare ämne. Både växter djur och människor är på ett eller annat sätt formade av jordbrukssamhället. Återbruket Klippen försöker titta framåt och samlar därför en del av den yngre generationen. Det finns gott om kulturbärare. Frågan är bara vart man vänder blicken.

På finaleventet Skördemarknaden kom både människa och djur ur husen och levandegjorde bykärnan.

Restbitar från en lokal timmerindustri blev en föränderlig lekmiljö på det tillfälliga torget.

Arkitektens reflektioner

Relationen mellan stad och land föder många frågor. Frågorna handlar om hur landsbygden kan utvecklas i urbaniseringens tidevarv och i en tid då människor, företag och service tycks koncentreras allt mer till städerna. Det handlar om vilka som är stadens respektive landsbygdens värden, och hur dessa värden på bästa sätt kan utvecklas och komma till sin rätt. Den urbana normen och ekonomisk avkastning har kommit att influera utvecklingen (och avvecklingen) på landsbygden.

De bygder som verkar bortom storstädernas tillväxt behöver inkluderas i framtida visioner. De övergripande visionerna måste peka ut en riktning där varje bygd ses som betydelsefull enhet för att skapa en större helhet. Att fler känner sig delaktiga i framtidens samhälle kommer leda till ett större mervärde för hela landet. Det kan starta i tillskapandet av fler mötesplatser i fler bygder.

“Den urbaniserade landsbygden bygger på ett förhållningssätt där landsbygderna inte har någon naturlig funktion i sig själva”

1.7 Att tänka sig in i framtiden

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Hur ska landsbygden planeras?

I stora drag handlar samhällsplaneringen i grunden om att väga olika sociala, ekonomiska och ekologiska intressen mot varandra för att se till en hållbar och långsiktig mark- och vattenanvändning i hela landet. I Sverige har vi emellertid ingen tradition av att förstå landsbygden som en fråga för den övergripande samhällsplaneringen (Nilsson 2019). Som ett led i den allomfattande politiska och demokratiska glidning som varit rådande under lång tid, där civilsamhället förväntas ta ansvar för landsbygdens utveckling, förskjuts planeringen av landsbygden ytterligare. Björling (2018) som forskat på såväl kommunal som regional planering menar att dessa rumsliga inlåsningar kan vara en följd av bristen på förutsättningar men kan också bero på medveten eller omedveten social och politisk stelhet i nuvarande organisation. Den tilltagande mellankommunala konkurrensen om nya invånare kan vara en faktor som i slutändan bidrar till att kommuner inte samordnar regionala förutsättningar som befintlig infrastruktur och regionalt utbud av service. Samtidigt kan det också vara så att en lokal politisk, kulturell eller ekonomisk "elit" tjänar på nuvarande relationer mellan centrum och periferi och därför inte vill förändra den rumsliga strukturen (Björling 2018).

Landsbygdens förutsättningar har ändrats i takt med såväl globaliseringen som det ökade in-

flytandet av starka marknadskrafter, med ökad konkurrens på alla nivåer som följd. En historisk tillbakablick sätter dagens samhällsplanering i perspektiv. De skiftesreformer som splittrade byar och drev människor mot staden för att söka arbete kan ses som en förutsättning för industrialiseringens tilltagande framfart i slutet av 1800-talet, med det moderna samhället som produkt (Svensson 2019). Därtill har en rad kommunreformer under de senaste 160 åren präglats av den tidens krav på rationaliseringar och effektiviseringar. I takt med denna administrativa reformering av styrelseskicket i Sverige infördes 1947 det kommunala planmonopolet som ett led i kommunernas ökade ansvar för planeringen av markanvändningen (Boverket 2020).

Planeringen av landsbygden (och till viss del även den generella samhällsplaneringen) måste således förstås i ett komplext sammanhang. Dels inom ramarna för det kommunala planmonopolet, dels utifrån förväntningar att civilsamhället ska ta ansvar för landsbygdsutvecklingen. Såväl äldre som senare landsbygdsforskning framhåller i stället att den hållbara landsbygden bör planeras utifrån ett samspel mellan den formella planeringen och den mer lokalt drivna informella planeringen. På det sättet kan beslutsvägar följars och möjligheten att kunna utkräva ansvar om något går fel upprätthålls. För att skapa levande

och uthålliga landsbygder förespråkas det med andra ord en kombination av starka band inåt och en öppenhet utåt (Gunnarsdotter 2005). Intresset för landsbygden har urholkats under lång tid och samhällsutvecklingen under de senaste 100 åren, och framför allt i postmodern tid, har följaktligen satt luppen på olika synergier, men kanske i första hand på de skilda förutsättningar som råder mellan stad och landsbygd. En mer sammanhållen organisering, där samhällsutveckling sker på landsbygdens och lokalbefolkningens premisser, snarare än på marknadens villkor, lyfts allt oftare för att skapa en mer socialt hållbar och rättvis samhällsplanering (Hagelberg m.fl 2022).

Det är inte givet hur den rättvisa samhällsplaneringen skulle se ut och huruvida det ens är rationellt möjligt. För vem ska den vara rättvis och när? Det är likväl i skenet av dessa grundläggande perspektiv som "nya" ideal för framtidens planering av landsbygden har kommit att växa fram. Med avstamp i en helhetssyn, där exploatering bör ske med hänsyn till områdets förutsättningar, efterfrågas i den livskraftiga bygden ett hjärta – en mötesplats - i vilken planeringen behöver vara välförankrad med stor kunskap om den enskilda platsen (ex: Amcoff 2009, Gunnarsdotter 2005).

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

Platsen är bykärnan på Sollerön i hjärtat av Siljan. En ö med en lång och unik historia (här finns till exempel Dalarnas största vikingatida gravfält) med specifika kvalitéer och ett särpräglat mikroklimat. Platsen som kan bli ett torg ligger invid byskolan och den lokala matvarubutiken - en plats som varit central för bygden under lång tid. Koopen som affären heter i vardagstal började sin verksamhet på platsen redan 1916.

Människorna har också format bygdens historia. Solleröborna har under historien uppvisat en säregen initiativförmåga. Redan i slutet av

1700-talet gick bonden Jugen Jon Andersson till Stockholm flera gånger för att muntligen söka främja bygdebefolkningens önskemål om att bli en egen socken. 1775 hade han slutligen lyckats trötta ut kungen när denne stod färdig att anträda en lustfärd. Jugen Jon hemförde ett kungligt brev av den 8 maj att Sollerö kapell avsåg från Mora till egen församling under namn av Sofia Magdalena. Det här är en historia om ett dåtida initiativ, som ännu tydligt präglar den pågående berättelsen.

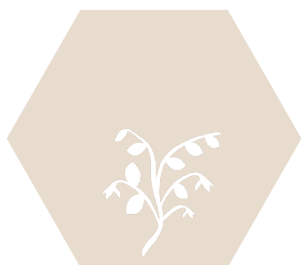
Bygatan som leder upp till det tänkta torget aktiveras under Odla torg-projektet.

Arkitektens reflektioner

Den samtida planeringen av landsbygder har kommit att utvecklas till ett komplext förhållningssätt som mynnar ut i betydelsen av samspelet mellan den formella planering som sker på offentlig nivå och den mer informella planeringen som sker på lokal nivå. Landsbygders förutsättningar har kommit att ändras i takt med globalisering, urbanisering och en allt mer ekonomiskt inriktad samhällsplanering.

Samhällsplaneringen skulle behöva reformeras för att i större utsträckning utgå från den enskilda platsens förutsättningar där medskapandeprocesser av den gestaltade livsmiljön får stå i centrum. Att denna samhällsutveckling tar fart, och att den sker på byarnas/orternas och människornas villkor snarare än marknadens och industrins, ser vi som nyckelfaktorer för en mer socialt anpassad och rättvisare samhällsplanering. Planerare och arkitekter behöver hitta mer flexibla lösningar för att framhäva platsers förutsättningar och potential. Övergripande planer skulle med fördel kunna vara mer flexibla på landsbygden för att kunna möta snabba förändringar och resultera i såväl en ökad variation men också en effektivare planering.

1.8 Att skapa platsens vision

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Varför är landsbygden i behov av mötesplatser?

Ett levande samhälle bygger på ett komplext samspel mellan flera grundläggande ansatser. Förutom övergripande strukturer, normer och ideal behöver människor i olika bygder ges förutsättningar så som attraktiva boendemiljöer, ett fungerande föreningsliv, ett stabilt företagsklimat och möjligheten till lokalt medbestämmande (Caselunghe m.fl. 2019). Detta förutsätter tillgång till mötesplatser, och helst synergier i form av nätverk av mötesplatser, i såväl landsbygder som i städer.

Mötesplatser har alltid varit en naturlig del av människors liv. De har organiskt vuxit fram långsamt med vägar och mellan byggnader på de platser människor blivit bofasta. Först i mindre byar och senare i städer (Stjernberg 2004). Ett organiserat intresse för samlingsplatser uppstod dock först när folkrörelserna växte under 1800-talet. Kyrkor till frikyrkorörelsen, ordenshus till nykterhetslogerna och Folkets hus till arbetarrörelsen uppstod som ett svar på människors behov av formella möten, kulturella evenemang och studieverksamhet. Mötesplatser bildades som en löpeld genom landet, på landsbygden och i städer (Herlitz 2002). Under framförallt 1900-talets andra hälft har världsomspännande processer så som globaliseringen och urbaniseringen förändrat samhällets grundläggande

strukturer. Den generella utvecklingen inom politik, ekonomi och kultur som sker till följd av en utökad och inte lika lokalt förankrad världsbild har bidragit till en utpräglad förflyttning från landsbygd till stad. Globaliseringens och urbaniseringens negativa effekter på landsbygden är på många sätt påtagliga och kan dessutom ses som de primära faktorerna till att strukturerade och aktiva mötesplatser idag saknas på Sveriges landsbygd och i mindre orter (Lodenius 2018). Beskrivningar av synergier inom den samtida forskningen rör främst städer och den stadsnära landsbygden (Tillväxtverket 2020) och detta kan också sägas spegla vilka delar av samhället som brukligen har kommit att prioriteras. Den utpräglade utvecklingen och hot om nedläggningar av skolor på den svenska landsbygden har kommit att spegla den samtida (de senaste 60 åren) samhällsordningen. Landsbygdsskolan är dock mer än en plats för undervisning, den är länk mellan individ och lokalsamhälle som verkar inom en platsbunden kontext. Det är en mötesplats som ger förutsättningar för landsbygdens framtida fortlevnad (Cedering 2012). Forskningen har dessutom pekat ut strukturella utmaningar i form av att tidskrävande skolpendling dränerar kraften hos ungdomar i mindre orter att orka lägga tid på att skapa nya mötesplatser (MUCF 2018).

Idag upplever unga i många glesbygder generellt en lägre inkludering än i städer. Det beror inte sällan på att ungdomar känner sig bortprioriterade och inte behövd på landsbygden. Mötesplatser i gles- och landsbygder är ofta få och upplevs av ungdomar själva som en tydlig brist (MUCF 2018).

Platser för människor att samlas på och mötas kan ha en extra viktig funktion på landsbygden (Forsberg 2003). Gunnarsdotter (2005) menar att "en levande bygd kräver ett centrum där möten kan ske, denna riktlinje är speciellt viktig för planering på landsbygden". Det kan handla om serviceställen såväl som ett hembygdstorg eller andra platser för olika ideella aktiviteter. Tidigare forskning som studerat konsekvenserna av nedlagda mataffärer på olika landsbygdsorter har visat att lokalbefolkningen mer saknar livsmedelsaffären som mötesplats än som plats för inköp av livsmedel. När butiken stänger fösvinner också den naturliga träffpunkten där det spontana mötet med andra människor sker. Sociala spontana möten måste sedermera i större utsträckning arrangeras (Amcoff 2009).

I vår tid saknas inte sällan den givna mötesplatsen.

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

När vi valt platsen för vårt initiativ fortsatte en gemensam diskussion inom projektgruppen. Diskussionerna med arkitekterna och kommunen fördjupades, men vi insåg också ganska snart att vi inte delade samma syn. En gemensam vision framstod inte som självklar, och här upplevdes ett visst motstånd från kommunen. Vi började fundera över roller och vem skulle göra vad. Efter viss dialog nådde några förslag vidare, med torget som fokus. Även om den övergripande visionen i stor utsträckning delades mellan nyckelaktörerna hade många åsikter om detaljer och det var en utmaning att få alla att dra åt samma håll med delad vision. Dessutom upplevde vi att de ändringar i den fysiska miljön som gjordes i samband med Odlas torg slog igenom en mental barriär. Det här är ett arbete som behöver fortsättas. Att fånga upp tankar nu när det fått tid att landa hos envar vore spännande. Testerna av torg är samtidigt ett delmål mot en övergripande utveckling av Solleröns bykärna. Visionen tog spjörn i behovet av gemensamma mötesplatser, utifrån att strategiskt fortsatt kunna främja öns livskraft. Visionen var att testa hur torget skulle kunna utformas med idéskapandet i den

Offentlig konst och lek är direkta upplevelser; vi kan se vad som skulle gynna platsen genom att uppleva det.

gemensamma bymiljön och lokalbefolkningen. Genom olika event ville vi locka en mångfald av människor till nya tankar, använda lokala material och avsluta i en storslagen Skörderfest. Vid varje Skörderfest påminns vi dessutom om att andra platser är möjliga.

Under eventen fångades lokala röster in; behövs ett hembygdstorg? Och vad skulle det isåfall kunna vara?

Arkitektens reflektioner

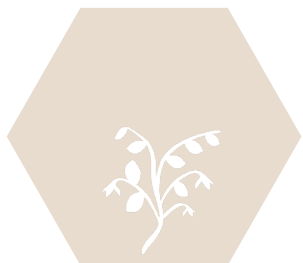
Mötesplatser i landsbygder har kommit att bli färre och färre. Denna tendens är bara ett exempel på hur den samtida samhällsutvecklingen begränsar bygdens möjligheter till att skapa genuint levande livsmiljöer. Det kan dessutom ofta vara svårt att gemensamt i bygden forma en utvecklingsplan. Många gånger finns flera tankar och idéer men hur sammanställs dessa till en gemensam vision?

Arkitekter och andra yrkesverksamma som står utanför de formella krav som styr en kommunal tjänsteperson i mötet med medborgarna, kan initiera nya former av dialoger om vilka värden som ska styra den framtida gestaltningen av den gemensamma miljön.

I takt med den mer individualiserade samhällsordningen framstår väl gestaltade och attraktiva mötesplatser som allt viktigare; platser som kan bidra till spontana möten såväl som lekfulla och sociala aktiviteter - för både lokalbefolkningen och besökare.

Att systematiskt planera för nätverk av mötesplatser runt om i landet ger förutsättningar för attraktiva och produktiva bygder - som en del av ett sammanhållet Sverige.

1.9 Att finansiera projektet

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Vem bekostar projektet?

I takt med kommunsammanslagningar och en utpräglad centralisering, där statens närvaro på landsbygden minskat, har landsbygdens politiska representation urholkats och en allt större del av ansvaret för landsbygdsutveckling fallit på lokalsamhället (Åkerman 2020). En stor del av det lokala utvecklingsarbetet har kommit att handla om att finansiera olika initiativ och projekt. Det går till och med att argumentera för att ett stadigt flöde inom ramarna för en riktad finansiering är en av grunderna för lokalsamhällets utveckling och stabilitet (Herlitz & Arén 2019). Ekonomiska förutsättningar ger medel för såväl investeringar i nya projekt som underhåll av lokalsamhället - samt att säkra samhällets, det privata och företagens investeringar i infrastruktur, service och arbetstillfällen. Mindre aktörer, föreningar och ekonomiska sammanslutningar skapar utveckling av sina landsbygder. Deras gemensamma initiativ bygger och förvaltar mötesplatser, allmänningar, verksamheter och bostäder för en mer levande, hållbar, kreativ och social livsmiljö. Det är verksamheter vars värden bygger på fler aspekter och typer av kapital än de rent ekonomiska (Åkerman 2020). Men många gånger finns också välformulerade initiativ och idéer liksom behov, kunskap och engagemang där pengarna saknas för att förverkliga dem. Att hitta finansiering har därför kommit att bli en viktig del av det lokala utvecklingsarbetet.

Genom omfattande finansiering har EU idag blivit en viktig aktör för landsbygds politikens genomförande i Sverige – även om insatserna inte är öronmärkta just för den sammanhållna landsbygds politiken. Trots en betydande finansieringsmodell har en generell kritik mot EU-finansieringens faktiska verkan och hur det ekonomiska stödet fördelas vuxit fram. Finansieringsstödet på landsbygden framstår som en paradox. Stora resurser läggs för att utveckla landsbygden samtidigt som skillnaderna i utvecklingskraften aldrig varit så stora. De områden på landsbygden där aktörer lärt sig att arbeta med utveckling med resurser från EU förefaller ha större möjligheter att även i fortsättningen driva utvecklingsprocessen framgångsrikt. Något som allt oftare sker på bekostnad av andra landsbygdsområdens utveckling. En del av kritiken riktar sig just mot att det ofta är svårt för mindre aktörer att sätta sig in i de många olika stödfinansieringssystem som finns (Larsson 2006). Fördelningar av ekonomiska resurser till olika delar av landet bidrar till att skapa en "vi mot dom"-känsla, i vilken det också uppstår konkurrens om medel mellan bygder inom en kommun.

Som en del av landsbygdens utmaningar att finansiera olika utvecklingsprojekt har andra, lokala och mer direkta angreppssätt, föreslagits. Här

framhålls lokalsamhällets invånare som nyckelaktörer. Invånarna kan inom ramen för dessa principer stötta med både lokal finansiering och lokal kunskap. En lokal finansieringsmetod kan handla om såväl enskilda projekt som att skapa en finansiell infrastruktur (Herlitz & Arén 2019). Det är i tankar om lokala ekonomiska kretslopp, mot bakgrund av att staten i allt större utsträckning lyser med sin frånvaro på landsbygden, som företeelsen bygdebolag har vuxit fram. Bygdebolag kan sägas vara lokala aktiebolag som ägs av personer i eller med anknytning till bygden där all vinst återinvesteras i lokalsamhället. Organisationsformen har utvecklats från lokala initiativ till att bli en institution, ett sätt att arbeta med landsbygdsutveckling i tomrummet mellan samhällssektorer, ett företagande på gränsen mellan det ideella och det offentliga. Genom bygdebolagen kan idéer kanaliseras och resurserna som krävs för genomförande mobiliseras. För att bolagen ska fungera fullt ut krävs socialt kapital i form av bygdens och omgivningens tillit. Idag är samverkansfinansiering mellan det offentliga, privata och lokalsamhällets aktörer en av de vanligaste projektfinansieringsmodellerna (Herlitz & Arén 2019).

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

Vår upplevelse är att frågor kopplat till finansiering i regel ställs för tidigt i processen. Känslan är att kommunen aktar sig för att ta en aktiv roll baserat på oro för finansieringen. Att rygga inför finansieringsfrågan riskerar att bromsa utformningen och tankar som skulle få det mest värdeskapande att hända. Bygden i stort har goda långsiktiga finansiella resurser i relation till det som behöver göras. Det handlar om en fördelning. Bygden saknar aktörer i det allmänna intressets tjänst som har stort finansiellt kapital.

Mellan 2019–2021 löpte platsutvecklingsprojektet, BID Sollerön, på platsen. BID-projektet tillkom genom ansökan av Sockenföreningen och genererade många nya tankar och idéer. Projektet Odlat-Torg finansierades genom ArkDes Think Thank och arkitekterna själva. Under projektets gång bidrog samtidigt många med olika insatser. Lokala industrier bidrog med restmaterial och många människor arbetade sena kvällar.

Ett femtiotal aktörer deltog i skördemarknaden. Lokala ostar, äppelmusteri, grönsaker och vävar fanns att uppleva.

Arkitektens reflektioner

En långsiktig och stabil finansiering framstår i många fall som en återkommande utmaning vid lokala utvecklingsprojekt. Bekymmer att hitta finansiering och att tampas mot en komplex byråkrati kan många gånger sätta käppar i hjulet för projektgrupper. Idag finns en mångfald av olika finansieringsmodeller, allt från EU-finansierade projekt till lokala bygdebolagsinitiativ. Det "normativa" är att det offentliga och civilsamhället på något sätt samarbetar vid olika projekt.

Att forma en robust finansieringsmodell för lokala utvecklingsprojekt kan bidra till större delaktighet, ökad demokratisering och bättre förutsättningar för landsbygder. Nya innovativa modeller kan med fördel utformas i samspel mellan det offentliga och lokala aktörer. Genom tidiga garantier och en trygg finansiering skulle fler utvecklingsprojekt och lokala utvecklingsgrupper våga satsa på landsbygderna.

Som en del av en övergripande modell för nationell landsbygdsutveckling skulle en statligt initierad finansieringsmodell för skapandet av hembygdstorg kunna vara en väg fram. Värdeskapandet är en nationell angelägenhet, och att fortsatt se resursfördelningen dra isär skapar brister i tillit och demokratiska utmaningar. De ekonomiska strukturerna är de som behöver vara hållbara. Och de har vi möjlighet att ändra.

Målade fönsterpallar skänkta från Vinäs Industri och vävar framtagna till projektet av Kerstin Lärka.

Resttimmer som central lekskulptur, planteringskärl från uttjänta bildäck och den unika grödan Solleröarten på frö.

Schabloner föreställande en kurbits på Solleröart sprayade med kritfärg.

Lokala initiativ skapar unik gestaltning

Lokal förankring hos så väl människorna i bygden som platsens historia och materiella förutsättningar bidrar till att skapa en långsiktig gestaltad plats. Att återanvända och nyttja lokala resurser - såväl material som aktörer - stärker också gemenskapen och samhörigheten på platsen. Det bidrar till lokalbefolkningens platskänsla.

En kreativ användning av olika resurser har många fördelar. Det är såväl kostnadseffektivt som hållbart. Dessutom kan en fantasirik tillämning locka till nya innovativa idéer och spännande projekt.

Exempel på andra lokala initiativ

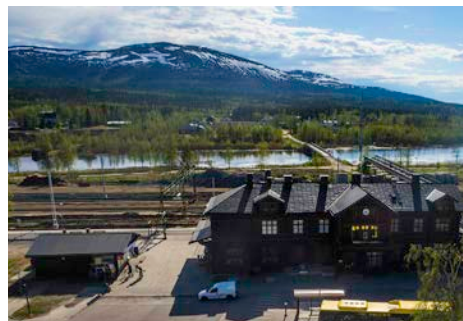
New York (Fletcher 2022).

NYC PLAZA PROGRAM (USA)

Trafikförvaltningen (NYC DOT) i New York City har initierat en modell för att stödja lokala organisationer att skapa kvarterstorg runt om i staden.

Tanken med modellen är att förvandla undernyttjade gator till levande offentliga rum. Initiativet är en viktig del av stadens strävan att se till att alla New York-bor bor inom 10 minuters promenad från högkvalitativa allmänna platser (torg). Lokala organisationer kan söka stöd för bildandet av torg på nya platser inom sin stadsdel genom en strukturerad ansökningsprocess. Framför allt prioriteras platser som annars har en avsaknad av allmänna platser.

Staden finansierar såväl designen som konstruktionen av torget med stöd av olika insatser från samhället genom workshops och lokalbefolkningens visioner.

Gällivare (Sandström 2017).

SERVICE I SAMVERKAN I GÄLLIVARE KOMMUN, 2016

I Gällivare tog kommunen initiativ till att skapa ett antal servicepunkter i utpekade kärnbyar.

Det övergripande målet med projektet var, förutom att förbättra den generella servicen, att etablera ett servicenätverk inom kommunen och mellan byarna. Det stora greppet att samordna och omlokalisera service har stärkt såväl tillgängligheten till service som byarnas motståndskraft. Kommunen har dessutom tagit arbetet vidare och implementerat projektet i Översiktsplanen och Landsbyggsstrategin. Resultatet att skapa servicepunkter har också beskrivits i en servicehandbok.

Umeå (Okänd 2012).

GENOMFÖRANDE AV KOMMERSIELL SERVICE VID MÖTESPLATS STÖCKE, 2017

I byn Stöcke utanför Umeå har en lokal förening undersökt och skapat en plan för hur den lokala kommersiella servicen kan utvecklas.

Stöckebygden ligger i ett av Umeå kommuns prioriterade utvecklingsstråk och här har lokala initiativtagare både genomfört en förstudie och initierat en plan för att skapa en mötesplats i byn. Initiativet, som sedermera övergått till instiftandet av den ekonomiska föreningen Stöckebygdens utveckling, har genomfört olika aktiviteter med målet att utveckla livsmedelsförsörjning, lokalproducerade livsmedel, köptrohet och beteenden samt att stå för en lokal kunskapsspridning. Arbetet har resulterat i en fysisk mötesplats och en idrottshall.

Uppsala (Baiduzha 2022).

MATPARKEN I GOTTSUNDA, UPPSALA, 2010

I stadsdelen Gottsunda i Uppsala lade ett lokalt initiativ grunden till en matpark för samodling.

2010 togs de första spadtagen för matparken, en av Sveriges första kollektivlotter för samodling och lärande. Målet med Matparken är att skapa en mötesplats för människor som är intresserade av mat, miljö och trädgård. Matparken ligger på kommunal mark och lokala aktörer samarbetar med kommunen i många frågor. En förutsättning för att arbetet ska fungera.

2. Börja odla

SOLLERÖN VI ODLAR TORG 2021

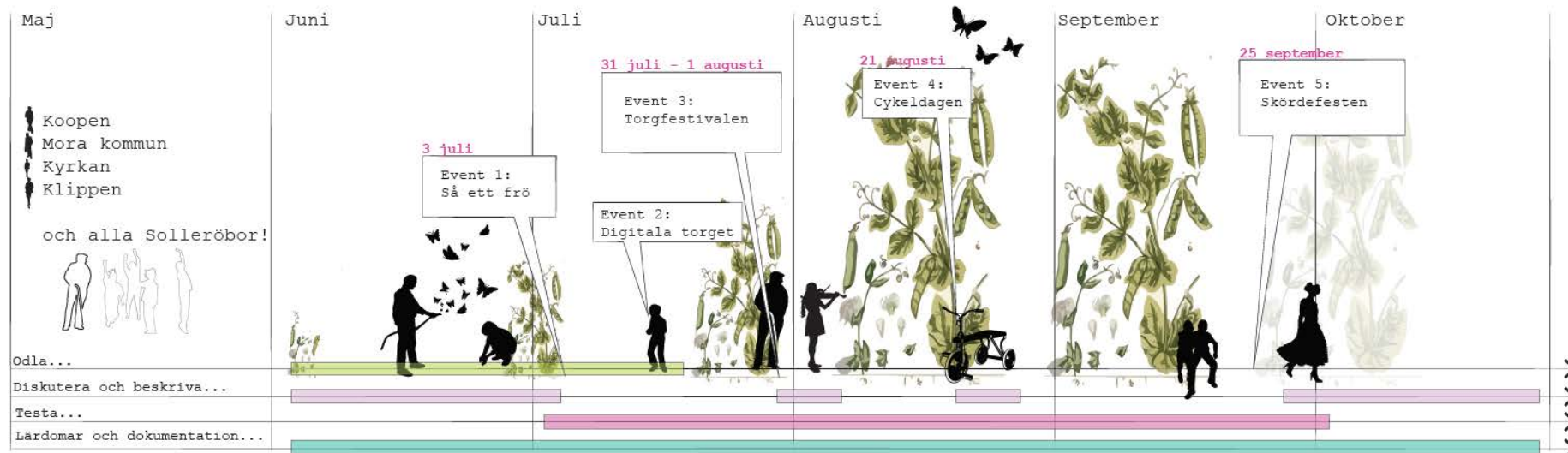

Bild: Tidslinje och process för Odlar torg, Gaia arkitektur

“ Av Odla torg har jag lärt mig att man med relativt enkla medel kan pröva en markanvändning samt gestaltningsfrågor i tidiga skeden. Att detta kan vara ett utmärkt sätt att få engagemang och viktiga inspel inför förändring av den fysiska miljön. Även en viktig pusselbit i en förankringsprocess.”

Tommy Ek, f d stadsarkitekt Mora

Nu är det dags att testa idéerna i verkligheten.

Genom att genomföra temporära torgbildningar på platsen kan vi testa både utförandet, möta människorna och uppleva vad en förädling av en plats skulle kunna innebära.

2.1 Att skrida till verket

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Hur skördar vi det som sätts?

Att genomföra en idé är ett sätt att kapitalisera på det förarbete som gjorts - det riktiga testet mot ett lyckat projekt. När den inledande initiativfasen övergår till nästa steg, genomförandet, är det viktigt att centrala faktorer redan beaktats. Till exempel att ett väl avvägt platsval har gjorts, att en vision för projektets fortsättning finns, att en projektgrupp finns på plats, att arbetet med att skapa nätverk har påbörjats, att det finns en plan för att generera delaktighet samt idéer kring att skapa tillfälliga rum/mötesplatser och att applicera någon form av arkitektonisk kvalitet till dessa. Utöver detta tillkommer ett antal grundpremissor som kan vara bra att vara medveten om. Sådana grundpremissor innefattar exempelvis markägarförhållanden samt lagar och regler som kan tänkas påverka det aktuella projektet på olika sätt. Därtill behöver vissa juridiska överväganden göras. Till exempel huruvida detaljplan eller bygglov krävs för vissa åtgärder.

Den lokala identiteten, kulturarvet och en god arkitektonisk kvalitet ses ofta som ett fundament i utvecklingen av offentliga platser. En hög platskvalité ger uttryck för såväl olika estetiska yttringar som användarvänlighet och utnyttjandepotential. När dessa olika förutsättningar gifter sig

kan platsens kvalitéer långsiktigt manifesteras. Varaktiga projekt förutsätter oftast lokalsamhällets medverkan även under genomförandet av en idé. Dels genom lokalbefolkningens kunskap och engagemang, dels som en fortsatt del av den lokala förankringen. Delaktighet genom hela projektskedet skapar förutsättningar för utveckling av en lokalt förankrad demokrati samt värderingar och tillhörighet till det aktuella området.

Vid genomförandet av en idé förespråkas ofta en öppenhet där de delaktiga ska vara beredda på att ta emot och stötta initiativ och samarbeten som bidrar till en (socialt) hållbar landsbygd. Lokalbefolkningens engagemang och initiativkraft behöver mötas upp och ges gensvar av det offentliga, med gehör för idéer och vilja till (nya) händelser.

När det kommer till att faktiskt genomföra ett utvecklingsprojekt kan den sociala ekonomin spela en nyckelroll (Westlund 2006). En social ekonomi kan bidra till lokalt entreprenörskap och näringslivsutveckling, men verkar även ha en viktig roll när det gäller att forma och upprätthålla ett lokalt socialt kapital i en bygd. Den so-

ciala ekonomins organisationer kan med andra ord utgöra de mötesplatser där individer från näringslivet, kommunen och ideella sektorn gör saker gemensamt och där entreprenörskap och utvecklingskraft skapas och sprids. Det krävs dock att det finns aktörer som går i spetsen för att skapa ett sådant lokalt socialt kapital som sträcker sig utanför föreningarnas formella syften (Westlund 2006).

Olika regioner i Sverige har olika historiska förutsättningar när det gäller socialt kapital för att bedriva lokalt utvecklingsarbete. Inte sällan brukar positivt utvecklingsarbete exemplifieras av det vi känner som "Gnosjöandan". Gnosjöandan brukar ofta beskrivas som bygder där ett intimt samarbete mellan småföretag/aktörer utvecklats, där avknoppning från existerande företag/aktörer uppmuntras och där förmågan till flexibel omställning av produktionen är stor.

Genom att både nyttja den lokala sociala ekonomin och den samlade kraften från aktörer inom det civila samhället (och gärna från näringslivet och kommuner) skapas goda förutsättningar att gå från ord till handling.

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

Det konkreta har hög status i bygden. Här gäller det att materialisera idéer tidigt. Därför tilltalade odlametoden oss. Vi gjorde och utvecklade parallellt med varandra. Det fick växa fram. Civilsamhället har också begränsade resurser att jobba med för att ta fram stora beslutsunderlag. Vissa eftersatt delar avkräver tid för att bli ordentligt genomförda. Bid-projektet var en möjlighet att faktiskt ta fram ett genomarbetat underlag. Bland annat hade projektet gett oss viktiga svar på vilken plats som var aktuell att lägga kraften på och vilka behov som fanns.

Att via det nära samarbete med arkitekterna

gå resurser att lyfta analyser in i den byggda miljön och sedan finansiering för att testa var nästa förlösande möjlighet. Under sommaren 2021 gick så initiativet från idé till verklighet. Vid fem olika tillfällen hölls de olika evenemang där människor slöt samman för att uppleva den nya mötesplatsen. I projektgruppen fanns stort engagemang och mångsidiga kompetens. De lokala aktörerna kunde förankra och ta in lokalbefolkningens önskan. De idéer som arbetas fram låg till grund för skapandet, med inslag av ytterligare idéskapande från medborgarna under de olika evenemang.

Alla som vill och kan bidra är avgörande för vad som tillsammans kan skapas. Att sedan upptäcka att att vara delaktig är den största tillfredställelsen blir snabbt en illa dold hemlighet.

Arkitektens reflektioner

När idéer och initiativ har formats och mognat är de redo att testas och appliceras. Utöver grundpremissor kopplat till lagar och regler spelar den lokala identiteten och kulturarvet in i hur ett initiativ på bästa sätt kan formas till ett faktiskt genomförande.

När lokal samverkan fungerar som bäst nyttjas det samlade sociala kapitalet och driver projektet i rätt riktning. I lokala utvecklingsprojekt kan kommuner ofta fylla ett viktigt tomrum. Samtidigt måste offentliga organ vara medvetna om det sociala kapitalets stora betydelse för om åtgärderna är framgångsrika eller misslyckas. Ett socialt kapital som främjar den lokala utvecklingen kan bara formas och omformas av de lokala aktörerna själva. Kommunerna har en stark ställning på den lokala nivån i Sverige och är således en av de viktigaste av dessa aktörer.

2.2 Att förstå vilka lagar som gäller

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Vilka regler är det som gäller?

Många gånger kräver utvecklingsprojekt någon form av juridiska överväganden och/eller kunskap om markägarförhållanden och markanvändning. I staden ställs ofta frågor kopplat till användning och tillgång till publika platser men i och med att strukturerade offentliga rum ofta saknas på landsbygden lyfts dessa frågeställningar sällan.

På grund av det kommunala planmonopolet kan all förändring kopplat till den fysiska miljön sägas utgå från kommunernas övergripande planeringsstrategier, som sammanfattas i översiktsplanen (ÖP). Översiktsplanen ska ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den fysiska miljön i den enskilda kommunen – med övergripande regleringar. För att förenkla byggande på landsbygden har det blivit allt vanligare med nya planeringsverktyg så som utpekade LIS-områden (Landsbygdsutveckling i strandnära lägen) eller generella strategier som anger områden som anses särskilt intressanta för utveckling. Vissa platser omfattas av mer fördjupade planer, detaljplaner (DP). Detaljplanen an-

ger hur ett begränsat område i en kommun eller motsvarande skall bebyggas och hur mark- och vattenområden får användas (Boverket 2021). Samtidigt har många kommuner ett begränsat markägande utanför centralorten. I landsbygder kan det istället undersökas huruvida privat mark kan upplåtas för olika utvecklingsprojekt (Boverket 2023).

Förutom de övergripande planeringsdokumenten är det viktigt att vara medveten om flera andra juridiska faktorer för att kunna möjliggöra bildandet av till exempel ett bygdetorg. För allmänna sammankomster behövs tillstånd för att samla människor till ett arrangemang som är öppet för allmänheten. Vid översyn av ordningslagen framkommer att det krävs en del kunskap för att ens kunna avgöra vad som är en offentlig plats. Ordninglagen och tillståndsgivningen är samtidigt skyddande lagrum för dessa aktiviteter, som har tillkommit för att det gemensamma rummet ska kännas som just ett gemensamt rum och behålla sin tillgänglighet. Kommuner kan också ha olika regler för tillståndsgivning.

Tillfälliga strukturer kräver dock inte samma juridiska betänkanden. Mindre tillställningar, till både yta och antal deltagare, hör inte till de förväntade aktiviteterna. Generellt omfattas tillfälliga strukturer (så länge de inte inkräktar på någon annans tillstånd) inte i lika stor utsträckning som permanenta lösningar. Här kan prövning av tidsbegränsade bygglov beaktas. Ett tidsbegränsat bygglov kan ges både inom och utanför detaljplan. Därtill får, som utgångspunkt, bygglov ges för alla bygglovspliktiga åtgärder (det vill säga; bygglov får ges för nybyggnad, tillbyggnad och andra ändringar av byggnader såsom väsentligt ändrad användning, inredning av ytterligare lokal eller bostad eller fasadändringar). För att tillstånd ska kunna ges behöver ansökan gälla ett tidsbegränsat bygglov (PBL 2010:900). Därtill kan regleringar (i PBL) om allmänintresse och medborgarprocesser återopas vid tillfälliga utvecklingsarbeten (Boverket 2020).

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

På den aktuella platsen delades markägandet mellan Mora kommun och Koopen. Den gemensamma dialogen underlättade för att förstå vilka bestämmelser som vi behövde förhålla oss till. Vi tog kontakt och fick tillstånd att genomföra projektet – i första hand på kommunens mark. Här upplevde vi samtidigt att de tillfälliga strukturerna gjorde det lättare för oss testa torget.

Lokalsamhället var drivande för genomförandet av de gemensamma idéerna. I tidigt skede fanns ändå viss osäkerhet kring regler och huruvida det kunde påverka genomförandet. Vi upplever samtidigt det skulle underlätta om kommunen aktivt skulle stötta och driva att rätt tillstånd hanteras.

Genom tillfälliga torg kan vi testa olika teser utan att fastna i ett omständigt regelverk.

Arkitektens reflektioner

Vilka juridiska aspekter som gäller för olika utvecklingsprojekt är inte alltid enkla att förhålla sig till - eller för den delen känna till. I vissa samverkansprojekt har plan- och bygglagens möjligheter och begränsningar prövats. Detaljplaner kan användas för att skapa kvaliteter genom restriktioner och insnävningar, men också genom att främja utveckling och

skapa möjligheter och handlingsutrymme. Detaljplaner är dock inte lika frekvent förekommande på landsbygden som i staden. De är inte heller alltid särskilt önskvärda. Vid arbete med tillfälliga strukturer är ofta fördelaktigt då de inte omfattas av för många styrande regler. Om torget däremot ska permanentas kan det vara viktigt att upprätta en detaljplan, inte minst för att begränsa andra exploateringar på platsen.

Ansatsen att skapa en långsiktig gestaltning kan börja i att skapa tillfälliga rum, som inte kräver samma juridiska överväganden. Genom att uppmuntra till tillfällig arkitektur, med utgångspunkt i en generell juridisk guidning (gärna i samarbete med kommunen), kan lokala utvecklingsprojekt underlättas.

“Tillfälliga strukturer kräver inte samma juridiska betänkanden.”

2.3 Att skapa tillfälliga strukturer

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Hur kan det tillfälliga leda till permanenta lösningar?

Tillfällig arkitektur är offentliga rum eller strukturer som uppförs för en begränsad tidsperiod på en plats som därigenom aktiveras, tillgängliggörs, omskapas och väcker intresse. Det finns också exempel på tillfälliga offentliga rum som stått kvar i många år. Det tillfälliga omdanandet av en plats ska dock inte ses som en temporär lösning på permanenta behov, tvärtom är en stabil förvaltning en god utgångspunkt för tillfällig gestaltning (Zimm 2016). Tillfälliga torg och andra offentliga rum kan bidra till nytt liv och aktiviteter i områden med sällananvändning. Sådana områden kan innefatta rivningsplatser, öde gräsytor, lediga tomter som används som parkeringsplatser eller övriga områden som ligger i träda. Andra områden kan inbegripa befintliga gator, torg och parker där det finns behov av att uppmuntra till mer liv och aktivitet.

Tillfällig torgbildning kan vara ett strategiskt verktyg för såväl lokala aktörer som kommuner att använda för att skapa mer aktivitet och rörelse, testa nya lösningar inför ett aktuellt pro-

jekt eller för att öka invånarnas medvetenhet om (nya) platser i orten (detta är applicerbart på landsbygden och i staden. Initiativet till tillfällig torgbildning kommer ofta från människor som vill skapa nya offentliga rum/mötesplatser i sin närmiljö. Ett aktivt nyttjande av tillfälliga offentliga rum bidrar till en allmän utveckling som inte låser det offentliga rummet till en viss typ av användning utan som kan vara öppen och inkluderande för förändring och lokala initiativ. En central del i skapandet av tillfälliga offentliga rum är att det allmännas bästa bör prioriteras och vara i centrum för det aktuella projektet. Projekt där lokalbefolkningen är delaktiga kan också ge beslutsfattare (politiker/tjänstepersoner) en signal om vad människor vill ha och vad som är på gång i samhället. Här kan också nya generationer ge uttryck för hur de vill att deras närmiljö ska utvecklas (Zimm 2016).

Tillfälliga strukturer kan därtill bidra till att skapa ett mer levande lokalsamhälle och kan användas (av såväl kommunen som lokala aktörer) för

att stärka den lokala identiteten genom stärkt samarbete och ökad gemenskap. Därtill kan tillfälliga strukturer skapa större förutsättningar att möta olika gruppers behov och därigenom generera en ökad demokratisering av samhället. I det offentliga rummet kan den tillfälliga arkitekturen bidra till nya möten och samarbeten, där det offentliga, allmänhet och gestaltningskompetens kan generera processer som förändrar såväl den enskilda platsen som allmänna attityder.

Framgångsfaktorn för tillfällig arkitektur är ofta lokala initiativ i samverkan med god gestaltningskompetens och stöd från lokala aktörer och markägare. En tydlig fördel är om detta dessutom kompletteras med ett engagerat stöd av berörda myndigheter. Att börja med en tillfällig åtgärd är dessutom ofta lättare än att gå direkt till en permanent utveckling. Permanenta åtgärder kräver ofta områdestillstånd (detaljplan) och bygglov.

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

I projektet testades olika metoder för samverkan samtidigt som människors invanda beteenden utmanades. Vid fem olika tillfällen under sommaren 2021 genomfördes olika tester för olika användning av torget. Vi prioriterade att använda föremål som lätt kunde lämnas kvar efter genomförandet för att förstärka bykärnans identitet, påverka rörelsemönster och förtydliga nya entréplatser.

Sara Halvarsson som var del av projektgruppen beskrev: "Folk är nyfikna, vi visar kartan. Alla är glada men varnar oss för de konservativa

Solleröborna. Men de konservativa och trubbiga dyker inte upp. Barnen önskar sig studs mattor, gubbar med gitarrer och godiskiosk till torget. Vuxna funderar var bilen ska stå och tycker att det är "sååå bra att ni orkar vara engagerade". Kontrasten när vi plockar bort torget på kvällen är slående. En mötesplats med grönska, färger, aktivitet, utrymme för paus och pratstunder förvandlas på en halvtimme till samma gamla vanliga asfaltsplätt med gropar och nednötta parkeringslinjer.

Tillfälliga strukturer gör platsen flexibel och ombytbar.

Arkitektens reflektioner

Sedan 1980-talet har planeringen av samhället förändrats. Medborgarna, inte minst i staden, ifrågasätter den "rationella" planeringen som kan sägas gå ut på att de professionella/staten planerar platsen. Skiftet har bidragit till ett ökat konsensustänkande med tydligare kommunikation mellan berörda intressen som målbild. Härifrån framkommer också frågor om rätten till t.ex. staden.

Med utgångspunkt i övergripande planeringsfrågor dyker också frågor om rätten till planeringen av landsbygden upp. Det kan sägas vara en demokratisk och mänsklig rättighet att ha möjlighet att påverka planeringen av sin närmiljö. I mångt och mycket delar människorna i staden och på landsbygderna denna erfarenhet och upplevelse av ett ökat avstånd till offentliga strukturer och politiska representanter. Tillfällig arkitektur, såväl som andra tillfälliga strukturer, är ett sätt att öka medborgares medbestämmande i såväl staden som i landsbygderna.

Tillfällig användning är också en metod för att genom ett gemensamt projekt bygga gemenskap, platstillhörighet och lyfta blicken om vad som är möjligt.

2.4 Att hitta rätt gestaltning

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Har arkitekturen en funktion på landsbygden?

Arkitekter och arkitektur har på olika sätt haft en central betydelse när nya strukturer och samhällen vuxit fram genom historien. Detta förstås också som en del av termens innebörd där arkitekturen kan sägas omfatta praktiska, konstruktiva och funktionella aspekter i samspel med estetiska, harmoniska och symboliska aspekter. Arkitektur söker därtill efter att skapa rumslig orientering och ordning vilket i sin tur ska bidra till att identitet och ideal skapas. Dessutom är arkitekturen ett viktigt uttryck för världsbilden och samhällsbilden då formgivning av exempelvis byggnader utgår från materialval, konstruktion och traditioner. Inom de givna ramarna rör sig arkitekturen dessutom tvärsektorielt på gränsen mellan det privata och det offentliga (NE u.å.).

God planering vid gestaltning bör grunda sig på olika analyser och perspektiv, i syfte att undvika stereotypisk utformning (Boverket). Arkitekturen kan därigenom ses som en möjlig lösning på flera av de samhällsutmaningar vi upplever idag så som klimatförändringar, segregation och rotlöshet. Välutformade gestaltningar medför att människor trivs och uppskattar en plats i större

utsträckning. Ofta kännetecknas god gestaltning av resiliens, lång varaktighet och flexibilitet med utgångspunkt i platsens befintliga förutsättningar och kvaliteter. Att använda hållbara och vackra material som tål åldrande och som är robusta och passar varje plats bidrar till platsens kvalitet. Offentliga rum kan därtill bidra med olika glädjevärden så som färger, konst, växtlighet, dofter och ljud från träd samt rinnande vatten eller röster. Häri har beställare, byggherrar och designers så som arkitekter och landskapsarkitekter, ett gemensamt ansvar för att säkerställa kvalitet i områdesplaner och i varje enskilt projekt. Gestaltningen av offentliga rum ska bidra till tillgängliga och funktionella miljöer där människor kan delta i aktiviteter på samma villkor. I det offentliga rummet kan god gestaltning bidra till att säkerställa de mänskliga rättigheterna och demokratin. Arkitektur kan därigenom sägas vara en demokratifråga (inte minst på landsbygden), vilket innebär att arkitekturpolitiken skall grunda sig på en helhetssyn. Helhetssynen på arkitektur skall bestå av ett samspel mellan flera aspekter, exempelvis ekonomiska, tekniska, sociala och miljömässiga (Boverket 2017). Arkitekturen kan följaktligen också bidra till demokratisering av

landsbygden vari den goda gestaltningen inte enbart är ämnad för staden.

Hagelberg m.fl (2022) menar att den utpräglade finansieringsproblematiken på landsbygden inte minst påverkar arkitekter som vill verka för ett mer småskaligt och socialt drivet byggande inom den idéburna sektorn. Finansieringsglappet påverkar möjligheterna att arvoda arkitekter och annan expertis vilket gör att många projekt bromsas upp i denna fas eller medför att arkitekten jobbar ideellt. I projekt där arkitekter av olika slag varit involverade har de ofta en koppling till den plats där projektet genomförs. Den lokala anknytningen och engagemanget gör att många lägger ner ideella timmar och bidrar således med expertis inom området.

Att vilja göra så liten åverkan som möjligt i alla led i processen - råvaruutvinning, byggfas och användning kommer med största sannolikhet vara aspekter som arkitekter i allt större utsträckning kommer behöva beakta (ibid).

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

I projektet undersöktes också torget som arketyptiskt rum. Platsens givna förutsättningar fungerade som utgångspunkt med lokalbefolkningen som medskapare. Olika "byggstenar" användes vid olika event för att locka till nya tankar och innovativa lösningar. Kvällen innan första eventet körs möbler och blomkrukor fram och tillbaka. Vi är nybörjare på torgbygget. Nya parkeringslösningar sprayas på marken. Hittar några glada parasoller och lånar tras-mattor från Klippen". Olika utformningar skapar olika flöden och aktiviteter.

De olika evenen gav möjlighet att testa olika gestaltningar. Under det andra eventet inspireras vi av ljum-

ma sommarkvällar och gemensam fest. Det skapas rum för musik, att äta tillsammans och plats för sport och lek. Det blivande torget saknar fysiska gränser och levande fasader. En food truck placerades i hörnet mot skolan, där också sittplatser av återvunna pallar återanvänds för att utgöra en tillfällig uteservering. Efter det sista eventet kom vi fram till att ett centralt torg kan ge förutsättningen för att aktivera en hel bykärna med en mångfald av kopplade och aktiva platser. Marknad och lokalodlad matservering framstod som ett uppskattat tema, som kan inspirera till ökat odlingsintresse. Väggar, golv, tak och möblering testades i många varianter som kunde tas vidare till förslag på ett permanent utförande.

På landsbygderna finns resurserna nära. Häst och vagn, odlingskunniga människor, maskiner och hantverk är ofta bara ett möte bort.

Arkitektens reflektioner

Alla rum kan sägas vara socialt producerade. Det innebär att arkitekten har en viktig roll för att spegla hur rummet uppfattas. Arkitekten kan således både förstärka och väga upp för olika influenser så som vem som äger rummet, produktionsmedel och ideologier. Därtill påverkar en mängd värden olika makrelationer.

Offentliga rum på landsbygden influerar också den som använder rummet. Häri belyses därför arkitektens roll då det finns en tydlig koppling mellan sociala strukturer och det sociala rummet.

Då det aldrig enbart är den fysiskt byggda miljön som skapar en viss rumsuppfattning krävs ett medvetet fyllande av rummet. I samspel mellan lokalbefolkningen och arkitekter kan känslor, tankar och sociala sammansättningar - som är direkt länkade till rummet - ge nya dimensioner i rummets upplevelse.

Arkitektur är inte en rättighet enkom tillägnad staden. Arkitekten kan, i ett större perspektiv, bidra till såväl en generell landsbygdsutveckling som till en ökad demokratisering av landsbygden.

2.5 Att bygga gemenskap

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Hur odlas samhörighet på platsen?

Såväl tillfälliga strukturer som en insiktsfull upprustning av torg/mötesplatser kan verka som ett av flera viktiga verktyg för en kommun att stärka samarbeten, gemenskap, och lokal identitet - som därtill kan möta olika gruppers behov. Ett riktat samarbete mellan allmänhet, offentlighet och gestaltningskompetens kan resultera i processer som förändrar både platser och attityder.

En plats är mycket mer än en position på kartan (Hauge 2005). Alla platser är på något sätt sammanflätad med känslor, minnen, aktiviteter och en given miljö. Det är således intrycken och berättelserna om dessa som skapar en identitet och som i sin tur skapar en plats. Smarta och initierade strukturer (såväl tillfälliga som fasta) kan därtill bidra att forma den lokala identiteten. Människor kan träffas i annorlunda former och konstellationer. Detta kan i sin tur bidra till upplevelsen av en nyfiken och engagerad kommun som uppmärksammar det enskilda samhället och lokalbefolkningen. Platsidentitet kan således sägas vara ett begrepp som används både för att beskriva en platsbild och som ett annat sätt att beskriva lokal kultur. Platsidentitet kan också sägas vara något som skapas i relation till andra människor, andra platser och andra identiteter – över tid - för just den platsen (Hauge 2005). Samtidigt spelar platsidentiteten olika roller beroende på den geografiska skalan. Platsidentiteten

till mindre platser som exempelvis små bygder och byar bygger på sociala interaktioner och en känsla av gemenskap och samhörighet. Detta gör sedermera platsidentiteten tydligare kopplad till en fysisk plats. På landsbygden uppstår ofta ett medborgarskap där lokala gemenskaper baserade på geografisk närhet får en viktig roll (Cras 2017). På dessa platser har sociala relationer, olika möten, användningen av en plats och samspelet med andra i vardagen därmed betydelse för identiteten (Zimmerbauer 2011).

Under 1900-talet har flykten från landsbygden skapat en demografisk slagsida, då kvinnor och ungdomar flyttat i mycket större omfattning än män och äldre personer. Därtill har en påtagligt fragmenterad struktur vuxit fram i många bygder. Tidigare rådde en tydligare ekonomisk homogenitet där årets arbetsrytm var sig relativt lik från gård till gård. Detta förhållandes sociala implikationer kan inte nog framhållas. Befolkningen i byarna levde i samma dygnsrytm, delade likartade upplevelser, hade möjligheter att bistå varandra, hade gemensamma samtalsämnen och, inte minst viktigt, gemensamma intressen. Alla var intresserade av jordbrukets framtid och av att underhålla möteslokaler och arbetsvägar. Denna bild har kommit att förändrades under 1900-talet. Dagens byar bebos av personer verksamma inom en rad olika yrken. I byar med växande olikheter i livsform och arbetsförhållan-

den tenderade också den sociala gemenskapen att upplösas. Det blev svårare att samla och intressera byborna i skilda ärenden, såvida inte hela byns existens hotades genom t.ex. indragning av affär eller bussförbindelser. Det sociala umgänget tenderade att inskränkas till mindre grupper i byn, arbetskamrater, släktingar, grannar. Man brukar kalla detta för en "atomisering" av det sociala livet (Hellspong & Löfgren 1994).

Idag ser sig människor nödgade att agera tillsammans i lokalsamhället genom byalag, sockenföreningar och utvecklingsgrupper för att säkra tillgången till service och infrastruktur. Det är i en mån frivilligt att agera tillsammans med andra i civilsamhället, men samtidigt kan människor uppleva att de är nödgade att ta ansvar för kollektivt handlande för att få möjlighet att realisera sina egna intressen. Ett återkommande fenomen i landsbygdssamhället är att organisationer redan etablerade på orten används av invånarna för att hantera nya problem. Det kan exempelvis vara kyrkan, föreningar eller andra sammanslutningar som agerar i allehanda frågor utöver sin ordinarie verksamhet (Cras 2017). Utmärkande för en lokal utvecklingsgrupp är att den tar ett kollektivt ansvar för hela bygdens utveckling. Många gånger står dessa lokala utvecklingsgrupper för aktiviteter som skapar eller förstärker den lokala identiteten, den s.k. vi-andan (Herlitz 2002).

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

Genom projektets medskapande ansats gavs lokalbefolkningen möjlighet att påverka utformningen av torget. De olika evenen gav en mängd insikter som kunde sammanfattas och tas vidare. Här gavs såväl barn som vuxna möjlighet att skapa olika rum i torget genom olika hjälpmedel (stockar, "pimpa" cyklar, utforma ett digitalt torg och vara delaktiga i marknaden). Under marknaden gestaltades bygemenskapen i de många lokala knallar och försäljare som delade lokalproducerade produkter samt de många människor som tog av eventet.

En ledstjärna genom hela projektet var att skapa värde för människor. Att i alla delar från gestaltning till genomförande och förvaltning sträva efter att sprida känslan av tillhörighet. Det ger många önskade sidoeffekter. Torget manifesterar att alla är välkomna hit vare sig du är boende, nyinflyttad eller besökare. Genom att tillsammans utforma torget och fylla det med liv skapar genomförandeprocessen i sig tillhörighet till platsen och gemenskapen.

Lokala, kommunala, regionala och nationella krafter möts. Inte sällan är det tydligt att målet är gemensamt. Då återstår bara att få det att hända?

“Reflektioner från Monica Spännar, Svenska kyrkan:

”Kyrkans roll i projektet är att vara följsam och lyssna in församlingens önskemål för att kunna vara en aktiv medaktör fortsättningsvis. Kyrkan önskar vara en aktiv samarbetspartner och fortsätta samverka för människors väl. Där finns många samarbeten, som tydliggjorts av Odlas Torg.

Vi har sedan projektet genomfördes skalat upp verksamheten. Vi har två nya medarbetare och fem praktikanter. Vi har öppnat en loppis som säljer kläder och en tvättstuga och syateljé för att också kunna laga och utveckla det vi kan sälja.

På prästgården ser vi också möjligheten att till skapa ett växthus. Och att odla bakom prästgården. Om vi samarbetar och når ut direkt till människorna kan vi mötas på helt nya sätt!”

Arkitektens reflektioner

Den lokala identiteten och samhörigheten på en plats kan stärkas på många olika sätt. På en offentlig plats kan olika evenemang och aktiviteter anordnas som inkluderar en mångfald av människor, såväl lokalbefolkning som besökare. Alla dessa värden är komponenter i den helhet som kan bidra till en rättvis tillgång till offentliga miljöer oavsett var du bor.

Platsutveckling är dessutom ofta förknippad med minnen och känslor i vilken många människor har åsikter om. När en plats förändras är det därför viktigt att vara varsam och inkännande i hur omdaning sker. Att hitta rätt ton i gestaltningen kan också bidra till gemenskap på platsen och en starkare lokal identitet. En gestaltad mötesplats kan också stärka gemenskapen på platsen genom det symbolvärde som ett torg för med sig. Här kan nya traditioner och ceremonier uppstå.

Stolthet över en plats kan också bidra till ökat omhändertagande av platsen och dess framtida förvaltning ger ytterligare möjlighet att stärka gemenskapen.

2.6 Att utvärdera och ta med sig lärdomarna

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Vad kan vi lära oss från ett projekt?

Utvecklingsarbetet på landsbygden är ständigt pågående. För att föra över kunskap och erfarenhet mellan projekt och bortom organisationen är det därför värdefullt att genomföra projektutvärderingar och dela dessa mellan olika projekt. Förutom den givna nyttan med att analysera och reflektera över hur ett projekt fortlöpt, är utvärderingar nästan alltid ett krav inom ramen för olika stödfinansieringsmodeller (ex: Tillväxtverket 2023).

Genom att utvärdera och reflektera fångas och beskrivs ett projekts genomförande, resultat och följd effekter i relation till de visioner och mål som satts upp av projektgruppen. Projektledningsorganisationen är den viktigaste målgruppen för utvärderingen, men all respons är värdefull. Vid utvecklingsprojekt på landsbygden är det särskilt

intressant att ta reda på hur projektet förhåller sig till den omkringliggande miljön. Det är därför ofta en bra idé att inkludera medbrukarna/lokalsamhället i utvärderingen om det ges möjlighet. Att hämta insikter och lärdomar även ur de projekt som kanske inte riktigt blev som man tänkt är också en viktig insikt. En central fråga för utvärderingen är därför huruvida det hänt saker längs med vägen som gjort att ni behövt tänka om? (ibid).

Andra viktiga aspekter för vidare kunskapsbyggande är att tillgängliggöra teoretisk, praktisk och metodisk kunskap inom planering och arkitektur. Åkerman (2020) belyser att såväl intresset för och kompetensen inom lokal utveckling behöver spridas i större utsträckning än vad som gjorts hittills.

Utvecklingsprojekt kan också föra med sig en mängd spin-off effekter. I mötet mellan aktörer och nätverk kan nya tankar och idéer, som tar sig utanför de kretsar som till synes är det omedelbara målet, utvecklas. Det kan leda till spin-off effekter i termer av förstärkning av demokratiprocesser, utveckling av ytterligare initiativ, underlag för företagande och andra nyetableringar. Det kan också handla om spin-off effekter bortom det enskilda lokalsamhället (Västerbottens län 2007).

Allt sammantaget kommer nya möjligheter att formulera lösningar och utveckla visioner om landsbygdernas fortsatta utveckling och gestaltning i takt med fler och mer utmanande projekt (Åkerman 2020).

FALLSTUDIEN

Så här gjorde vi på Sollerön

Vid alla event tog vi med oss goda erfarenheter från sommarens utföranden. Detta baserades på egna erfarenheter, diskussioner och lokalbefolkningens synpunkter. Under varje tillfälle fanns möjlighet att lämna feedback (i så väl skriftform som genom samtal). Totalt samlades över ett hundra intervjuer, reflektioner, omröstningar på olika förslag och idéinhämtning in. I det närmaste var alla positiva till ett torg. Synpunkterna gäller i första hand att man fortsatt vill kunna parkera smidigt.

Vid ett av evenen resonerade vi och besökare kring bilder på andra torgmiljöer – en form av aktiv "mindre" workshop med lokalbefolkningen.

Här väcktes nya tankar hos såväl lokalbefolkningen som hos oss över hur vi skulle utveckla torget framgent.

I anslutning till det sista eventet bjöds nyckelaktörer in till ett seminarium med Camilla Zedendahl, VD för Kungliga Djurgårdens Intressenter, i Sockenhusets stora sal. Syftet var att bädda för tillskapandet av ett forum som genom fortsatt samverkan kan driva torgets och Solleröns långsiktiga utveckling.

Efteråt firade vi. Vi kände stolthet över ett projekt som direkt visat vad som också är möjligt.

Att iscensätta ett torg på plats samtidigt som andra scenarion visas upp som visualiseringar öppnar upp blicken. Vilken gestaltning berättar om just vår plats? Vilka funktioner kan torget medge?

Arkitektens reflektioner

Trots att det kan vara tidskrävande och innebära visst merarbete finns det stora värden i att utvärdera ett utvecklingsprojekt. Utvärdering och reflektion över hur arbetet förlöpt under de olika faserna, såväl som det slutgiltiga resultatet bidrar till att bygga en ovärderlig erfarenhetsbank. Då dessa erfarenheter kommer fungera som stöd inför nästa utvecklingsprojekt är det viktigt att notera och dela stundens reflektioner och insikter.

Även om varje projekt lever sitt eget liv och ofta är platsbundet kan det finnas stora värden i att dela erfarenheter med andra projektgrupper, såväl lokalt som nationellt. Dels kan det vara nyttigt att höra om vilka utmaningar som andra projekt stått inför, dels kan det finnas insikter som bidrar till att ert eller andras utvecklingsprojekt kan bli mer effektivt som kan leda till organisatoriska och ekonomiska fördelar. Det kan också leda till spin-off-effekter där nya projekt initieras.

2.7 Att inspireras av en nödvändig roadmap

FORSKNING OCH FORDJUPNING

Projektet som vändning - hur tar vi det vidare?

Efter andra världskrigets slut påbörjades en storskalig återuppbyggnad av Europa. I de krigsdrabbade länderna uppfördes, i snabb takt, nya stadsdelar. I andra länder fortsatte urbaniseringen och stora bostadsprojekt, som skulle råda bot på den rådande bostadsbristen i många städer (t.ex. Miljonprogrammet i Sverige på 60- och 70-talen), initierades. I takt med det skyndsamma byggandet höjdes flera kritiska röster under 1960-talet kring att något saknades – det vardagliga livet fick stå åt sidan för bilen, storskalighet och rationaliseringar (Gehl & Svarre 2013).

Tidigare hade samhällen vuxit i långsam takt var det offentliga livet och offentliga (mötes) platser har setts som en sammanhängande enhet. Som ett led i individualiseringens grepp på samhället, där det offentliga livet i allt större utsträckning frikopplats från de offentliga platserna, har en kulturell utarmning vuxit fram (Gehl & Svarre 2013). Samtidigt tävlar städer runt om i världen om att attrahera det som Richard Florida (2002) benämner som den "kreativa klassen". Den klass som har kreativiteten som sitt främsta redskap i det moderna samhället. Denna utveckling har eskalerat under de senaste decennierna och i det moderna samhället har det mänskliga handlandet allt mer kommit att skapa olika risker

mot sig själv. Hoten går inte längre att tillskriva något externt utan vi har skapat något som sociologen Ulrich Beck (1986) benämner Risksamhället. Den politiska utvecklingen, där samhällets egentliga intressen framstår som sekundärt vid genomförandet av ekonomiska reformer, något som under 1900-talet i stor utsträckning kommit att påverka många landsbygder. Samtidigt tyder nya rön på att den självupplevda livskvalitet uppfattas som högre på landsbygden än i mer urbaniserade områden (Bundgaard Iversen et al. 2023). Maktbalansen och de inneboende värdena har med andra ord kommit att rubbas. Tidigare kan samhällen sägas ha vuxit fram både gradvis och organiskt, genom så väl erfarenhet som en intuitiv känsla för mänskliga sinnen och skala. Hur samhällen brett ut sig genom historien har byggt på generationer av erfarenhet om hur man skapar levande samhällen - som består av ett välfungerande samspel mellan liv och rum. En kunskap som försvunnit i takt med industrialiserings- och moderniseringsprocesser. Lösningen kan vara att utveckla samtida verktyg som analytiskt kan appliceras för att återigen skapa ett starkt band mellan liv och rum (Gehl & Svarre 2013). I samma anda kan projekt som bidrar till skapandet av mötesplatser också sägas

handla om mer än endast den enskilda bygdens överlevnad. Att utveckla service, aktiviteter och mötesplatser kan också fungera som en symbolisk handling för såväl lokalbefolkningen som för besökare – eftersom bygden då framstår som blomstrande och livskraftig. En mötesplats, ett hembygdstorg, kan med andra ord vara viktig, även för individer som inte själva använder faciliteterna (Bundgaard Iversen et al. 2023).

På 1980-talet myntades begreppet "den tredje platsen" (Oldenburg 1989), det vill säga "bra platser som främjar gemenskap och kommunikation mellan människor utanför hemmet och arbetet" (Jeffres et al. 2009). Betydelsen av mötesplatser för ett lokalsamhälle och individuell livskvalitet bör alltså inte bara bestämmas genom att mäta den faktiska användningen. Förståelser av mötesplatsens konkreta funktionalitet bör kompletteras med mötesplatsens symboliska funktionalitet i den meningen att de representerar en föreställning om gemenskap (ibid).

Även ekonomer har börjat inse att "livskvalitet" är en "ekonomisk vara" med flera dimensioner (Lambiri et al. 2007). Det verkar alltså finnas både sociala och ekonomiska incitament att utveckla gestaltade mötesplatser, torg, på landsbygden.

Så här gjorde vi på Sollerön

Jompa, läfsabagare under eventet Odlatorg skördefesten 2021:

“Det var ju succé det här! Jag hör flera som ska hem och odla för att vara med nästa år. Det är ju jättekul.”

Effekterna av projektet uppsod i genomförandet. Många direkta, medan andra behöver tid att omsättas.

Här är några av de både tillfälliga och långsiktiga effekter som uppstått efter projektet:

Öns äppelträdsallé utvecklades med två nya träd på kyrkans mark.

Prästgården har öppnat upp och förstärkt sin entré mot bykärnan.

En cykelnod med pump är en ny centrumfunktion.

De temporära återbrukade möblerna används vid event fortsatt.

Aktiviteter, event och nya initiativ är levande under året.

Uppföljande Skördemarknad 2022 under ny projektgrupp med hundratals aktörer och många hundra besökare (trots regn!).

Test av nya samverkansformer mellan lokalsamhälle och kommunen är fortsatt under utveckling.

Kyrkan fortsatt förstärkt med personal för mötet med lokalsamhället. Praktikanter engageras.

Stiftet har besökt Sollerön för att inspireras av samverkan.

Återbruket Klippen och kyrkan har samverkat fram en secondhandbutik för kläder som drivs av nystartat socialt företag.

Projektet Odlastudio har genomförts tillsammans med Region Dalarna:

- Konstprojekt i snö under Vasaloppet 2022
- Begynnande vänortsutbyte med Sicilien.
- Barnläger etablerat
- Världsrekordsförsök i lågdans.
- Julmarknad.

Aktiviteter genererar aktiviteter.

Arkitektens reflektioner

För att bidra till en helhet är det värdefullt att skapa nätverk av offentliga rum i både staden och på landsbygden. Förnyade strategier bör kopplas till relaterade prioriteringar och aktiviteter i kommunen och i den enskilda bygden. Strategierna kan därtill ses som ett verktyg för att nå andra viktiga samhällsmål, som exempelvis att förbättra folkhälsan, skapa levande bygder, minska utsläppen av växthusgaser, förbättra ytvattenhanteringen och förbättra livskvaliteten.

Fler levande bygder kan bli en viktig del i omställningen till ett livskraftigt land, där hembygdstorget kan fungera som en katalysator för att vända den samtida utvecklingen.

Fem dagar och fem tillfälliga torg på Sollerön

2021 genomfördes det ArkDes-finansierade projektet Odlas Torg på Sollerön, Dalarna. Under sommaren hölls fem event med syftet att omvandla och utveckla det lokala bygdetorget. Idéskapandet inom projektet flyttades därigenom ut till den gemensamma bymiljön där brukarna blev medskapare. I projektet ingick också att utveckla föremål som kunde lämnas kvar efter genomförandet för att förstärka bykärnans identitet, påverka rörelsemönster och förtydliga nya entréplatser. Det ökade intresset för kulturväxter så som Solleröarten, Solleröröten och lokala äppelsorter lyftes fram under projektets startevent "Så ett frö" - med målet att uppmuntra till odling. Det andra eventet var digitalt. Här lockades barn att tillsammans omforma torget i en spelvärld. Det tredje eventet "Festival" gav inspiration till en gemensam sommarfest. Vid det fjärde eventet "Cykeldagen" undersöktes nya rörelser, med cykeln i fokus. Under det femte och sista eventet "Skördefest" spreds kunskap och erfarenheter delades mellan aktörer med förhoppning om fortsatt växtkraft för torget.

Andra exempel på lokala tillfälliga torg

Sommargågata på Nytorsgatan, Stockholm (Wikimedia commons, 2022).

SOMMARGATA I LULEÅ (2019)

Varje år anordnar Luleå kommun en sommargata. Gatans lokalisering varierar för varje år och är tänkt att erbjuda en plats för möten och umgänge. Sommargatan speglar ett lokalt initiativ bortom kommersiella krafter, som inte heller berör Plan- och Bygglagen.

Gällivare (Sandström 2017).

STREET MOVES, STOCKHOLM (2020-2021)

En ny typ av byggsats med målet att förändra hur vi använder stadens gator har testats i bland annat Stockholm och Göteborg i ett innovationssprojekt som under ledning av ArkDes Think Tank. Med hjälp av byggsatsen kan kommuner eller invånare snabbt skapa plats för lek, utegym, odling, sociala knutpunkter eller annat som ger gatan liv.

Sommargågata på Swedenborgsgatan, Stockholm (Wikimedia commons, 2021).

SOMMARGÅGATA I GÖTEBORG (2015-)

På Tredje Långgatan i Göteborg gjordes under sommaren 2015 och 2016 ett kvarter om till sommargågata. Den bakomliggande orsaken till försöket var att trafikkontoret i Göteborg fått in önskemål om att göra om delar av Tredje Långgatan till en gågata för att tillgängliggöra diverse event och även möjliggöra uteserveringar. Initiativet har lett till att fler sommargator skapats inom projektet Ta plats!

Sommargågata på Rörstrandsgatan, Stockholm (Wikimedia commons, 2020).

TILLFÄLLIGT TORG I UPPSALA (2022)

I centrala Uppsala har en tidigare parkeringsplats gjorts om till ett tillfälligt torg som en del av ett utvecklingsarbete som beräknas pågå i flera år. Torget är gestaltat utifrån ett test att öppna upp ett tidigare industrikvarter för att bli mer inbjudande.

3. Odla långsiktigt

“Solleröbon är stolt över sin plats, sin kultur, sina förfäder. Humoristiska! Och lite karga. Många är händiga och har självklara relationer till naturen och idrotten. 60 föreningar vittnar om viljan att bidra till bygden. Vi har stått emot en hel del oönskade förändringar. Vi är fria själar som reder oss själva. Sollerön är värt att kämpa för, eller mer än så; målbilden är att få fortsätta blomstra. Ge oss rådighet, och ge tillbaka en del av resurserna, så tar vi vid därifrån”

-Jon, Återbruket Klippen

Att gestalta ett hembygdstorg

Med ett stort förarbete bakom sig är det dags för visionen att ta en mer bestämd form. Arkitektens hantverk är att omsätta de identifierade mänskliga behoven och drömmarna till gestaltade miljöer.

Stegen, arkitekturprinciperna, i detta kapitel är framtagna inom detta arbete för att adressera uppgiften att både funktioner och gestaltning kommer ur den lokala kulturen och landskapet. De vilar i sin tur på en genomlysning av ett antal etablerade teorier och principer från flera olika skolor, i kombination med de egna erfarenheterna.

Principerna finns med sina undernivåer att läsa i sin helhet i den medföljande handboken “Att odla ett hembygdstorg”.

På Sollerön har vi efter flera års återkommande samtal, workshoppar, iakttagelser och upplevelser skapat oss en bild av hur vi skulle kunna skapa en samlade mötesplats för alla på den lokala platsen.

Att ett torg på denna plats skulle skapa stora värden över tid är tydligt. Hur och på vilket sätt den ska skapa största värde ur effektivaste resurs och utöver det en inkluderande process är vårt fortsatta arbete. Den processen har vi, för att erfarenhetsdela, beskrivit relativt ingående i detta kapitel.

Genom hundratals människors röster och handlingar har vi landat i detta förslag.

3.1 Att fördjupa sig i platsen

... och förstå hur människor kan kopplas ihop

Så här föreslår vi på Sollerön

- a. Entren till den lokala affären och entren till skolan skapar byns största flöden. Den valda platsen har framkommit genom analyser i tidigare projekt som den lämpligaste platsen. Under testfasen bekräftas att denna plats skulle nå flest människor; boende och besökare. Platsen aktiveras av en stor mångfald och de dröjer sig kvar. Via intervjuer förstärks bilden ytterligare; alla är positiva till att en samlingsplats vore viktig. Vissa uttrycker en oro för att inte kunna parkera lika nära.
- b. Platsen är idag en parkering för affärens besökare och för flöden till och från skolan. Kombinationen mellan människor, barn och backande bilar är inte optimal. Förändring behövs oavsett. En grundförutsättning är att ersätta parkeringsplatserna med nya platser som både erbjuder tillgänglighet och trafiksäkerhet. Här föreslås att optimera parkerings- och logistikytan bakom affären. Genom att se hela ytan som en, och skapa en vändplan kan parkeringsplatserna ersättas och trafikflödena riktas bort från skolan. Förutom att torget kan skapa vistelseyta säkras också gående och cykelburna.
- c. Platsen är också välkopplad till andra möjliga mötesplatser som kan utvecklas över tid. En lågutnyttjad del av skolans mark skulle kunna utvecklas till både en förstärkt skolgård liksom en generationspark med aktiviteter på kvällar och helger. Återbruket i affärens södra lador kan över tid utvecklas till en mer informell aktivitetsyta, liksom andra ytor som omhändertagna i sin egen rätt kan skapa mångfald för många.
- d. Mataffärens södra fasad har ett attraktivt solläge. Här tillskapas sittplatser i form av en långbänk. Platsen kan ibland vara blåsig och är oskyddad i öster. En volym mellan skolan och affären skulle skapa skydd mot torget.

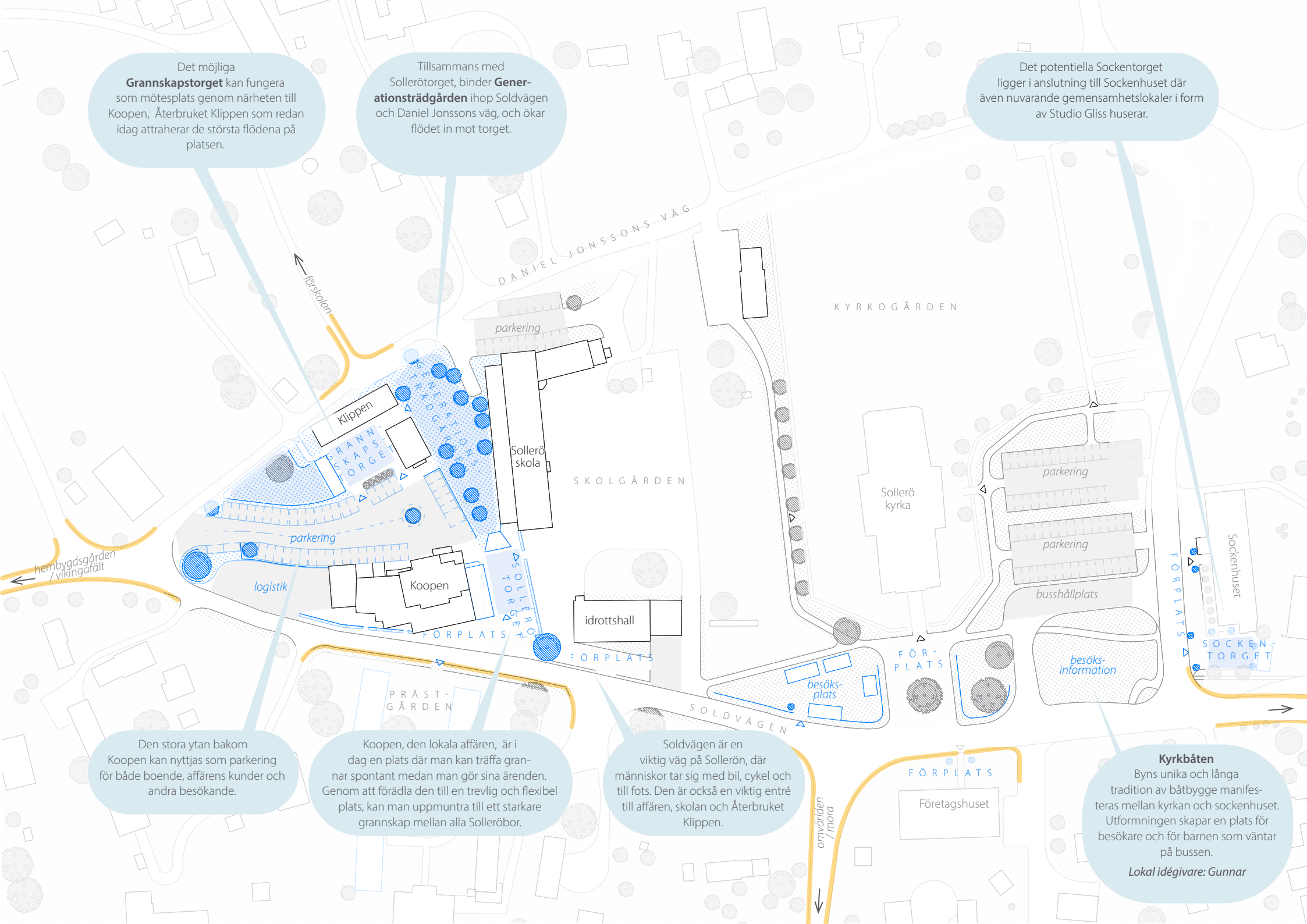

Flygfoto över Solleröns bykärna

Det möjliga **Grannskapsstorget** kan fungera som mötesplats genom närheten till Koopen, Återbruket Klippen som redan idag attraherar de största flödena på platsen.

Tillsammans med Sollerörorget, binder **Generationssträdgården** ihop Soldvägen och Daniel Jonssons väg, och ökar flödet in mot torget.

Det potentiella Sockenstorget ligger i anslutning till Sockenhuset där även nuvarande gemensamhetslokaler i form av Studio Gliss huserar.

hembygdsgården / vikingafält

förskolan

DANIEL JONSSONS VÄG

parkering

Klippen

GRANNSKAPSTORGET

Sollerö skola

SKOLGÅRDEN

parkering

logistik

Koopen

FÖRPLATS

idrottshall

FÖRPLATS

KYRKO GÅRDEN

Sollerö kyrka

parkering

parkering

busshållplats

Sockenhuset

SOCKENSTORGET

besöksinformation

FÖRPLATS

besöksplats

SOLDVÄGEN

FÖRPLATS

Företagshuset

omvärlden / moia

Den stora ytan bakom Koopen kan nyttjas som parkering för både boende, affärens kunder och andra besökande.

Koopen, den lokala affären, är idag en plats där man kan träffa grannar spontant medan man gör sina ärenden. Genom att förädla den till en trevlig och flexibel plats, kan man uppmuntra till ett starkare grannskap mellan alla Solleröbor.

Soldvägen är en viktig väg på Sollerön, där människor tar sig med bil, cykel och till fots. Den är också en viktig entré till affären, skolan och Återbruket Klippen.

Kyrkbåten
Byns unika och långa tradition av båtbygge manifesteras mellan kyrkan och sockenhuset. Utformningen skapar en plats för besökare och för barnen som väntar på bussen.
Lokal idégivare: Gunnar

3.2 Att skapa upplevelsen av ett rum mellan husen

... för att rama in en plats som möjliggör mänskliga möten

Så här föreslår vi på Sollerön

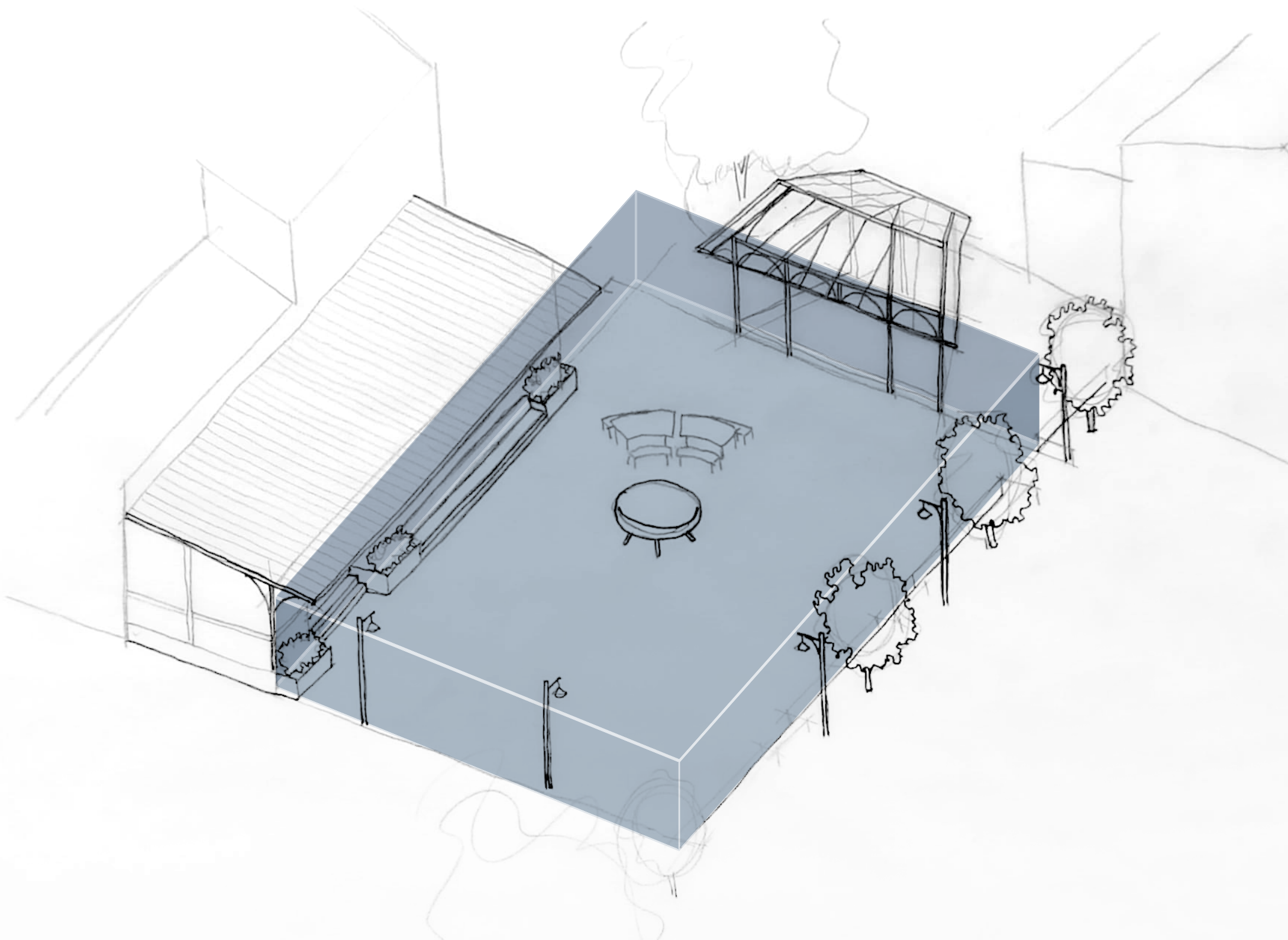
- Platsen är idag svag i sin struktur. Angreppssättet är att låta olika tillägg i samverkan hitta en lagom nivå för att tillskapa en upplevelse av ett rum;
- Affären föreslås lägga till en paviljong där ett önskat utecafé kan drivas av affären och skapa närvaro i väderskyddade förhållanden. Skolans höga stängsel kan ersättas med en växtbädd och träd som både förstärker rummet och hanterar torgets vattenavrinning. Därtill föreslås en tillfällig paviljong på kommunens mark i öster som förvaltas av Sockenföreningen. Paviljongen är multifunktionell och kan vara samlingsplats, marknadsstånd liksom dansbana eller scen.
- De stora eftersatta asfaltsytorna förädlas i ett nytt markutförande för torget; här föreslås en lantlig semifast gruskarakter som utgör ett bra halkskydd och viss infiltration vid nederbörd.
- Torget föreslås kunna fortsatt vara helt öppet för att tillhandahålla flexibilitet. Med ljusstolpar som också går att ta ned kan en entrésituation med lätt hand skapa rumslighet och bidra med struktur för att hänga ljusslingor.
- Kanterna blir cafe, entreer, sittplatser, marknadsstånd, och lekplats för de mindre barnen.

Utsikt åt norr från kyrktornet över Sollerön, 1925

“We are searching for some kind of harmony between two intangibles: a form which we have not yet designed and a context which we cannot properly describe.”

-Christopher Alexander

3.3 Att skapa funktioner

...för att människor ska vilja vistas och stanna ett slag

Så här föreslår vi på Sollerön

- På torget bidrar cafépaviljongen med en väderskyddad och möjlig varmare zon. Bänkar placeras längs den södra fasaden i bästa solläge. Sockenpaviljongen i öster stoppar vindbyar i öst-västlig riktning och ger skydd mot nederbörd.
- Funktioner för många tänks metodiskt igenom; bekväma sittplatser för äldre ryggar och ben, tillgänglighet genom ramper där det finns trappsteg för de motoriskt begränsade, lekfunktioner på nära nivå för de minsta, platser att "hänga" och spela musik (lagom högt) för de nästan vuxna mm.
- Tre av torgkanterna har permanenta sittplatser och torget möbleras med flyttbara bänkar och bord.
- De många platserna i parkens kanter och på det möblerade torget och i kombination med växtlighet, ger en mångfald av nya vistelseplatser för olika människor och olika humör.
- Torget kan öppnas upp till en generell yta för att också kunna användas fritt. Även belysningen föreslås vid behov kunna plockas ned.
- En central punkt i mitten bidrar till torgets attraktionskraft. Ett klassiskt grepp genom arkitekturhistorien. På Sollerön väljer vi ett stort fat med eld. Här kan händer värmas och mat grillas. Kanske kan en och annan historia berättas om det som ön hittills har upplevt under de 6000 år man vet att den har befolkats.

Solleröpaviljongen kan rymma olika aktiviteter, spontana möten eller evenemang. Den lätta strukturen ger skydd mot väder och vind, men är fortfarande tillräckligt öppen att släppa in dagsljus, och bjuda in besökande.

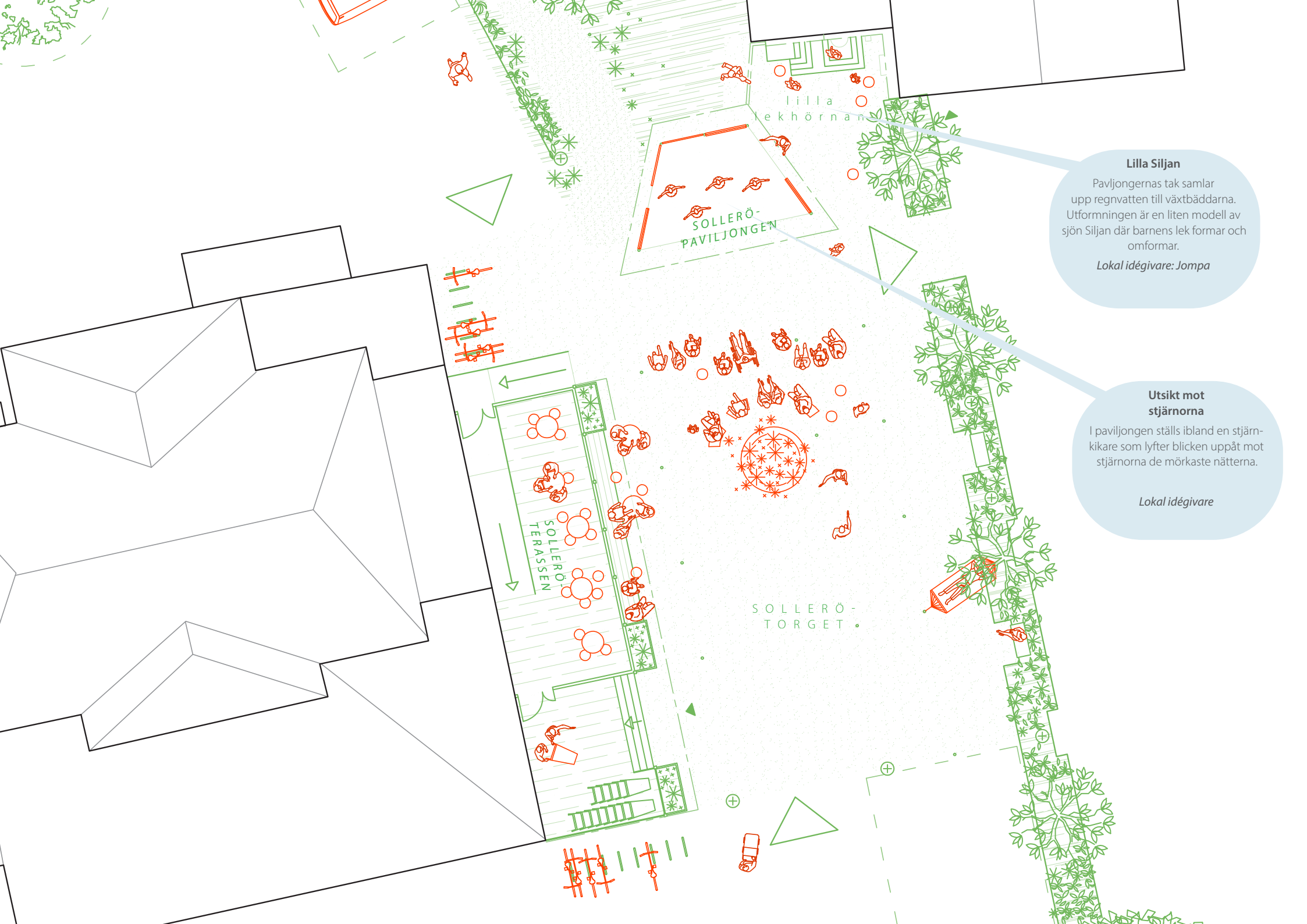
Funktionella och bekväma platser där man kan stanna ett slag, utomhus såväl som inomhus som kan användas i alla väder uppmuntrar till spontana möten mellan grannar.

Permanent och flexibel möblering för vardagliga aktiviteter genom de olika årstiderna såväl som vid tillfälliga händelser och evenemang, så att alla alltid kan känna sig inkluderade.

Om torget är tillräckligt stort kan det vara lämpligt att ha något i mitten för att organisera platsen. Det kan till fördel vara något med en funktion där folk kan samlas såsom bord, sittplatser, en odlingslåda eller en eldstad.

Lilla Siljan

Pavljongernas tak samlar upp regnvatten till växtbäddarna. Utformningen är en liten modell av sjön Siljan där barnens lek formar och omformar.

Lokal idégivare: Jompa

Utsikt mot stjärnorna

I paviljongen ställs ibland en stjärnkikare som lyfter blicken uppåt mot stjärnorna de mörkaste nätterna.

Lokal idégivare

3.4 Att planera för en mångfald av aktiviteter

...med syfte att sammankoppla människor, tankar och andra flöden

Så här föreslår vi på Sollerön

- Genom att optimera baksidan av affären kan parkeringsplatserna flyttas och ersättas med säkrare och fortfarande nära tillgång. Cykel och gång kopplas mellan bygatan och parken för att möjliggöra den gena vägen mellan flera platser och uppmuntra rörelser över platsen.
- Växtbädden och trädraden som ramar in torget verkar också som buffertzona för infiltrering av vattenavrinning. De stora asfaltsytorna bryts upp av mer grönska och därmed mångfald av fauna.
- Torget är dimensionerat, omhändertaget och uppbrutet med en centralpunkt som kan bytas ut eller flyttas. Rummet ska upplevas som en omslutande plats i vardagen.
- Utbytet mellan människor, och mötet mellan människor, uppmuntras. Den gemensamma paviljongen är där för att användas. Skolelevers spontana försäljning av fika eller dansbana en sommarkväll ger förutsättningar för fler mänskliga kontakter. Allt detta har ett stort egenvärde bortom aktivitetens syfte.

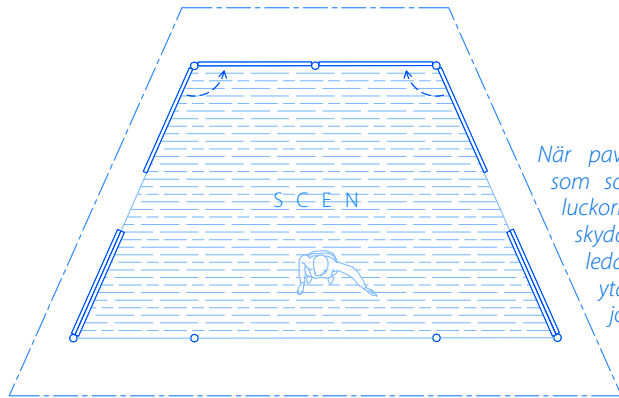
Solleröpaviljongens **struktur är lätt och öppen**, och tillåter att många olika aktiviteter kan ta plats, både under och omkring. Strukturen släpper dessutom in mycket dagsljus, för en ljus atmosfär även under den mörkare årstiden.

Taket i glas skyddar mot regn och snö samtidigt som dagljuset kan lysa genom.

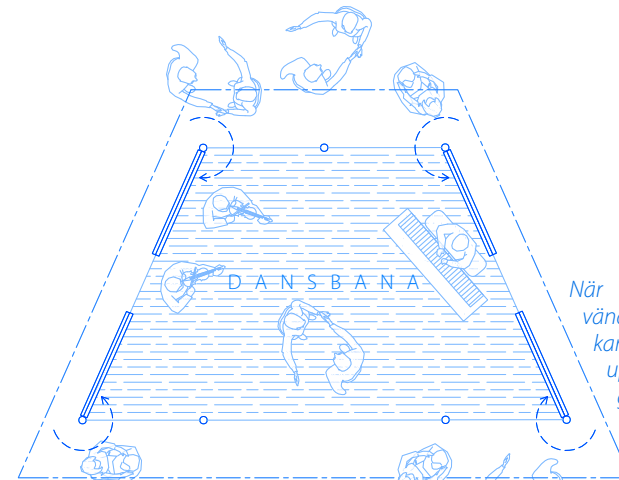
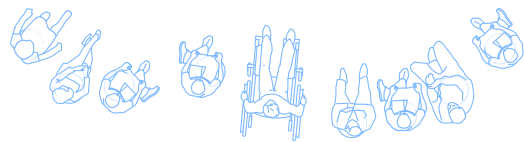

Det **upphöjda golvet** skapar en separation mellan marken och paviljongen, och definierar rummet. Paviljongen kan således användas som dansgolv eller scen för olika föreställningar eller evenemang.

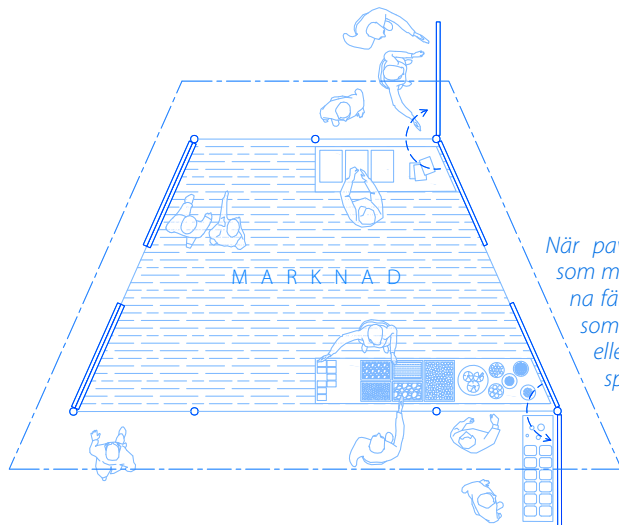
Luckorna kan vändas 360 grader, och kan på det sättet skapa olika rum i och runt paviljongen. Luckorna är rumsbildande och kan användas som en rygg för olika funktioner, men skyddar också mot väder och vind.

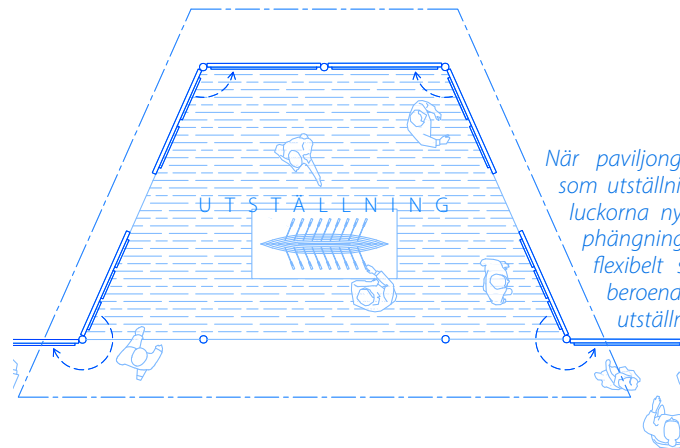
När paviljongen används som scen kan de bakre luckorna stängas för att skydda mot vind och leda åskådarna till ytan framför paviljongen.

När paviljongen används som dansbana kan luckorna öppnas upp för att optimera golvytan.

När paviljongen används som marknad kan luckorna fällas ut och fungera som rygg för försäljaren eller upphängningsplats för produkter.

När paviljongen används som utställningslokal kan luckorna nyttjas för upphängning och på ett flexibelt sätt placeras beroende på typ av utställning.

3.5 Att låta funktionerna få en unik och vacker form

...så att den blir ett uttryck som speglar den geografiska platsen och den framvuxna kulturen

Så här föreslår vi på Sollerön

- Ön är rik på historia från Vikingatid, till kyrkbåtsbygge, timmertraditioner, stenbrytning i närområdet och mycket mer. Bågarna i affärens byggnad, som byggts om i flera steg, fångas upp och förstärks.
- Att välja de lokala materialen ger också möjlighet till det lokala utförandet. Unikt lokala hantverksmetoder kan skapa vackra detaljer i utförandet.
- Sten från närområdet, lokalt trä och lokala grödor föreslås som platsens huvudelement.
- De valda materialen åldras också naturligt. Färgsättningen tål att bli solblekt och den grusade marken kan förvaltas lokalt med mindre insatser.
- Paviljongerna samlar vatten. Uppsamlingskärnen blir temat för barnen i hörnet mot skolan. Vattnets väg kan sedan följas till växtbäddarna som avgränsar mot skolgården.

Historiskt vykort på Björkliden, bygnaden där Kooperativet ligger i dag

Valven tar sin inspiration från traditionell lokal arkitektur från närliggande byggnader. Formen speglar dessutom den lokala Sollerärten som en symbol för ön.

Den gröna färgen speglar och komplimenterar lokala byggnader och natur under de olika årstiderna.

Spontana möten är naturliga utanför lokalbutiken och **långbänken** blir en naturlig plats att ses, sätta sig och stanna ett tag.

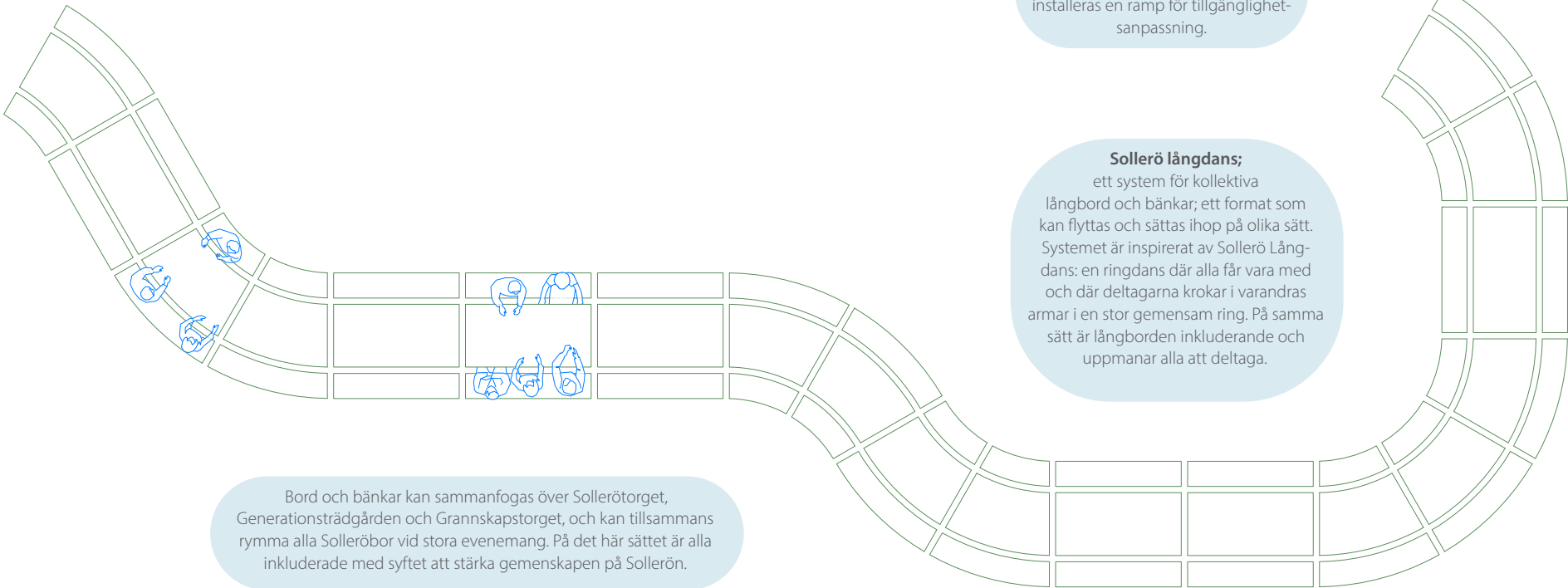
Växter och grödor planteras i växtbädden, som solrosor och den lokala sollerärten.

Tillgänglighet;
Mellan butiken och paviljongen installeras en ramp för tillgänglighetsanpassning.

Sollerö långdans;
ett system för kollektiva långbord och bänkar; ett format som kan flyttas och sättas ihop på olika sätt. Systemet är inspirerat av Sollerö Långdans: en ringdans där alla får vara med och där deltagarna krockar i varandras armar i en stor gemensam ring. På samma sätt är långborden inkluderande och uppmanar alla att delta.

Bord och bänkar kan sammanfogas över Sollerötorget, Generationsträdgården och Grannskapstorget, och kan tillsammans rymma alla Solleröbor vid stora evenemang. På det här sättet är alla inkluderade med syftet att stärka gemenskapen på Sollerön.

3.6 Att få ihop många delar och idéer till en helhet

...genom att sträva efter harmoni i alla skalor

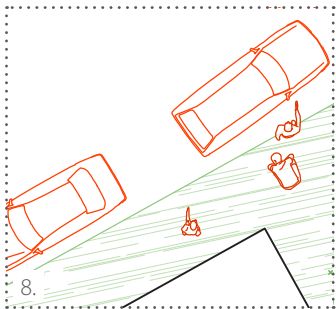
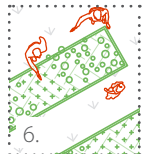
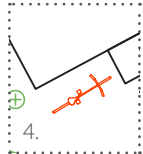
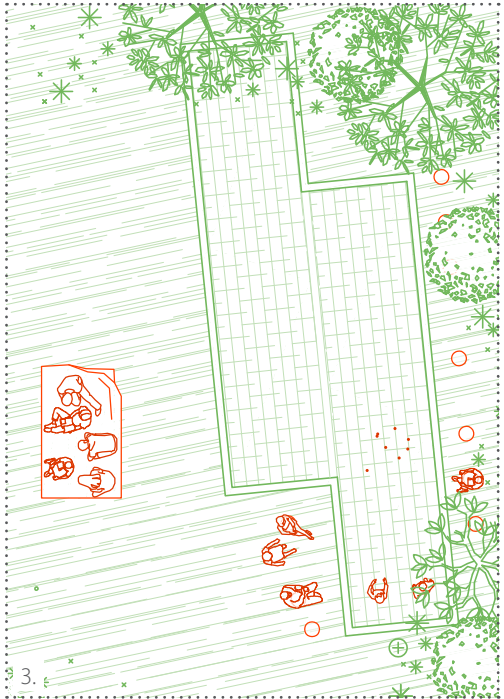
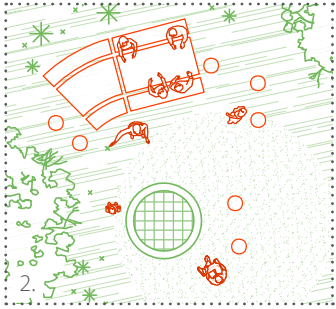
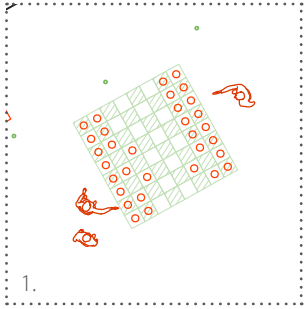

Så här föreslår vi på Sollerön

- a. På den stora skalan hanteras platsens dimensioner. Stor yta nog för att kunna vara platsen för marknader och event. Litet nog för att även i lugna tider vara vänligt.
- b. Rörelser över platsen ska få flöda. Hänsyn tas genom rummets utformning. Smalare kopplingar saktar ned cykel. Utblickar till andra platsers entréer navigerar.
- c. De två tillagda paviljongerna skiljer sig från omgivningen, men strävar inte efter att överraska.. De bryter ned skalan och fångar upp formspåket från tiden då affären uppfördes.
- d. Genom olika tester i moodboards och bild väljs ett grönt tema och ett ljusare golv. En variation av detaljering testas i träpaviljongernas utförande.
- e. Blomdoft, eld, björk och paviljongen som spelar lokal musik om du väljer det liksom de många lamporna är några av de element som vill skapa ytterligare sinnlighet.

ELEMENT PÅ MÅNGA SKALOR

1. Utomhusschack som ett exempel på en spontan aktivitet
2. Bord, sittplatser och grill för socialt umgänge
3. Boule, aktiviteter för alla generationer
4. Cykelpump och mek, underlättar cykelmobilitet för grönare transport
5. Strukturer för att bygga och hänga upp olika element beroende på bruk, väder och årstid; till exempel en hängmatta, ett lätt tak, marknadsstånd etc.
6. Odlingslådor så att alla kan vara med och odla lokalproducerad mat
7. Eldstad som fungerar som mittpunkt för torget, med flexibilitet att också användas som blomlåda
8. Bilmek som lockar den yngre generationen till bykärnan
9. Lilla Siljan, vattenlek för barn

3.7 Att inspirera, överraska och skapa berättelser ...genom att i harmonin också tillföra det levande och föränderliga

Så här föreslår vi på Sollerön

- a. Som ordnande mittpjäs föreslås en eldstad. Här kan mat grillas och kalla händer värmas. Pingisbord, schackspel, vattenlek för de små är några aktiviteter som platsen vill skapa.
- b. Björkarna vittnar om årstiden, och säsongsplanteringar skapar rådighet att förlänga säsonger.
- c. Paviljongen är en öppen plats för konstutställningar eller installationer.
- d. Med gemensam förvaltning och en paviljong som är öppen och för alla manifesteras rådigheten. Deltagande uppmuntras!

“To work our way towards a shared language once again, we must first learn how to discover patterns which are deep, and capable of generating life.”

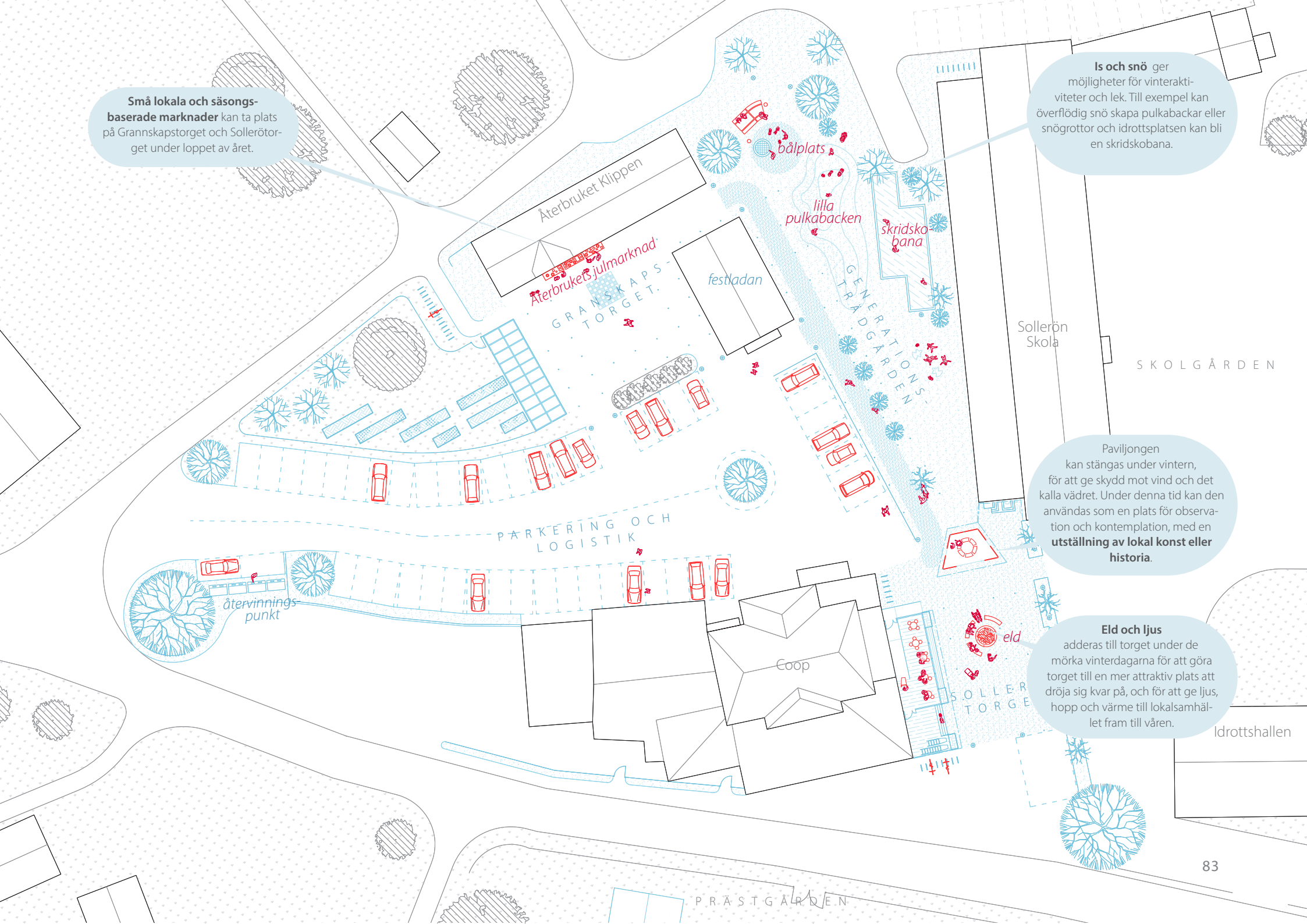
-Christopher Alexander

Små lokala och säsongsbaserade marknader kan ta plats på Granskapstorget och Sollerörorget under loppet av året.

Is och snö ger möjligheter för vinteraktiviteter och lek. Till exempel kan överflödigt snö skapa pulkbackar eller snögrottor och idrottsplatsen kan bli en skridskobana.

Paviljongen kan stängas under vintern, för att ge skydd mot vind och det kalla vädret. Under denna tid kan den användas som en plats för observation och kontemplation, med en **utställning av lokal konst eller historia**.

Eld och ljus adderas till torget under de mörka vinterdagarna för att göra torget till en mer attraktiv plats att dröja sig kvar på, och för att ge ljus, hopp och värme till lokalsamhället fram till våren.

3.8 Att skörda och fira

... genom att skapa en kultur och en förvaltning kring platsen längs ett årshjul

Så här föreslår vi på Sollerön

- Torget föreslås möbleras med fler bord och sittplatser från sen vår fram till skördefesten - när vädret tillåter. Eldstaden i mitten kan på sommaren bli ett fågelbad med vatten, eller ett bord för blomster.
- Här kan vi odla i juni tillsammans. Byta sticklingar och fröer. I september skördar vi och ställer till med fest. Under den kallaste vintern kan vi samsas i cirkel kring elden och stämma upp i julsång.
- Med det rika föreningslivet finns det många med stor vana att vara aktiva för det lokala. Att fördela ansvaret längs ett årshjul utan att låta det bli för tungt, är en fin möjlighet till att känna tillhörighet till platsen och kan inspirera till att skapa nya aktiviteter.
- Den årliga skördefesten kan bli ett särskilt firande också av själva torget. Det har inom projektet testats två år i rad och många hundra har strömmat i från närområdet. Fortsätt den goda traditionen!

“Allt stort som skedde i världen skedde först i någon människas fantasi.”

-Astrid Lindgren

Festladan är en flexibel byggnad som kan användas på olika sätt under året. På grund av dess centrala placering mellan Generationsträdgården och Granskaptorget, kan den tjäna båda platserna med mat, dryck och underhållning vid olika tillfällen.

Lokala grödor kan sås och odlas under året, och skördas inför skördefesten. Mer närodlad kan det inte bli!

Långborden är placerade över Sollerörtorget, generationsträdgården och granskaptorget, för att rymma alla Solleröbor under skördefesten, så att alla kan vara med och fira!

Skördefesten har redan blivit en årlig tradition på Sollerön. Genom att utforma de gemensamma platserna för olika möten, stora och små, kan den årliga festen bli enklare och även mer lyckad!

Paviljongen kan öppnas upp och bord kan placeras på det upphöjda golvet och utgöra en möjlig **marknadsplats**. Väggarna kan vändas och nyttjas som en rygg för en handelsbod där varor till försäljning kan hängas upp.

Det finns en tillägnad plats för en **foodtruck** bredvid Sollerörtorget - här kan lokala eller besökande aktörer sälja mat vid olika evenemang under året.

Koopen är fortfarande en central punkt på Sollerön, och kommer tjäna på fler besökare, speciellt vid större evenemang.

Och nu då?

Vad är nästa steg för Sollerön?

Och alla andra orter som upplever att de saknar sin samlande mötesplats?

Hur får vi det att hända?

Sammanfattning & förslag på väg framåt

Fem principer för lokal utveckling applicerat

- 1 Delarna utgör helheten**
Hela samhällets livskraft består av summan av alla sina lokalsamhällens livskraft och dess relationer.
- 2 Det börjar och slutar i den fysiska platsen**
Den lokala platsens bas är dess naturresurser, mikroklimat och mänskliga resurser. Övriga skalor (kommun, region, nation) är organisatoriska system som vi upfunnit för att t ex greppa större samband, utveckla gemensam kunskap och hushålla med resurser.
- 3 Människan är en del av naturen**
De naturliga systemen utgör våra livsvillkor. Vi är aktiva förvaltare av vår plats.
- 4 Vi har ett gemensamt mål**
Att öka livskraften på varje plats för att öka livskraften för helheten.
- 5 Alla har ansvar**
Vi har bara olika roller. Vår utmaning är att hitta samverkansformer som verkar mot det gemensamma målet. Varje handling eller icke-handling påverkar.

Ett långsiktigt gestaltat torg

Från idé till vision - sammanfattning

IDÉ

ORD

Steg 1: Så ett frö

VARFÖR: Livskraftiga lokalsamhällen skapar ett livskraftigt land.

HUR: Genom lokala behov odlas lokala initiativ. Lokalbefolkningens engagemang, ofta i form av eldsjälar, verkar som en drivande kraft i varje lokalsamhälle och utgör en sammanhållande kraft på flera skalor.

VAD: En levande hembygd som stärker tillhörighet, gemenskap och social identitet.

HANDLING

Steg 2 : Börja odla

VARFÖR: Genom att tillskapa ett hembygdstorg förstärks lokala värden och lokal identitet - exempel på viktiga byggstenar i ett livskraftigt lokalsamhälle.

HUR: Genom tillfälliga tester kan olika alternativ identifieras och ge riktning framåt.

VAD: En levande hembygd som stärker tillhörighet, gemenskap och social identitet.

VISION

Steg 3 : Odlas långsiktigt

VARFÖR: Torget som den gestaltade och beständiga lokala mötesplatsen.

HUR: Genom lokal förankring och långsiktigt förvaltande ges förutsättningar för en livskraftig hembygd över tid.

VAD: En levande hembygd som stärker tillhörighet, gemenskap och social identitet.

Från vision till genomförande - förslag

STRUKTUR
HÅLLBAR STRUKTUR

VÄGEN FRAM - GENOMFÖR LÅNGSIKTIGT

Hitta formen för hur lokalsamhället ska besluta om det långsiktiga förslaget.
Skapa en budget, genomförandeplan samt förvaltningsplan tillsammans med kommunen.

VÄGEN FRAM - FÖRVALTA LOKALT

Använd förvaltningen av torget som en möjlighet till gemenskap. Engagera också de i samhället som särskilt behöver inkluderas. Ett torgprojekt är en möjlighet att skapa delaktighet och gemenskap bland ungdomar. Alla kan inte göra allt, men alla kan göra något. Och det kan vara hela skillnaden.

Tänk igenom hur de nya människorna, barnen, kan känna tillhörighet till platsen. Kanske ska alla nya barn i första klass få rista in sitt namn någonstans?

Medskick till politiken, mål 1: Mångfald av torg

En mångfald av unikt gestaltade samlingsplatser kan tillskapas där det saknas längs vårt avlånga land. Förstärkt social infrastruktur bidrar till en mer livskraftig nation.

Utveckling av torg runt om i Sverige blir ett undersökande och ett nationellt och regionalt kunskapsbyggande kring gestaltad livsmiljö och arkitektur.

Kontraktet - Visionen

GEMENSAM MÅLBILD:

GENOMFÖRANDE OCH ANSVAR:

FRAMTIDA FÖRVALTNING OCH ANSVAR:

Lokalsamhället

Kommunen

Arkitekten

En utvecklingsbar modell

En effektiv och anpassad struktur

Varje sammanhang behöver hitta effektivitet i hur vi samverkar för att kontinuerligt utveckla våra lokalsamhällen. Varje lokalsamhälle är unikt och behöver hitta nya effektiva former för utveckling som utgår ifrån platsens förutsättningar.

Dessa former behöver både vara resilienta och anpassningsbara och kunna förändras när samhället förändras.

Samtidigt behöver vi hushålla med de mänskliga resurserna, liksom med de naturliga resurserna. På så vis blir vi långsiktigt hållbara.

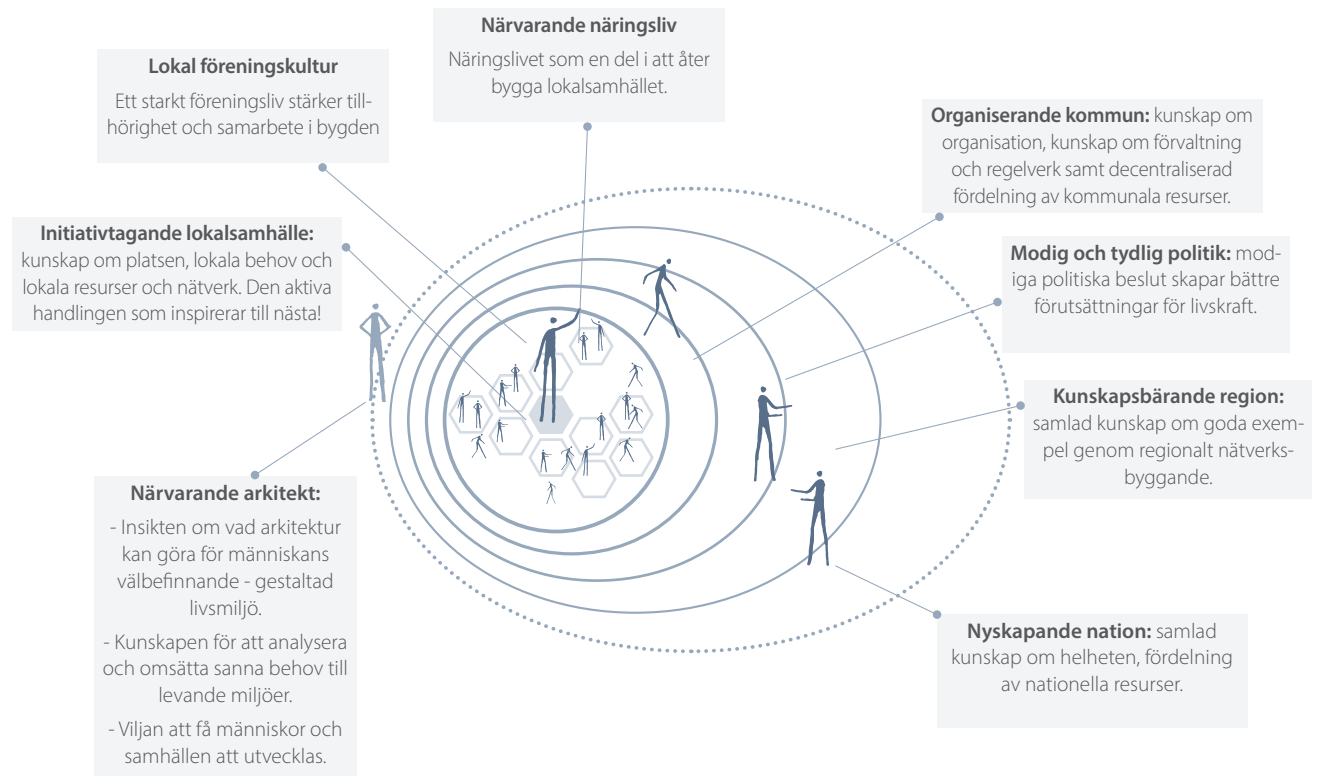
Medskick till politiken, mål 2: Mångfald av modeller

Varje torginitiativ ges förutsättningar att utforska en samverkansmodell som passar för det enskilda fallet. Detta är särskilt relevant där samverkan mellan det unika lokalsamhället och de offentliga aktörerna inte fungerar eller saknas. På så sätt kan ett torgprojekt plöja marken även för framtida utvecklingsprojekt.

Genom en aktiv samordning av olika modeller har vi möjlighet att bygga en gemensam kunskapsbank på regional och nationell nivå där goda exempel lyfts och erfarenheter delas.

INOM LOKALSAMHÄLLET

TILLSAMMANS MED OFFENTLIGHETEN

LOKALA MODELLEN :

- Hur når vi så många som möjligt?
- Hur samtalar vi?
- Hur tar vi beslut?
- Hur utser vi representanter?

SAMVERKANSMODELLEN :

- Hur utser vi representanter?
- Hur samtalar vi?
- Hur tar vi beslut?
- Hur genomför vi?

Fler exempel på modeller för lokal utveckling

Örnsköldsvik (Bjerkli 2016).

BYGDSAM (ÖRNSKÖLDSVIK, 2017)

Hur kommunen skapar förutsättningar för utveckling och samarbete mellan stad och landsbygd.

BYGDSAM (Bygden i samverkan) är en samverkansplattform som Örnsköldsviks kommun initierat med syfte att skapa förutsättningar för livskraftig landsbygd genom att skapa samarbete och strategi för serviceorter med omland mellan det offentliga, näringslivet och det ideella. Kommunen insåg att det behövdes en långsiktig plan för landsbygdsutvecklingen i kommunen där människorna i byarna fick vara med i den lokala utvecklingen med ett långsiktigt perspektiv. Dessutom konstaterades att lokala föreningar runt om i kommunen behövde ekonomisk hjälp. Projektet består av fyra områden i kommunen som alla är knutna till varsin serviceort. Inom varje BYGDSAM finns ett varierande antal ledamöter där kommunen har utvalda representanter vilka ska arbeta för en attraktiv landsbygd genom olika projekt. Varje BYGDSAM-område verkar på sin plats men det sker samtidigt samverkan mellan de fyra områdena och Örnsköldsviks centralort för att göra hela Örnsköldsviks kommun attraktiv och livskraftig.

Koster (Nyman 2006).

KOSTERMODELLEN (STRÖMSTAD, 1980)

Hur ett lokalt missnöje mot kommunala planeringspolicys kan leda till en ny form av samarbetsmodell mellan lokalsamhällen och kommun.

På Kosteröarna, utanför Strömstads kust i norra Bohuslän, skapades på 1980-talet en ny lokalt förankrad och fördjupad samarbetsmodell mellan kommunen och lokalbefolkningen. Den bakomliggande anledningen till initiativet var ett utpräglat missnöje mot en kommunal områdesplan på öarna som prioriterade det rörliga friluftslivet framför de boendes. Målet med initiativet var att säkra öarnas framtid som levande bygd med hänsyn tagen till invånarnas perspektiv. Resultatet blev ett program för en lokal, bärkraftig utveckling som sedermera låg till grund för Fördjupad översiktsplan för Kosteröarna (1995). Det fördjupade samarbetet mellan lokalbefolkningen och kommunen har fortsatt och planen har reviderats och utvecklats flera gånger. Kostermodellen är ett exempel på hur lokalsamhällets demokratiskt framtagna behov för utveckling kan tillvaratas i den kommunala planeringen.

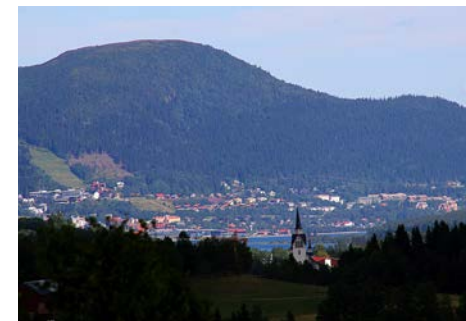
Hudiksvall (Lindqvist 2017).

SVÅGADALEN (HUDIKSVALL, 1996)

Hur en kommundel kan influera kommunpolitiken genom direktvalda lokala representanter i en egen kommunal nämnd med förvaltnings- och budgetansvar.

1996 beslöt kommunfullmäktige, på initiativ av lokala föreningar i och omkring Svågadalen i Hälsingland, om att tillsätta en parti-opartisk nämnd i Hudiksvalls kommuns nordvästra landsbygdsområde. Svågadalsnämnden grundar sig i ett lokalt engagemang med studiecirkel som började på 1970-talet. Målet var att genom en lokalt förankrad demokrati påverka bygdens utveckling. 2002 blev nämnden permanent och sedan 1996 har regelbundna lokala val genomförts. Svågadalsnämnden har särskilda regler för sin verksamhet som är beslutade och fastställda av kommunfullmäktige i Hudiksvall med en riktad kommunal budget om ca 12 miljoner kronor per år.

Modellen kan sägas vara ett sätt att tänka, där alla lokala krafter kan samverka för att förvalta och utveckla bygden.

Duved (Baviere 2018).

DUVEDMODELLEN (ÅRE, 2019)

Hur en lokalt influerad modell kan bli en förebild för hur ett lokalsamhälle kan utvecklas hållbart.

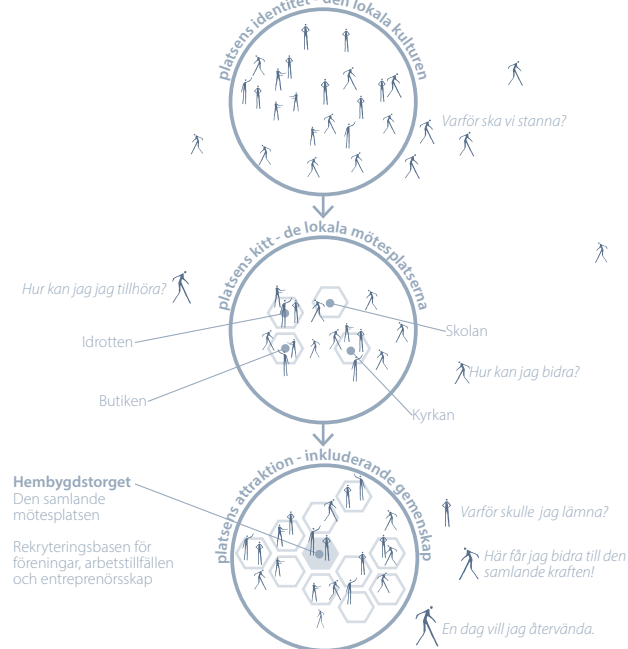
Duvedmodellen är ett forsknings- och innovationsprojekt med fokus på hållbar landsbygds- och samhällsbyggnadsstyrning. Modellen, som bygger på lokal samverkan, har arbetats fram som ett svar på de växande klyftorna mellan stad och landsbygd i Sverige. Genom projektet vill initiativtagarna genom innovationsdrivna utvecklingsinsatser utmana de djupt rotade organisatoriska strukturer, regelverk och normer som utgör hinder att överbygga de växande klyftorna i livsvillkor mellan stad och landsbygd. Modellen är grundad i en samhällsbyggnadsprocess som premierar lokalt inflytande i viktiga frågor så som arbete, boende, kultur, mat och digitalisering. Den är dessutom tänkt att vara förebild för hur ett lokalsamhälle kan utvecklas hållbart, som även visar vägen för resiliens och nya former av livsmiljöer.

Hembygdstorget - sammanfattning

Varför?

Allt vill hänga ihop.

Det startar med individerna. Nätverk leder till nätverk som leder till nätverk. Torget och marknadsplatsen, bygatan, bykärnan, det hållbara brukandet av jorden vattnet och skogen. Samverkan mellan byar, kommuner och regioner - med ökad livskraft.

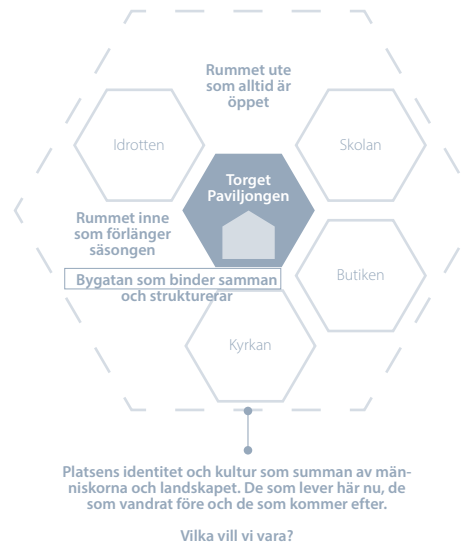
Politik för gestaltad livsmiljö

"Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön."

Vad?

Det sker i verkligheten. En samlade mötesplats som minsta gemensamma nämnare.

En inkluderande mötesplats med syfte att samla människorna och manifesterar den lokala kulturen och identiteten. Ett samhälles nod som tillsammans med bygatan strukturerar och länkar samman platser och funktioner.

Hur?

- * Utforma funktionerna för att inkludera alla och för att skapa möten.
- * Gestalta funktionerna utifrån platsens kultur och landskap.
- * Skapa största möjliga värde med effektivast möjliga resurs.

Arkitektens roll

- Närvaron - att vara där människan är.
- Insikten - om vad arkitektur kan göra för människans välbefinnande - gestaltad livsmiljö.
- Kunskapen - för att analysera och omsätta sanna behov till levande och hållbara miljöer.
- Viljan - att få människor och samhällen att utvecklas.

- Miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla.
- Estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas.

Vem?

Alla har ansvar.

Världen formas av de aktiva handlingarna. Och en handling leder till nästa. Att ta ansvar för en handling är att ta ansvar för helheten.

Om varje person bidrog med minst en timme per vecka till sitt lokalsamhälle skulle det kunna få flera omedelbara effekter. Det skulle ge en känsla av tillhörighet till den som bidrog, och ge livskraft till hela samhället.

Delat ansvar skulle även avlasta de eldsjälarna som redan är verksamma.

Om de offentliga organisationerna dessutom skulle ta ett större ansvar för att få det lokala att blomstra skulle förändringen ske ännu snabbare.

- Samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.
- Det offentliga agerar förebildligt.

Var?

Överallt.

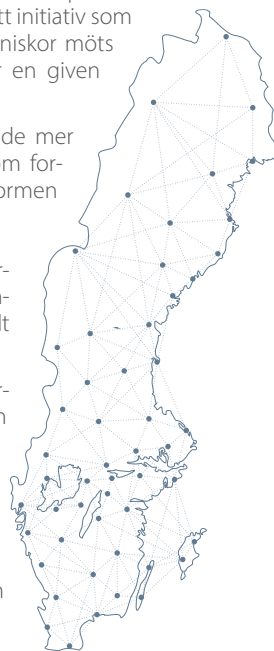
På alla de platser där den samlande mötesplatsen saknas. Att odla hembygdstorg är ett initiativ som särskilt adresserar bygder där människor möts redan idag, men samtidigt saknar en given plats för gemenskapsbyggande.

En ledtråd kan vara att utgå från de mer organiskt framväxta kommuner som formellt bildades genom kommunreformen 1862.

Under de senare kommunreformerna 1952 och 1974 slogs 3300 kommuner ihop till 290 genom nationellt tvingande åtgärder.

Ofta tog de nybildade kommunerna namnet efter den bygd som var mest tongivande på platsen. På många platser har de tidigare självstyrande enheterna förlorat både i rådighet och resurser.

Det långsiktiga och hållbara landet förvaltas bäst av de som bryr sig om sin plats och brukar den därefter.

- Kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids.

När?

Nu!

Vi lever i en tid där en omställning är nödvändig. Utmaningarna handlar om planetens och människornas långsiktiga välmående och utveckling. Trenderna är oroande ur många aspekter.

Men vi kan bryta trender och verka i den riktning vi bestämmer oss för.

Detta är ett initiativ bland många. I kristider är infrastruktursatsningar ett nationellt verktyg för att stimulera samhället. I vår tid är den sociala infrastrukturen eftersatt. Tillskapandet av torg kan generera synliga och dirketa effekter.

För att klara alla utmaningarna behöver vi mötas och samverka kring lösningar.

Det kanske börjar på hembygdstorget?

Ur Ett samhälle som håller ihop En uppföljning av Politik för gestaltad livsmiljö 2022 och medskick inför framtida arbete, ArkDes mars 2023:

“Utformningen av den gestaltade och byggda miljön utgör ett centralt redskap i omställningen till långsiktigt hållbara städer och samhällen. Några utmaningar som behöver adresseras är klimatförändringar, begränsade ekonomiska resurser och ökad ojämlikhet i samhället. Aktuella händelser i omvärlden påverkar och skapar utmaningar och nya behov. Pandemi, väpnad konflikt, ökad migration, ekonomisk instabilitet och energikris utgör några. Det ställer såväl krav som skapar möjligheter för hur vi utformar och gestaltar samhället och de gemensamma livsmiljöerna. Gestaltning utgör i detta arbete ett kraftfullt verktyg för att nå visionen om ett samhälle som håller ihop, både nu och i framtiden.”

Ett spadtag för att vända en trend

Förändra aktivt

Om den samtida utvecklingen och de rådande samhällstrenderna inte är önskvärda krävs aktiva handlingar som förändrar strukturerna.

Att inte agera är att inte ta ansvar. Alla har ansvar för helheten.

VÅRT KONKRETA FÖRSLAG PÅ EN AKTIV FÖRÄNDRING:

Vad

Vi föreslår en nationell utlysning av ett antal torgprojekt där vi tillsammans fortsätter utforska nya modeller och lokala utföranden så att fler mötesplatser får uppstå. Vi behöver lära oss mer gemensamt för att vända en trend. Resultatet har för avsikt att vara;

- en mångfald av tillskapade hembygdstorg
- en mångfald av utvecklade samverkansmodeller

Varför

För att vända försvagade sociala strukturer och ett demokratiskt underskott i vår tid genom att genomföra konkreta projekt som blir direkt synliggjorda och verksamma i den fysiska miljön.

Initiativet tar avstamp i Politik för gestaltad livsmiljö; gestaltade mötesplatser är en avgörande pusselbit i Sveriges livskraftiga och demokratiska framtid.

Hur

Initiativet utgår från det lokala behovet och de offentliga rollerna på olika skalor samt yrkeskunskap som tillförs projekt

ArkDes medskick årsrapport 2022:

Gestaltad livsmiljö som redskap för ett samhälle i transformation

Organisera mänskliga resurser

Människans förmåga att samarbeta gör det möjligt att anta större utmaningar tillsammans. För att bygga ett samhälle krävs en mångfald av talanger och egenskaper.

Rätt organiserat och med tydliga roller är kapaciteten av vad människan i samverkan är kapabel att utföra nästan oändlig.

VÅRT FÖRSLAG PÅ ROLLER:

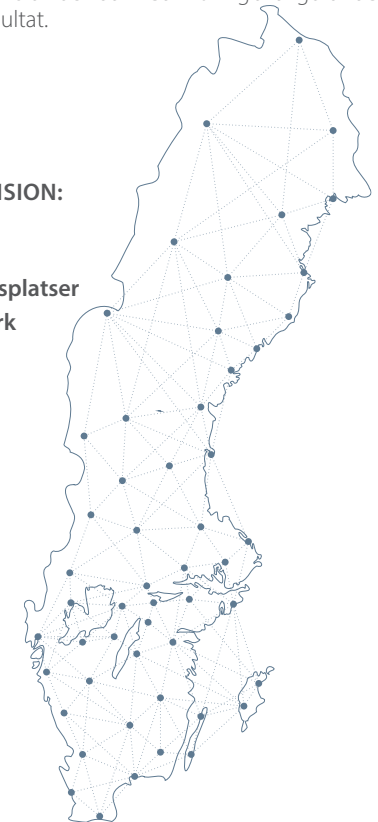
Gestaltad livsmiljö som grund för ett samhälle som håller ihop

Välj riktning

En gemensamt uttalad vision och därmed riktning är avgörande för att nå ett önskat resultat.

VÅRT FÖRSLAG PÅ VISION:

- Livskraftiga mötesplatser
- Livskraftiga nätverk
- Livskraftig helhet

Gestaltad livsmiljö som nyckel i miljö- och klimatarbetet

Gestaltad livsmiljö som hävstång för ekonomin

Slutord

Ur lokalsamhällets ansökan till Vinnova Framtidsprototyper 2022 - hur ser framtiden ut om vi visualiserar den genom berättelser från framtiden?

"Sollerön 2120

*När solen går upp bakom Gesundaberget glittrar Siljans vatten. De första fiskefångster-
na är på väg att levereras till matföreningen. Allt började med ett meteoritnedslag för
365 miljoner år sedan. Under de sista sex tusen åren har människorna befolkat platsen.
En blinkning i planetens livshistoria. Intensivt verkligt för människan.*

*Edith tackar berget, jorden, vattnet och fisken. Siljansringen har blivit en blå zon. Som
en av många platser på jorden. Ediths barnbarnsbarn frågar varför hon är så gammal.
Hon säger att det finns områden som kallas blå zoner. När hon var barn på 2020-talet
fanns det bara några få på jorden, men de blir fler och fler. Barnet frågar vad det är.
Edith säger att det är allt. Det är när människan lever i samklang med sig själv och sin
plats. Gåvorna som uppstår naturligt då. Det är magi. Vi behövde bara förstå det. Men
det har vi inte alltid gjort. Det var en tid när vi höll på att få allt om bakfoten. Det var
då fiskarna nästan dog, och nästan alla de gamla träden höggs ned. Jordarna blev
magrare. Människorna möttes allt mer sällan. Men det fanns maskiner för allt och det
fanns system som gjorde att människorna inte behövde tänka. Det var en rik tid, men
ändå kändes det som en fattig tid. Vad hände sedan?*

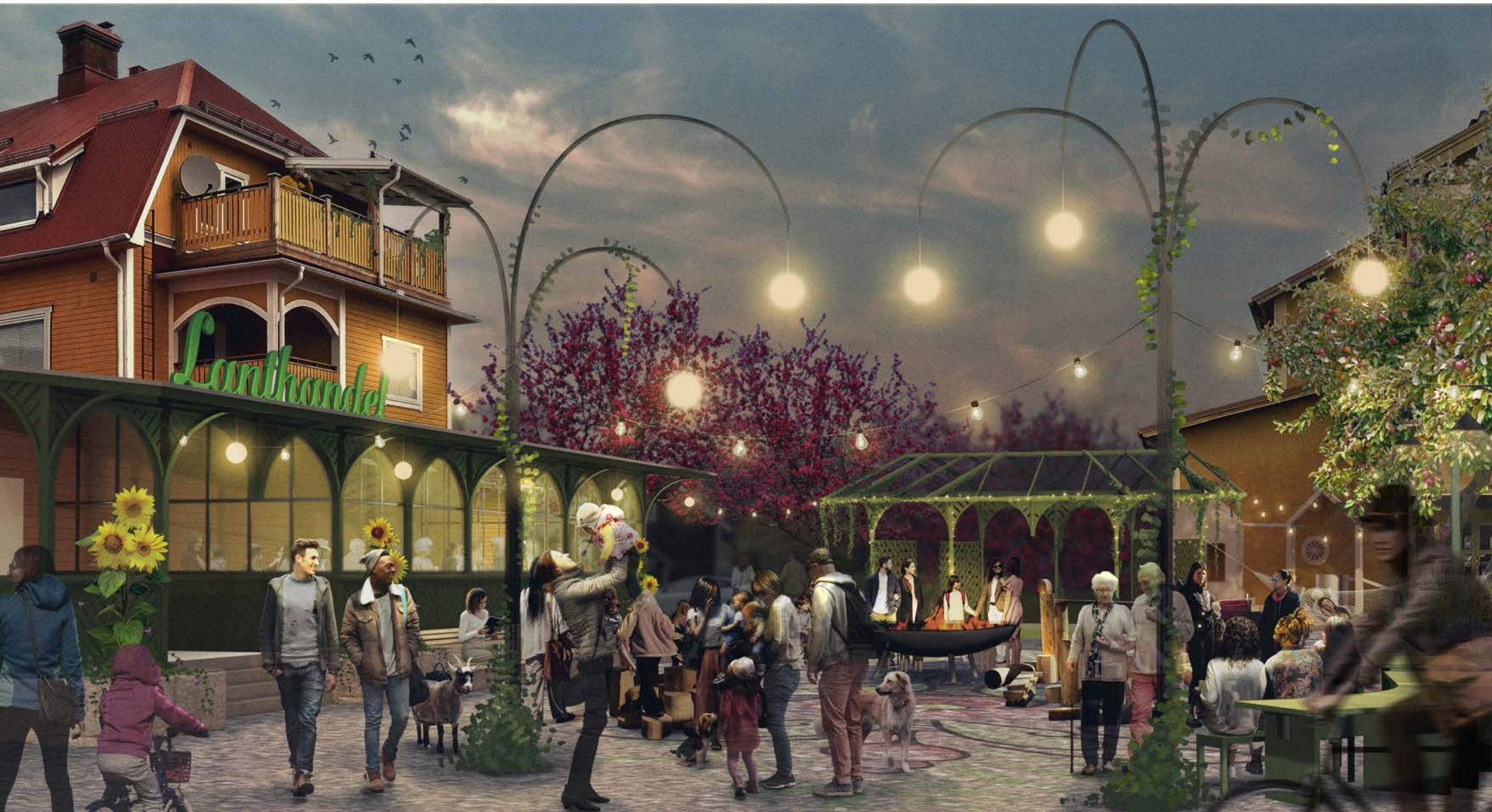
Det började med en ring säger Edith. En ring som målades upp på torget."

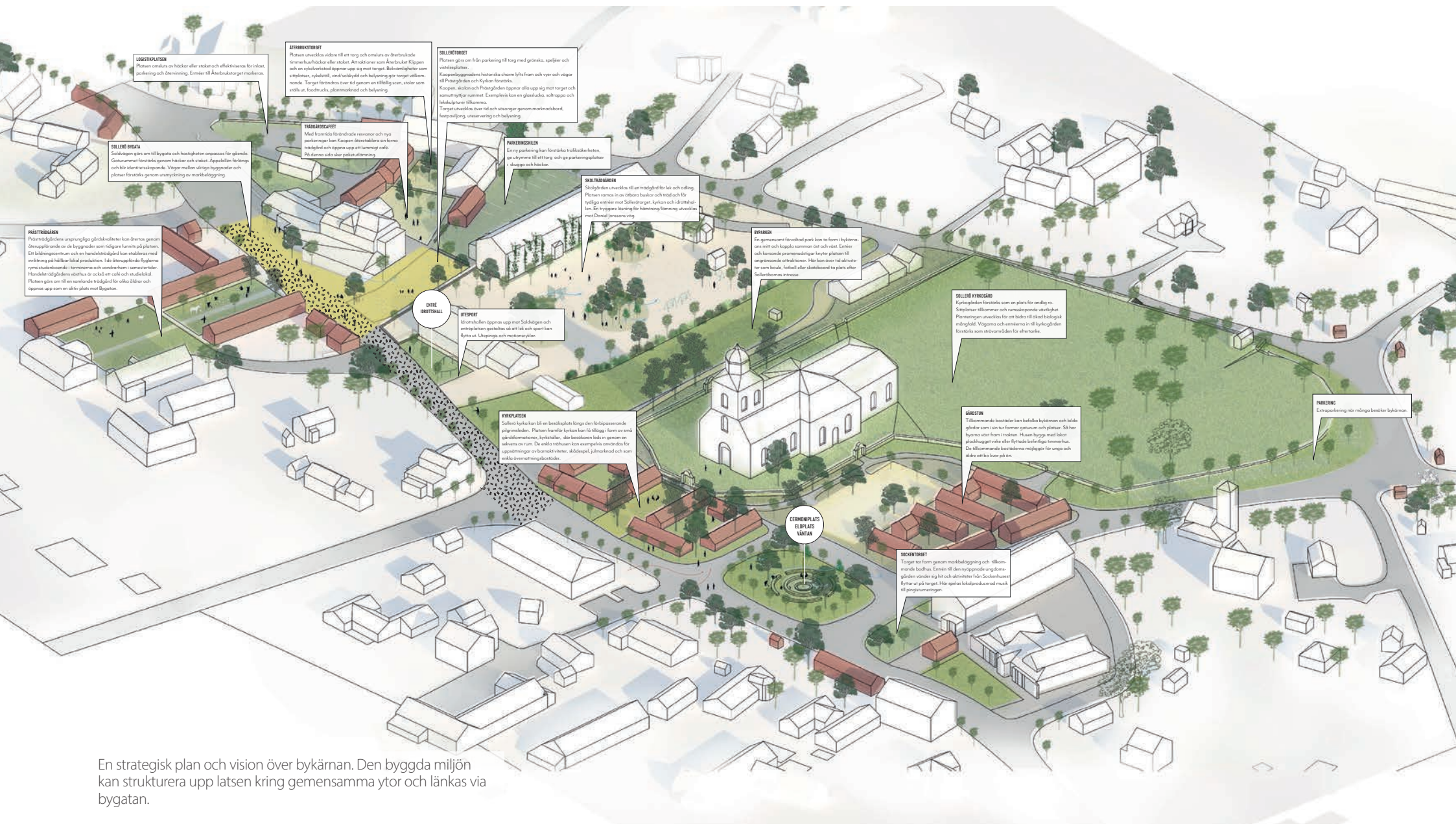
Referenslista

FORKSNING INOM SAMHÄLLE OCH LANDSBYGD:

- Amcoff, J. (2009). Hur påverkas bygdens flyttutbyte av en butiksnedläggelse? I: Amcoff, J. Möller, P. och Westholm, E. När lanthandeln stänger. Rapport 2009:08. Länsstyrelsen i Dalarna.
- ArkDes. (2021). Livskvalitet i tid och rum. Tillgänglig på internet: <https://arkdes.se/wp-content/uploads/2021/06/arkdes-thinktank-rapport-2021-68s.pdf>
- ArkDes. (2023). Ett samhälle som håller ihop - En uppföljning av Politik för gestaltad livsmiljö 2022 och medskick inför framtida arbete. Tillgänglig på: https://arkdes.se/wp-content/uploads/2023/03/ArkDes_Rapport_Ett-samhalle-som-haller-ihop_Politik-for-gestaltad-livsmiljo_2022_Digital.pdf.
- ArkDes. (u.å.). SAMTAL I FOKUS: CHRISTER LARSSON. Tillgänglig på internet: <https://arkdes.se/artikel/samtal-i-fokus-christer-larsson/>
- Beck, U. (2000). Risksamhället: på väg mot en annan modernitet. Göteborg: Daidalos.
- Bennich-Björkman, L. (1999). Känslomakaren: Populärkulturens makt och medborgarrollens förändring. I Amnå, E (red.). Civilsamhället. Stockholm: Fakta info direkt.
- Björling, N. 2018. Planering stödjer klyftan mellan stad och land. Arkitekten. 18 april. Tillgänglig på internet: <https://arkitekten.se/kultur/planering-stodjer-klyfta-mellan-stad-och-land/>
- Björling, N & Fredriksson, J. (2018). Relationer mellan stad och land i det regionala stadslandskapet. Mistra Urban Futures (Rapport 2018:1).
- Boverket. (2017). Underlag till nationell arkitekturpolicy. Rapport 2017:12.
- Boverket. (2020). Plan- och bygglagstiftningens utveckling. Tillgänglig på internet: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/lag--ratt/plan--och-bygglagsstiftningens-utveckling/>
- Boverket. (2021). Så planeras Sverige. Tillgänglig på internet: <https://www.boverket.se/sv/samhall-splanering/sa-planeras-sverige/>
- Boverket. (2023). Användning av allmän plats. Tillgänglig på internet: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/planbestammelser/anvandning-av-allman-plats/>
- Bragaglia, F & Rossignolo, C. (2021). Temporary urbanism as a new policy strategy: a contemporary panacea or a trojan horse?, *International Planning Studies*, 26:4, s. 370-386, DOI: 10.1080/13563475.2021.1882963.
- Bundgaard Iversen, E., Fehsenfeld, M & Ibsen, B. (2023). Where do we meet? Exploring how facilities and meeting places in rural areas contribute to quality of life. *Journal of Rural Studies*. 97. 235-242.
- Bull, M. (1998). Byapolitiska profiler och demokratisk förnyelse. Glesbygdverket. Östersund.
- Caselunghe, E., Nordström Källström, H & Gunnarsdotter, Y. (2019). Indikatorer för socialt hållbar utveckling på landsbygden. SLU. Urban and rural reports: 2019:1.
- Cedering, M. (2012). Skolnedläggningar på landsbygden: Konsekvenser för vardagsliv och lokalsamhälle. (Licentiate dissertation). Uppsala: Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
- Cras, P. (2017). Landsbygdssamhällets medborgarskap: en studie av organisering av service och infrastruktur i gränslandet mellan det ideella, kommersiella och politiska (Diss.). Uppsala: Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet.
- Ehrlemark, B. (2020). Rem Koolhaas synar landsbygdens tysta revolution. *Dagens Nyheter*, 14 mars. <https://www.dn.se/kultur-noje/rem-koolhaas-synar-landsbygdens-tysta-revolution/>
- Ekman, A-K. (2008). Sega strukturer i glesa bygder. I Johansson, B (red.). Ska hela Sverige leva? Formas Fokuserar - aktuell debatt i pocketformat.
- Erlingsson, G.Ö., Syssner, J. & Ödalen, J. (2015). Strategier för att möta småkommunernas utmaningar. (SNS analys 26). Stockholm: SNS förlag.
- EU. (u.å.). New European Bauhaus: beautiful, sustainable, together Tillgänglig på internet: https://new-european-bauhaus.europa.eu/index_en
- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class and How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.
- Forsberg, A. (2003). Att brinna för lokalt utvecklingsarbete – om eldsjälarnas engagemang för landsbygden. I Ekstedt, E & Wolvén, L-B. (red.). Relationsbyggande för ekonomisk utveckling: Från idéer om ekonomisk utveckling till lokalt utvecklingsarbete i Norrlands inland. *Arbetsliv i omvandling* 2003:15.
- Forsberg, A. (2010). Kamp för bygden. En etnologisk studie av lokalt utvecklingsarbete. Umeå: Umeå universitet.
- Forsberg, G & Stenbacka S. (2013). Mapping Gendered Ruralities, *European Countryside*, 5 (1), s. 1 – 20.
- Frånberg, G-M. (1994) *Kvinnliga eldsjälur i glesbygd*. Östersund: Glesbygdverket.
- Gaddefors, J & Jonsson, J (red.). (2022). *Nycklar för en levande landsbygd*.
- Gehl, J & Svarre, B. (2013). *How To Study Public Life*.
- Glesbygdsutredningen. (2003). *Mot en ny landsbygdspolitik (SOU 2003:29)*. Stockholm: Näringsdepartementet.
- Gunnarsdotter, Y. (2005). *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap - Den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv (Diss.)*. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Hagbert, P., Finnveden, G., Fuehrer, P., m fl. (2018). *Framtider bortom BNP-tillväxt - Slutrapport från forskningsprogrammet "Bortom BNP-tillväxt: Scenarier för hållbart samhällsbyggande"*. Stockholm: KTH Skolan för Arkitektur och Samhällsbyggnad.

- Hagelberg, L., Henriksson, P & Lindberg, J. (2022). Arkitektens roll på landsbygden – en förstudie om urban norm och rurala alternativ. RURARK.
- Hague, C. (2005). 'Planning and place identity', i Hague, C. och Jenkins, P. (red.) Place identity, participation and planning. London: Routledge.
- Hela Sverige ska leva. (2023). Strukturella hinder för landsbygden. Tillgänglig på internet: <https://servicebanken.helasverige.se/strukturella-utmaningar-for-landsbygden/>
- Hellspång, M & Löfgren, O. (1994). Land och stad: svenska samhällen och livsformer från medeltid till nutid (2. uppl.).
- Herlitz, U. (1998). "Bygdens organisering". I Amnå, Erik (red). Civilsamhället. Forskarvolym VII. Demokratitredningen, SOU 1999:84.
- Herlitz, U. (2002) Bygdens röst – mellan medborgare och kommun. Hela Sverige ska leva.
- Herlitz, U & Arén, H. (2017). Den första samhällsnivån: lokal demokrati, planering och finansiering för en hållbar utveckling. Stockholm: Hela Sverige ska leva.
- Höjer, H. (2016). Sveriges regioner dras isär. Forskning & Framsteg, 26 januari. Tillgänglig på internet: <https://fof.se/artikel/sveriges-regioner-dras-isar/>
- Jeffres, L. W., Bracken, C. C., Jian, G & Casey, M. F. (2009). The impact of third places on community quality of life. Applied Research in Quality of Life, 4, 333-345.
- Johansson, H & Kaspersson, E. (2004). En levande landsbygd – vad kan politik åstadkomma?. Livsmelsekonomiska institutet (Rapport 2004:3).
- Jordbruksverket. (2013). Allt om landet. Stockholm.
- Kings, L. (2011). Till det lokals försvar: civilsamhället i den urbana periferin (Diss). Stockholm: Stockholms universitet.
- Kvint, A. (2016). Po Tidholm om den svenska landsbygden: "Kapitalismens centraliseringar måste utmanas". Arkitekten. 10 maj. Tillgänglig på internet: <https://arkitektur.se/nyheter/po-tidholm-om-den-svenska-landsbygden-kapitalismens-centraliseringar-maste-utmanas/>
- Lagerkrantz, K. (2020). Landskapets betydelse - ELC och EST som inspiration för ett hållbart landskap. Opto HB.
- Lambiri, D., Biagi, B & Royuela, V. (2007). Quality of life in the economic and urban economic literature. Social Indicators Research, 84(1), 1–25.
- Larsson, B., Letell, M & Thörn, H. (red.) (2012). Transformations of The Swedish welfare state: from social engineering to governance?. New York: Palmgrave Macmillian.
- Lefebvre, H. (1974). The Production Of Space.
- Lieberg, M. (2000). Ungdom i småort: om ungdom, identitet och lokala livsformer. Lund: Lunds tekniska högskola, Inst. för Arkitektur.
- Lindberg, M. (2017). Promoting and sustaining rural social innovation. European Public & Social Innovation Review. 2:2, s. 48–60.
- Lodenus, P. (2018). Satsa på mötesplatser för att stärka landsbygden. Dagens samhälle. 20 april. Tillgänglig på internet: <https://www.dagensamhalle.se/styrning-och-beslut/demokrati/satsa-pa-motesplatser-for-att-starka-landsbygden/>
- Lundberg, K & Hjorth, C. (2011). Att fånga platsens själ: handbok i cultural planning. ([Ny utg.]). Stockholm: SKL Kommentus media.
- MUCF. 2018. Vilka ska med? – Ungas sociala inkludering i Sverige. Stockholm.
- McGlone, N. (2016). Pop-Up kids: exploring children's experience of temporary public space, Australian Planner, 53:2, s. 117–126, DOI: 10.1080/07293682.2015.1135811.
- Naldi, L., Nilsson, P., Westlund, H & Wixe, S. (2015). What is smart rural development? Journal of Rural Studies, 40, 90–101.
- NE. (2023a). Hembygd. Tillgänglig på internet: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hembygd> [2023-05-04].
- NE. (2023b). Torg. Tillgänglig på internet: <https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/torg> [2023-05-04].
- NE. (2023c). Livskraft. Tillgänglig på internet: <https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/livskraft> [2023-05-04].
- NE. (2023d). Eldsjäl. Tillgänglig på internet: <https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/eldsj%C3%A4l> [2023-05-04].
- NE. (u.å.). Arkitektur. Tillgänglig på internet: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/arkitektur> [2023-05-04].
- Nilsson, I. (2019). MED BLICKEN MOT LANDSBYGDEN, PLAN, NR 5-6.
- Nilsson, I. (2020). ETT ÖPPET FÖNSTER MOT LANDSBYGDEN. PLAN, (HÖST), 60–66.
- Nysta. (2021). Nystarapporten – Civilsamhällets svar på hur vi kan stärka samhällskontraktet, demokratin och välfärden.
- OECD. (2018). OECD Regions and Cities at a Glance.
- Oldenburg, R. (1989). The great good place. New York: Marlowe.
- Olsson, J & Forsberg, A. (1997). Byapolitiken: en utvärdering av ett antal samarbetsmodeller och dialogformer mellan kommuner och lokala utvecklingsgrupper inom ramen för projektet Byapolitiken.
- Orrje, H & Lindholm, A. (2014). Konsten att gestalta offentliga miljöer : Samverkan i tanke och handling. Statens konstråd.
- Putnam, R D. (2000). Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse. Stockholm: SNS Förlag.
- Ranger, A. (2007). Plan och process: handbok i dialoginriktad planering. Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län.
- Riksantikvarieämbetet. (2007). Europeiska landskapskonventionen.
- Riksantikvarieämbetet. (2015). Kulturarv i gruvsamhällen - som resurs för utveckling. Delrapport.
- Schipperijn, J., Stigsdotter, U K., B. Randrup, T & Troelsen, J. (2010). Influences on the use of urban green space – A case study in Odense, Denmark, Urban Forestry & Urban Greening, 9:1, s. 25-32.
- Stjernberg, A. (2004). När torgen fick tak. I Populär Historia: 3/2004.
- Svensson, J. (1992). Sveriges landsbygd – framtid i historiens perspektiv. I Antell (red.) Kulturmiljövård. Riksantikvarieämbetet.

LODSTUPLATAN
Platsen omgäddas av häckor eller staket och effektiviseras för inmat, parkering och övervakning. Entréer till Åkerbrukstorget markeras.

ÅKERBRUKSTORGET
Platsen utvecklas vidare till ett torg och omgäddas av åkerbrukare i form av häckor eller staket. Attraktioner som Åkerbrukets Krog och en cykelverkstad öppnar upp sig mot torget. Bekvämligheter som smittor, cykelstall, vindskydd och belysning gör torget välkommande. Torget förändras över tid genom en tillfällig scen, vilket som ställs ut, foodtrucks, plantor och belysning.

SOLLERÖTORGET
Platsen gör om från parkering till torg med gröniska, spelgräs och vattenplatser.
Köpeningsgöddens historiska skärm lyfts fram och vyer och vägar till Prästgården och Kyrkan försvagas.
Köpen, skolan och Prästgården öppnar alla upp sig mot torget och sammanflyttar rummet. Exempelvis kan en glasslucka, saltgräppa och lekstaplanser tillkomma.
Torget utvecklas över tid och utökas genom marknadbord, festutställning, utställning och belysning.

SOLLERÖ BYGATA
Sollersjöns gata som till byggnad och hästighet anpassas för glämda. Gatorummet förändras genom häckor och staket. Appellativa förbindelser och blir identitetsskapande. Vägar mellan viktiga byggnader och platser förändras genom utnyttjning av markbelysning.

TRÄDGÅRDSKAFET
Med formade facadeplaner reser och nya parkeringar kan Köpen förändras till en formidlig och öppna upp ett lummigt café. På denna sida står arkitektutställning.

PARKENSKOLEN
En ny parkering kan förändras till lek och idrott. En ny parkering kan förändras till lek och idrott. En ny parkering kan förändras till lek och idrott.

PRÄSTGÅRDEN
Prästgården utvecklas utifrån ursprungliga gårdskvaliteter och återges genom återupplåtelse av de byggnader som tidigare knöts på platsen. Ett bildningscentrum och en handelsutställning kan etableras med anknytning på hållbar lokal produktion. I de återupplåtta byggnaderna finns studierum för samarbete och vandringsrum i samarbete. Handelsutställningens utställning är också ett café och studieutställning. Platsen ges som till en samlande trädgård för olika åldrar och öppnas upp som en aktiv plats mot Bygatan.

SKULTURGÅRDEN
Skulpturgården utvecklas till en trädgård för lek och odling. Platsen nämns in av utställning och tid och för tydliga entréer mot Sollerstorg, kyrkan och skulpturhallen. En tryggare lösning för hämtning/lämnning utvecklas med David Jonassons väg.

BYPARKEN
En gemensamt förvaldat park kan ta form i bykärnan med sitt krogiska sammanhang och sitt väst. Entréer och lösningspromenader knyter platsen till omgivande utställningar. Här kan över tid skulpturer som brons, lötall eller skulpturkonst placeras eller Solleröbornas entréer.

ENTRÉ IDROTTSHALL
IDROTTSPLATS
IDROTTSPLATS
IDROTTSPLATS

BYGATAN
IDROTTSPLATS
IDROTTSPLATS
IDROTTSPLATS

SOLLERÖ KYRKGÅRD
Kyrkgården förändras som en plats för andlig ro. Skulpturer tillkommer och utställningsutställning. Platsen utvecklas för att bidra till lokal bostadsutveckling. Vägar och entréerna i till kyrkgården förändras som utställningsutställning för eftertanke.

KYRKPLAZEN
Sollersjö kyrka kan bli en bostadsgård längs den fastlaggande gårdsmålad. Platsen formos kyrkan kan få tillgång till en omgärdad utställning, kyrkstall, där besökaren leds in genom en utställning av rum. De olika utställningarna kan exempelvis användas för utställningar av barnkonst, skulpturer, utställning och som en utställningsutställning.

SOLLERÖ
I tillkommande bostäder kan bafalla bykärnan och bilden gårdar som i sin tur formar gatorum och platser. Så här byggnad väntar i träden. Husen byggs med bäst glasbryggare eller flyttade bostadsutställningar. De tillkommande bostäderna möjliggör för unga och äldre att bo kvar på orten.

**CEMTERIPLATS
ELIPLATS
VÄNTAN**

SEKERTORGET
Torget tar form genom markbelysning och tillkommande bostäder. Entré till den nyuppsatta utställningsutställning utgår till och utställning från Solleröbornas flyttar ut på torget. Här spelas lokalproducerad musik till gästutställning.

PARKENS
Estetisk parkering när många besöker bykärnan.

En strategisk plan och vision över bykärnan. Den byggda miljön kan strukturera upp latsen kring gemensamma ytor och länkas via bygatan.

Sveriges Hembygdsförbund. (2020). Hållbara landskap - Sveriges Hembygdsförbunds program för en hållbar utveckling av natur- och kulturlandskapet.

Sweco (2022). Sveriges nya geografi – Pandemins flyttmönster (Rapport 2021:24). Tillgänglig på internet: https://www.sweco.se/wp-content/uploads/sites/3/2021/03/SNG_2021_final.pdf

Syssner, J. (red.). (2018). Nya visioner för landsbygden.

Tardiveau, A & Mallo, D. (2014). Unpacking and Challenging Habitus: An Approach to Temporary Urbanism as a Socially Engaged Practice, *Journal of Urban Design*, 19:4, s. 456–472, DOI: 10.1080/13574809.2014.923743.

The Ministry of Local Government and Modernisation. (2016). Network of public spaces: an idea handbook. Oslo.

Tillväxtverket. (2020). Städer och landsbygder - Forskning, fakta och analys. Rapport: 0343.

Tillväxtverket. (2023a). Vem gör vad för landsbygder?. Tillgänglig på internet: <https://tillvaxtverket.se/tillvaxtverket/seminarierochnatverk/natverkochsamverkan/nationellsamverkan/vemgorvadforldsbygder.2984.html>.

Tillväxtverket. (2023b). Uppföljning och utvärdering. Tillgänglig på internet: <https://tillvaxtverket.se/tillvaxtverket/sokfinansiering/handbocker/handbokforeuprojekt20212027/kravochstyrandedokument/kravpaprojektet/uppfoljningochutvardering.980.html>

Von Essen, J & Ydremark, T. 2020. Det lokala civilsamhällets roll på landsbygden. Stockholm: Allmänna arvsfonden.

Västerbottens län. (2007). Regionala Landskapsstrategier Västerbottens län - Modell för samverkan. Tillgänglig på internet: https://www.lansstyrelsen.se/webdav/files/planeringskatalogen/vasterboten/publikationer/2007/regionala_landskapsstrategier_vc3a4sterbottens_lc3a4n.pdf

Waldenström, C. (2008). Byarörelsen – på väg mot en ny professionalitet?. I Johansson, B (red.). Ska hela Sverige leva? Formas Fokuserar - aktuell debatt i pocketformat.

Westholm, E & Waldenström, C. (2008). Kunskap om landsbygden - Dags för en ny agenda! Institutet för framtidsstudier (Rapport 2008: 1).

Westin, M., Calderon, C & Hellquist, A. (2016). Att leda samverkan: en handbok för dig som vill hantera komplexa samhällsutmaningar. Lund: Media-Tryck.

Westrin, S. (2023). Ny rapport: Långt kvar till det arkitekturpolitiska målet. Arkitekten, 9 mars. Tillgänglig på internet: <https://arkitekten.se/nyheter/ny-rapport-langt-kvar-till-det-arkitekturpolitiska-malet/>

Wingren, C. (2009). En landskapsarkitekts konstnärliga praktik. (Doctoral dissertation). Sveriges Lantbruksuniversitet.

Wollin Elhouar, E. (2014). Tillhör vi Sveriges framtid?: En etnologisk studie av vardag och hållbarhet i norrländsk glesbygd. (Doctoral dissertation). Stockholm: Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap, Stockholms universitet.

Zimm, M. (2016). Tillfällig arkitektur ger plats för kultur. Stockholm: Stockholm stad.

Zimmerbauer, K. (2011). From Image to Identity: Building Regions by Place Promotion. *European Planning Studies - EUR PLAN STUD.* 19. 243-260.

Åkerman, A. (2020). En annan landsbygd: om gestaltad livsmiljö på landsbygden.

URVAL AV TEORIER OCH PRINCIPER:

Kostof, S. (1991). *The City Shaped*. Thames & Hudson Ltd, London.

Alexander, C. (1977). *Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*. Oxford University Press.

Hicky Morgan, M. (1914). *Vitruvius, De architectura libri decem* ("Tio böcker om arkitektur"). Cambridge.

LAGAR

SFS 2010:630. Lag om regionalt utvecklingsansvar. Finansdepartementet SFÖ.

SoU 2017:1. För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd. Tillgänglig på internet: https://www.regeringen.se/contentassets/ace-c663a156a41659021e0e1387e713d/sou-2017_1_web.pdf

BILDKÄLLOR

Baiduzha, K. (2022). Uppsala domkyrka, flygbild. [fotografi]. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Uppsala_domkyrka_flygbild.jpg (CC BY-SA 4.0) [2023-05-04].

Baviere, G. (2018). Sweden 2018-04-27. [fotografi]. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sweden_2018-04-27_\(30749730098\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sweden_2018-04-27_(30749730098).jpg) (CC BY-SA 4.0) [2023-05-04].

Bjerkli, T. (2016). Örnköldsvik Ö, Sweden. [fotografi]. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%C3%96rnsk%C3%B6ldsvik_%C3%96_Sweden_-_panoramio_-_Tone_Bjerkli_\(1\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%C3%96rnsk%C3%B6ldsvik_%C3%96_Sweden_-_panoramio_-_Tone_Bjerkli_(1).jpg) (CC BY-SA 4.0) [2023-05-04].

Fletcher, L. (2022). Open Streets, New York City. [fotografi]. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Open_Streets,_New_York_City.jpg?uselang=sv (CC BY-SA 4.0) [2023-05-04].

Lanthandeln Glava 1912.jpg. (2020, September 27). Wikimedia Commons. https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Lanthandeln_Glava_1912.jpg&oldid=472972445 [2023-05-04].

Lindqvist, H. (2017). Oppegården. [fotografi]. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Oppeg%C3%A5rden_10.jpg (CC BY-SA 4.0) [2023-05-04].

Lundberg, E. (1938). Kläckeberga kyrka. [fotografi]. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kl%C3%A4ckeberga_kyrka_-_KMB_-_16000200083180.jpg (CC BY-SA 4.0) [2023-05-04].

Långbacka-Veddesta skola, 1908.jpg. (2022, november 13). Wikimedia Commons. https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:L%C3%A5ngbacka-Veddesta_skola,_1908.jpg&oldid=705534588 [2023-05-04].

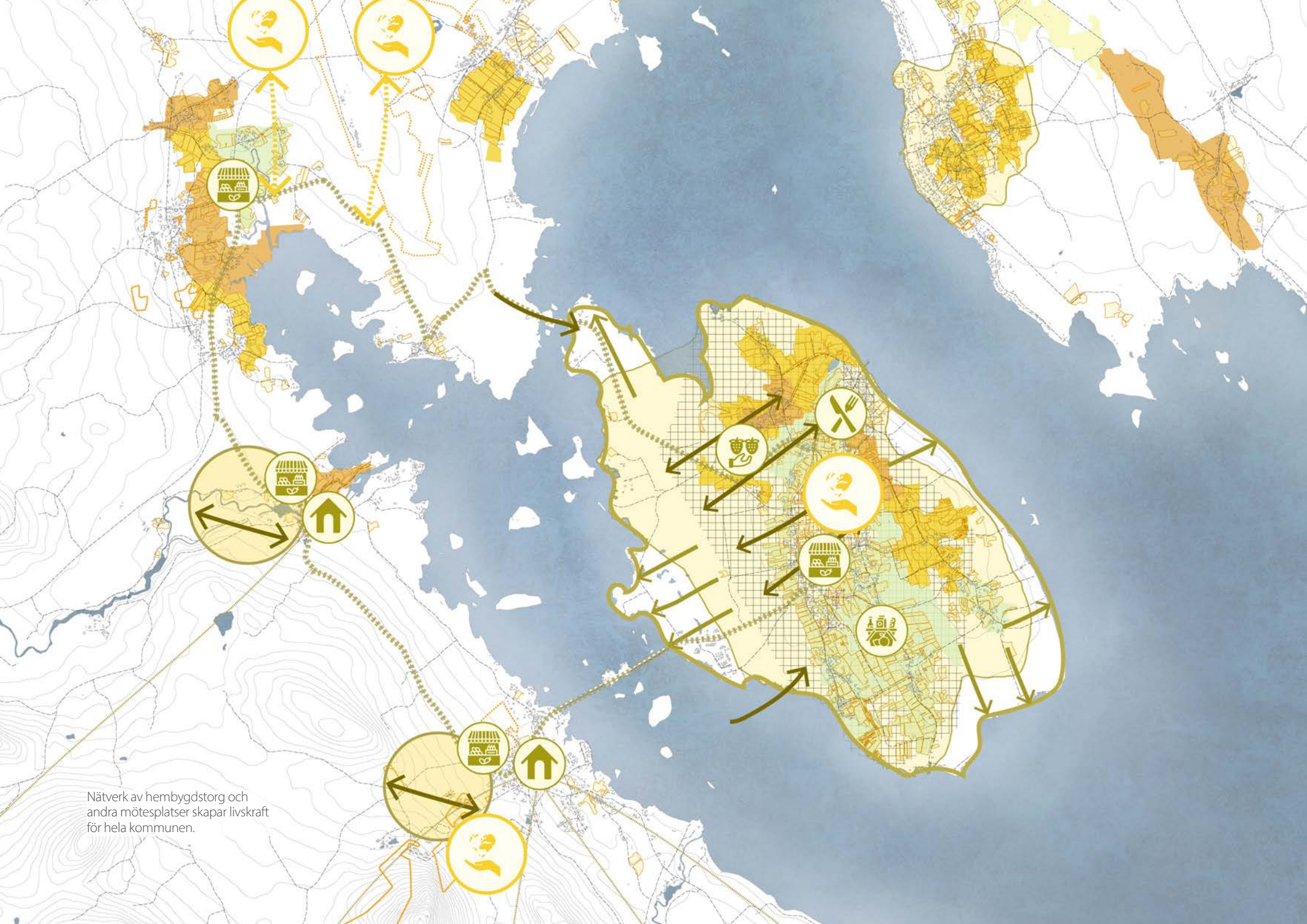
Nyman, B. (2006). Koster. [fotografi]. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Koster_7955_\(1873317199\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Koster_7955_(1873317199).jpg) (CC BY-SA 4.0) [2023-05-04].

Okänd. (2012). Vindeln

Sandström, G. (2017). Gällivare järnvägsstation. [fotografi]. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:G%C3%A4llivare_J%C3%A4rnv%C3%A4gsstation_2017-06-10.jpg (CC BY-SA 4.0) [2023-05-04].

Sollerö hembygdsförening. (1981). Koopen. [fotografi]. <https://www.sollero-hembygd.se/artiklar/koopen/>. [2023-05-04].

Tb BL253 – Stadsbebyggelse (u.å) Torekällbergets museum. [fotografi]. <https://tb.kulturhotell.se/items/show/51523> [2023-05-04]

Nätverk av hembygdstorg och andra mötesplatser skapar livskraft för hela kommunen.

GAIAARK

Vi skapar hela livsmiljöer

www.gaiark.se

Det här är ett upprop för att stärka den sociala infrastrukturen
i hela Sverige.

Vi behöver bygga relationer på alla skalor.

Vi föreslår att säkra tillgången till offentliga och gestaltade
mötesplatser i varje lokalsamhälle.

Ett hembygdstorg som utgår från varje plats unika särart.

Hur vill vi leva? Vilka vill vi vara?